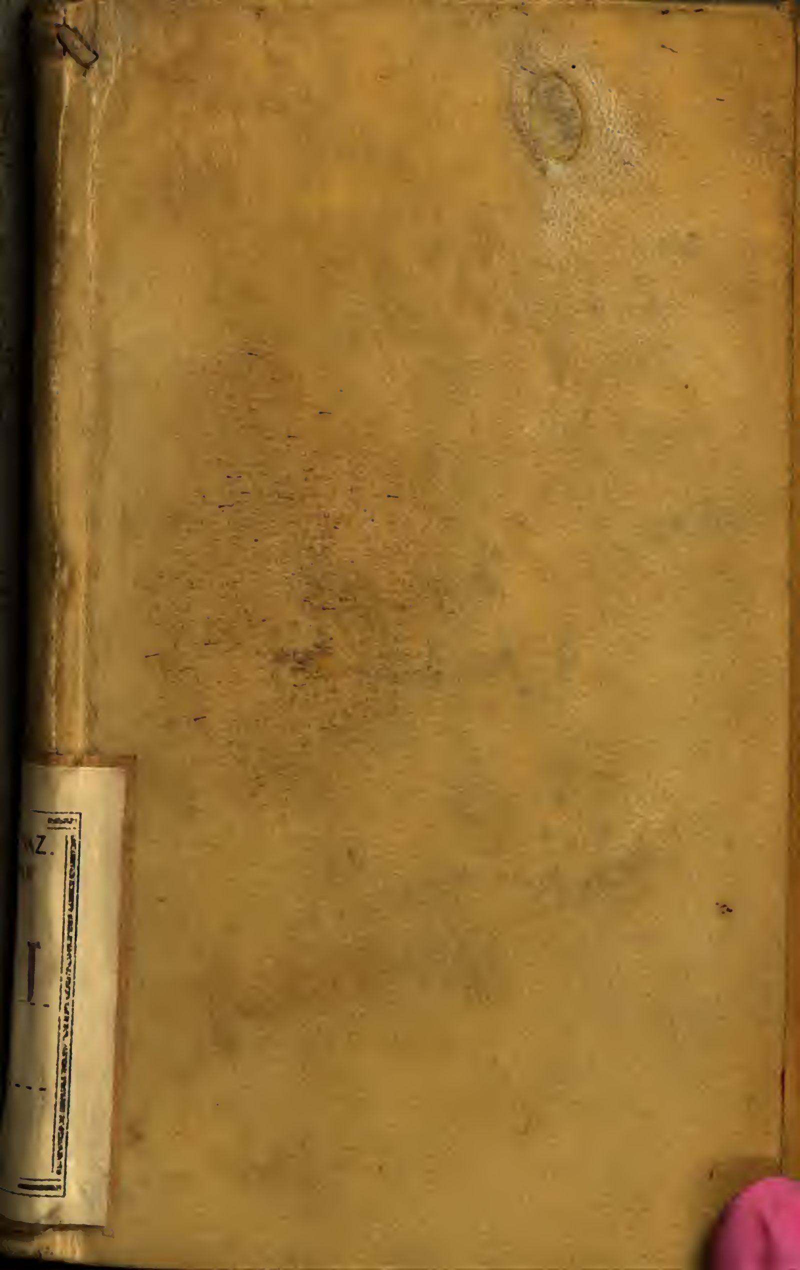

ORIGINES,

ET

OCCASVS

TRANSSYLVANORVM.

ORIGINES, ET OCCASVS TRANSSYLVANORVM;

SEV

ERVTÆ NATIONES

Transſylvaniæ, earúmque vltimi temporis Revolutiones. Hiſtoricâ narratione breviter comprehenſæ.

Authore LAVRENTIO TOPPELTINO *de Medgyes.*

LVGDVNI,
Sump. HOR. BOISSAT, & GEORG. REMEYS,

Anno M. DC. LXVII.

Mirande Princeps ! Tu furores bellicos
Compeſcuiſti ; Tu cadauer Patriæ,
Suo cruentum , Principúmque ſanguine ,
A morte ſtitiſti : ac foues, ornas, beas.
Nec plus præſtare poſſis , nec fas eſt minus. I. H.

Celsiss. & Potentiss. Principi,

D. D. MICHAELI
A P A F I,
D. G. PRINCIPI
TRANSSYLVANIÆ,
PARTIVM REGNI Hungariæ Domino, Siculorum Comiti, *&c.* Domino Dom. meo Clementissimo,

Gloriam æternã & Triumphos!

QVOTIES mecum volvo proximorum annorum reuolutiones Transsyluaniæ, & horreo, & miror; Recedit

in ſeipſam anima mea, ſi ſummam Iuſtitiam, redeúntque ijdem ſpiritus mihi, ſi DEI immenſam miſericordiam, contemplor. Poſtquam ſcilicet vniuerſus peccaſſet populus, exarſit furor Omnipotentis, commouítque Principes numerare ſubditos, & obliuiſci muneris ac lubricæ Sedis ſuæ; (Neque enim infelicem illam terram vt priuati propugnatis, ſed veluti vlterioris Chriſtiani Orbis conducti Heroës, quibus maximâ Dei Prouidentiâ contigit iſtorum terminûm cuſtodia.) Ira Domini temerario bello Patriam noſtram viris exhauſit; emaſculatam ciuilibus armis confudit; armauit Principem contra Principem;

pem; Principes aduersùs Regnum concitauit; Regnum cum Principe ſuo commiſit; Patres in filios; ſeruos contra Dominos; fratrem in fratres, & pleraſque familias in viſcera ſæuire permiſit; omnes omnium facultates occupanti dedit; quod à ſpoliis ſuperfuit, incendio ſuſtulit; è ſtrage reduces captiuos tradidit; ſæpe in hoſtium caſtris vendidit Tranſſyluanum vnum pro fumibulo tabacchi, aut pro flagello vno aut ſcutica quâ vrgerentur cæteri; & quum cuncta, quæ pati poterant, ſe perpeſſos crederent Tranſſyluani, paſſi ſunt Peſtem, magnum ærumnarum prœmium. Poſtquam autem miſertus eſt Dominus ſuper

afflictione, dixit Angelo percutienti populum : *Sufficit ; nunc contine manum tuam*. Statimque Sol diuinæ misericordiæ ortus est, mirabiliter extincti ignes , mitigati crudeles, fractæ sunt factiones , reuocata à mortuis diu sepulta PAX. Quandò nimirũ Deus, prouidáque & consultissima Statuum Electio , TE , Clementissime Domine,non modò merentem , sed & necessarium constituerunt Principem : Ferro & flammis permistam Patriã extemplo consolatus es, & peperisti in tanta tempestate quietem. Interijsset jam strata Transsyluania , nî vigilantis Dei beneficio in illa tempora reseruatus , sufflaminatis calami-

tatum

tatum curribus, erexiſſes col-
lapſam, oppreſſámque & ex-
trema ſpirantē fulſiſſes. Qui-
bus intentum, Clementiſſi-
me Domine, lata ciuium la-
niena tantùm non ipſum
Te, abſorbſit. Plúſque tunc
potuit Conſtantia & benig-
nitas Tua, quàm potentiſſi-
ma hoſtium arma; Gratia &
humanitas Tua plus compo-
ſuit in diſſidentium animis,
quàm ingens anteceſſorum
Principum vis & aſtutia; Ip-
ſe etiam ſapiens, ideóque po-
tens Turca, didicit, non ſem-
per phlebotomiâ morbos, mo-
túſque ciuiles ſopiri. Pietate,
clementia, lenitate, gratia,
benignitate, raro exemplo
Principatum aſſeruiſti. Nî
porrò rebus multa deſpera-

tione feſſis Te auxiliatorem accommodabis, extremo gemitu ipſas ſub onere expiraturas nullus dubito. Quia paterno affectu etiamnum foues & Patriam amas, amaris maximè; ita vt ex illis Principibus vnum multi Te dicant, qui tutò & ſine periculo in cuiuſvis ſubditi gremio ſomnum capiunt. Vnam eámque grauem difficultatem, quæ reſtat, vinces; & inuenies modũ ſatiandi auaritiam impiam Portæ ſemper apertæ, ex Repub. macie attenuatâ ac ad imam inopiam, per præterita tempora, redactâ; Si ſcilicet illi prohibeantur plurimum emere, qui nihil vendunt; & vendere edoceantur qui ſemper emunt.

emunt. Sed hæc, Sapientiſſime Princeps, elaboratiori perſuaſione non indigent, dum ſuperſunt, Magnifici, Spectabiles, Fortes, Generoſi, Docti, Bethlenij, Bamfij, Capij, Beldij, Hallerij &c. quę magna lumina Aulam intimã Clementiſſimi Principis vnanimitate ſua nunquam inobſcurabunt: quin imò, Viri Maximi, concordes, vt per Dei gratiam ſunt, Celſitudinem Tuã inexpugnabili muro cingent, Patriam defendẽt, erigéntque digniſſimum æternæ Tuæ memoriæ obeliſcum. Veniam mereri ſinas hominem liberum & liberaliter educatum, quòd publicâ hac Epiſtolâ faſſus eſt, quæ priuatim ſentit; cuius de Pa-

tria bene merendi ſtudium ita ardens fuit, vt maluerit, ſi alterutrum eligendum foret, temeritatis, quàm ingratitudinis, argui; qui, cum Tullio, veriſſimè affirmare poteſt, eos demum ſe annos verè vixiſſe & viuere velle, quos in præclarum aliquod Patriæ commodum vel ornamētum conſumpſit impendétque. Libellum autem iſtum, qui magis præmittitur illis quæ parantur, quàm completus editur, in ſinum Celſitudinis Tuæ deuoluo; ſupplex & intimè oro, illum clementer amplexare, potenter defende, & Authorem eius gratiâ non indignum rere. Præterquàm enim, quòd omnium literatorum communes hoſtes,

ſtes, inuidia, maleuolentia, & calumnia, bonam mentem inuadunt, quidam in Tranſſyluania (magnorum ingeniorum ſepultura) liberiuſculè & licenter extinguunt, quod excitare multis præmiis alij conantur. Quia ſcilicet rudes ſunt; ſuâ cenſurâ doctos ſimiles ipſis futuros inepta perſuaſione credunt: Et quum per pudorem eis nocere aliter non poſſunt, exules in Patria ſinunt; dum attritis facultatibus, quas vel domi, vel longis peregrinationibus, & magnis librorum impendiis afflixerant, ipſos in contemptum pertrahant, ac, heu! ſolemni perſecutione literatos, optimè

bono

bono Patriæ educatos, adigant ejurare ſtudia, pudere & pœnitere profeſſionis. Verùm, num iſta glorioſa & è Repub. ſint, iudicabitur, quando Deus & Clementiſſimus Princeps rationem exiget ab iſtis ingeniorum tortoribus. Qui certè doctiſſimus ipſe, minimè feret libidinem ignauorum, in dedecus & ſummum opprobrium præſtantiſſimi ordinis; neque obliterari & dehoneſtari ſordibus permittet Catalogum, in quem primus nomen dedit: nam earundem rerum fames erit, quarum nos hodie premunt faſtidia. DEVS Ter Opt. Max. qui Regnum periculoſo loco ſitum, periculoſiſſi-

mis

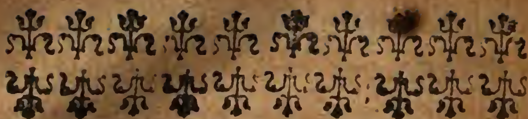
mis temporibus Celſitudini Veſtræ credidit, Spiritu ſuo Conſtantiæ, Fortitudinis, & Sapientiæ Vobis veſtriſque ſucceſſoribus adſit! Dabam Lugduni Gallorum Anno M. DC. LXVII. Id. Maij.

CELSITVDINIS VV.

Humillimus, ſubditus

L. TOPPELTINVS
de Medgyes.

LECTVRIS

LECTVRIS S. P. D.

ANTIQVITAS omnis omne antiquum credebat maximum, Majorum ſuorum tempora fingebat aurea, ſua ſecula arbitrata ferrea: Quia ſcilicet recentia à Deis, propiùs etiam ad ipſos accedebant; vel, quia præſentium cenſura penè naturalis eſt, ſicuti veterum defenſio habetur religioſa. Non tàm laudabant antiqui in homine virtutem, quàm illam cum factis antiquorum comparabant: Quæ adulatio etiam Deos in ſocietates humanas traxit:

xit : Vitiorum autem vltima execratio , si fuerant inaudita. Certè , hodie in multa diuersitate ingeniorum mira consonantia est , Esse nihil, quod antiquum non est : Nam nobis Nobiles ignobilissimi sunt , si suismet virtutibus emergunt ; soli generosi qui è lumbis Nimbrothi deducuntur ; Doctissimi viri rudes audiunt , quia non vixerunt Ciceronis, aut auo Quintiliani ; vel si non componunt volumina centum. Martyres hodie nulli ampliùs , quia non Tiberius aut Diocletianus , sed alij ipsos angustant occiduntque. Neque Imperia aut bella sat magna sunt , si non Oriens jungitur Occidenti. Sed jam neque Nationes honestæ sunt, nî constet à Barbaris ipsas oriun-

das.

das. Vnde, quemadmodum summis conatibus veteres annixi sunt eruere suos Majores; Romanos enim non puduit Authores suos à Lupa lactatos scribere: antequam verò hanc originem ederent, & physicè & Historicè verissimum erat, rapaces admodùm & insatiabiles dictos Romanos fuisse in subigendo Orbe, & multùm à nutrice imbibisse in præiudicium humanæ naturæ: Contentio etiam Ægyptiorum cum Scythis de antiquitate sua, apud Iustinum, pernotabilis est: Ita nostra secula non modò gentium Origines & propagines antiquorum, sed omnes ferè abortus priuatarum insuper familiarum in lucem traxerunt. Ego breui libello Clarissimam

Patriam meam, cum ſuis Originibus & aliquot antiquitatibus, in gratiam Gallorum & vicinorum Hiſpanorum, cupidis profero. Ea inquam, quæ curioſa mea adoleſcentia collegerat, non in futurum publicum, ſed in vlterioris ætatis ſolamen, quâ ſæpe accerſimus per compendia quæ in vaſto Authorum prato ociosâ lectione parauimus. Adjunxi ad preces Amicorum, ſub Titulo Occaſuum, Reuolutiones Tranſſyluaniæ vltimi temporis, hiſtorica narratione conceptas, continuatáſque: illas ipſas quæ ante aliquot annos in peregrinationibus meis exciderant. Scripſi tenui & eloquio humili: ſæpe verbis Authorum vſus ſum, vbi teſtibus magis quàm cerebello

opus

opus erat; breuitatem ſequor, qualem in ſimilibus optarem ipſe; nauſeamus enim ad codices in quibus plurimum verborum eſt, rerum parum. Vale, & fruere iſtis, benigne Lector, non carpe.

NOBILI

NOBILI AVTHORI.

GRATVLATORIVM.

DEcebali truncus, Traja-
ni æterna columna,
Pontis & eiuſdem veſtigia
cæcà ſub vndis,
Hæc tria nos capiunt : capit
& tua ſcriptio doctas
TOPPELTINE deas : quæ
ſummo è vertice Pindi,
Danubij ad ripas tibi verè
patria amanti
Decernunt ſtatuam, altâ ſuf-
fultante columnâ,
In qua ſculpantur, libro quæ
promis in iſto.
Quis verò pontem inſtaura-
bit? vt abſque perido
Te demirentur populi, mire-
tur & ipſe

Turca, nihil ſolitus mirari.
O, ſi ille reſurgat
Magnanimus veſter Monachus, cui magna patrare
Ludus erat, quid non ſperari poſſit ab ipſo!

A tous-tant qu'on voit de Grands,
Qui pour gagner leur auoine
Se preſentent ſur les rangs,
Il leur donneroit le moine.

I. H.

IN

In Amicissimi & Generosi
AVTHORIS
Librum,

EPIGRAMMA.

T*Ranssyluanorum*, Daciçis de Gentibus, *Ortum*
Eruis. *Occasum* sed simul ipse refers.
Occasum, fallor! Nam nequicquam *occidit*, *Ortum*
Quæ tenet, *his Scriptis*, Patria *perpetuum*.

R. FORT.

MADRIGAL.

MADRIGAL,

Sur le même ſujet.

CE que la docte Antiquité
Nous a laiſſé de remarquable ;
Ce que l'Hiſtoire a raconté
De ſolide & de veritable :
Ce qu'en tant de differens lieux,
Vn long & penible voyage
A remarqué de curieux,
Se trouue dans ce rare Ouurage.
Encor, Lecteur judicieux,
Si tu veux y jetter les yeux,
En trouueras-tu dauantage.

Par le meſme.

ORIGINVM TRANSSYLVANORVM CAPVT PRIMVM.

De varia & multiplici Transſyluanorum, apud Hiſtoricos, commemoratione.

INCONSTANTIÆ omnia ſubſunt: Actiones etiam humanæ, (quibus nîl incertius) tot mundi tempeſtatibus inuolutæ, viciſſitudini ſubſint neceſſe eſt. Huius ſæculi quæ facies? Certè incognita præcedenti; Hoc iterum antelapſis minimè quadrat; Neque futurum iſtis reſpondebit. Vt res variant

ſubinde, ac cum ipſis ſua nomina: ſic Gentium & Regnum appellationes, vel ipsâ corruunt antiquitate. TRANSSYLVANIA, & veteres eius indigenæ, tot ferè nomina habent, quot Scriptores: Singuli, parum abeſt, de illis prodidêre diuerſa; incertum ignorantia vel æmulatione: Enimverò veteres plerique ignorantiâ magis quam ingenij malignitate de induſtria, falſi ſunt, & fefellerunt. Vnde etiam Flau. Ioſephus contra Appionem, Iudeæ gentis antiquitatem probaturus, non eſſe mirum, ait, ſi Græcorum priſci nullam Iudæorum mentionem fecerint, cum vel vicinia illis ignota fuerit. Nam Gallos & Hiſpanos, adeo Græci ignorarunt, vt Ephorus, accuratiſſimus alioqui ſcriptor, Hiſpaniam, vrbem vnam eſſe putauerit. Antiqui Hiſtorici, in mutandis, confundendiſve nominibus, præcipites, ſæpe Lectorem ſuſpendunt. Igitur (cum Amm. Marcell. *l.*27. *c.*3. loquor)
Parcimus

Parcimus opinioni magnorum Authorum, quos toties in contradictionibus deprehendimus, de ijs tantùm, quæ veritati magis consentanea videntur, in præsentiarum dicturi.

Transsyluani olim veniebant generali nomine Scytharum. Trebell. Poll. *in Gall.* Vocabantur Gothi, *ibid.* Getæ, Dion *in Domit.* Daci, idem *in Trajan.* Dacia mediterranea, Amm. Marcell. *l.* 16.*c.*6.*&* 9. Dacia Ripensis, Iustinian. *in Nouell.* 11. *&* 131. *cap.* 3. Victophali, & Theruingi, Eutrop. *lib.* 8. Illyricum, Moësia, Aurel. Vopisc. *in Aur. cap.* 11. Pannones, Bosphori accolæ, Thraciæ vicini, Barbari, Borani, Carpi, Zos. *in Valer. & Gal.* Peucini, Trutungi, Austrogothi, Sigipedes, Heruli. Trebell. Pol. *in Claud.* Iaziges, Matanastæ, Cario *lib.* 4. *&* 5. *Chron.* Thauro Scythæ, Zon. *in Iohann. Zim.* Marcomanni Quadi Iul. Capit. *in Maxim.* Pannodaci, Laonic. Chalcocond. *de reb.*

Turc.lib.5. Thaifali, Paul. Diac. *in Grat.Valent.*11. *& Theod.VII.* Aur. Vict. *in Grat.& Theod.* Rõ. *in Conſt*. Gothi,Hypogothi; Gepidi & Vandali, P.Diac.*in Theod.*II. Gantunni Flau. Vopiſc. *in Probo.* Amm.*lib.*31. Septemcaſtrenſes. Philip.Melanchton. Frid. Taub. *ad* 2. *Georg. Virg.* Comani, Nic. *Chon. de Imper.* Manuel. Comn. *lib.*5. Ardeli, Laon. Chalcocond. *lib.*7.*de reb.Turc.*

Ad poſtremum haud dubiè referri debet deriuatio vocis Hungaricæ *Erdely*, quo nomine Tranſſyluania venit. Patria, inquit Chalcocond. Iohannis fuit Choniata (hodie Hunnyad) Ardeli, id eſt, Tranſſyluaniæ, oppidum; Cum autem bellum arderet inter Pannones & Germanos, magna militaria edebat opera. Vbi præſentia ſua deſiderabatur ſtatim approperans fortiſſimè præliabatur. Poſtea congregatis ad eum aliis plurimis,vbique Illuſtris apparebat. Eapropter Ardeli Regionis Princeps, Pannonum

num concilio decretus eſt; Cui regioni cum imperaret, Sabatinum interfecit, eiuſque exercitum in fugam vertit. Hinc etiam vocabulum Tranſſyluania enatum conjecto. Hungaris namque Prouincia iſta idiomate ſuo vocabatur *Erdely*, Scriptoribus paulò aliter, *Ardeli.* Quum autem regionem iſtam Syluæ & Alpes ab Hungaria diſtinguunt, & in Hungarica lingua, *Erdô*, ſyluam ſignificat, Prouinciam iſtã Hungari rectè nominabant Tranſſyluaniam; eò quòd ibi degentibus omnino tranſſyluana erat. Similis appellatio orta eſt in Belgio, vbi Traniſulana Prouincia dicitur, quæ trans-Iſalam ſita terminos notiores demonſtrat. Sic Tranſſalpinam Valachiam vocamus, quia nobis ea trans alpes adeunda. Ant. Bonfinius, primus vt ego noui, Tranſſyluaniæ vocabulum vſurpauit, quem veluti Principem Hiſtoriarum Hungaricaliũ,

plerique ſequuntur ſcriptores, eóque jam liberè vtimur.

CAPVT II.

Antiqui termini Transſyluaniæ.

AMbitio degeneris humani generis infinita, definitos Regnorum regionúmque terminos neſcit. Nil tutum à potente vicino. Omnium jurium vis eſt origo; Vi transferuntur, vi ceſſant imperîa. Præſcriptione noſtra ſint oportet; heus malæ fidei poſſeſſor! ſpecioſa jura habes. Injurias occupatæ domus & ereptæ libertatis, quot gemitibus cœlo mittis? Mitte, quæſo, vnà memoriam parentum, quibus primò hæc præda tua ceſſit. Me pudet hæreditatis. Quia igitur terrarum termini illi ſunt duntaxat, quos victoris & potentis induſtria, aut victi & oppreſſi, figit ignauia, noſtræ Tranſſyluaniæ fines nullos

pono expositurus saltem, quid de illis Antiquitas.

Eutropius *lib.*8. *Nervæ*, ait, *successit Vlpius Trajanus natus in Hispania; Is Daciam Decebalo victo subegit, Prouincia trans Danubium facta, in his agris quos nunc Thaifali tenent, & Victophali, & Theruingi habent. Ea prouincia decies centena millia passuum in circuitu tenuit.* Sext. Ruff. *breuiar. Trajanus Dacos sub Rege Decebalo vicit, & Daciam trans Danubium in solo Barbarico Prouinciam fecit, quæ in circuitu decies centena millia passuum habuit.* Iornandes *lib.*1.*de Reg. & temp. success.* eadem confirmat. *Procul dubio felici æuo Daciæ adhæserunt Mœsia, Pannonia superior, Sarmatiæ pars, Moldauia, Malachia & Thraciæ fines. Hodie miselli tantum non in vnicum cogimur oppidulum.*

CAPVT III.

De reliquiis Gothorum, ſeu Dacis, quos hodie Saxones vocamus.

ATHanaſius Kircherus, poſt ipſum Erichius & alij multi ſunt opinati, Saxones in Tranſſyluania Hiſtoriæ (inſigni fabulæ) Hamlenſi ortum ſui debere. Fabula ferè eſt talis: Quum anno octogeſimo quarto ſupra milleſimum & ducenteſimum in oppido Germaniæ Hamlenſi murum ingens copia prodiret, eſſétque ab ipſis tutum nihil & haud leue ciuibus immineret periculum; Tubicen, (Sathanam fuiſſe ferunt) qui miris modulationibus ſciebat mira, operam ſuam locandam oppidanis promittit, mox vrbe mures fidibus ſuis & cantu educit, & in proximo illos amne

amne ſuffocat. Quo perfecto mercedem ſtipulatam poſtulanti Hamlenſes negabant;Eapropter injurias vlturus , dum iſti ſacris operantur , tibicinio ſuo non exiguum puerorum numerum colligit, ac moderato receſſu in propinquum montem *Koppen* ipſos deducit. Atque exinde pueri Hamlenſium non apparuêre ampliùs.Hos iam ſupter terram in Tranſſyluaniam deductos dediſſe , ajunt , originem noſtris Saxonibus. Probare conatur hanc ſuam originem Kircherus; Chronica, inquiens,Tranſſyluaniæ teſtantur,circa annum 1284. diem Ioannis & Pauli , in Tranſſyluania ignotæ linguæ pueros derepente viſos, qui & ibi ſedem figentes linguam ſuam ita promouerint , vt in hunc diem Tranſſyluani non alia quam Germanico Saxonica loquãtur. Addunt, veteres Hamlenſes in rei memoriam emendauiſſe ſua tẽporá, ſcripſiſſéque. Anno poſt exitum puerûm noſtrorum. His nugis

omnem penè Europam induxerant ad figmenta ista credenda, antequã Martinus Schookius & fabulam Hamlensem, & istorum circa Transsyluanorum originẽ orta deliria, publico scripto confutasset. Schookius, inter alia contra Erichium: *Ne verò*, infit, *censeatur hostis generis humani, hosce pueros secum abripuisse ad sedes infernales, noua fabula pro statuminanda principali fabula est excogitata, quasi scilicet fidem facientibus annalibus Transsyluanicis, pueri hi in extremum Europæ angulum, sint abducti, quod ibidem circa hoc tempus derepente ignotæ linguæ pueri apparuerint.* Ita censet cum pluribus Kircherus: in medio autem rem relinquit Erichius. At, cedo illi Annales, qui hoc referant. Certum est in media Transsyluania receptũ at huc hodie esse vsum linguæ Saxonicæ, ac multos ibi inueniri, qui originem suam referant ad Saxones siue Germanos. Quis verò dixerit, eos oriundos esse hisce

pueris,

pueris, à Diabolo per tam longum ſpatium tranſuectis? Patauij ad S. Laurentium ſequens inſcriptio legitur, quam ferè extinctam ego legere non potui. *Valentino Grauio, alias Bacfort, è Tranſſyluania Saxonum Germaniæ colonia oriundo, quem fidibus nouo plane & inuſitato artificio canentem audiens ætas noſtra, vt alterum Orpheum admirata obſtupuit. Obijt Anno M. D. LXXVI. Idib. Aug. vixit annos LXIX. Natio Germanica vnanimis, & teſt. exec. P.*

Quis credat integram nationem fruſtra fuiſſe, cum hoc populari ſuo Epitaphium ſtatueret, eique non veniſſe in mentem, hunc Saxonem origine Hamlenſem fuiſſe? Vt coloniarum ſubſidio regiones remotiſſimæ jam olim cõjunctæ fuerunt, & idiomata per quam diſtincta, tranſplantata, imo vltra maria quoque promota, omnino è Saxonia non procul admodum diſtante, quidam, incertum tamen quo tempore in Tranſſyluaniam proximam-

que Hungariam demigrare potue-runt. Equidem miror Athan. Kircherum, magnum alioquin in literis virum, tanti erroris authorem perhiberi: Dum Chronicon illius æui de Tranſſyluania nullum reperiatur; quin imo in ſecretiori Regni noſtri ſcrinio (id *Captalan* vocamus) ſummo noſtro dolore deſideratur. Quid igitur vetat etiam Hieroſolymis dari mendaces. Ipſam præterea fabulam Hamlenſem nemo ſanus credit, quum eam boni Hiſtorici omiſerint. Vide, *infrà*, copiam Diplomatis Andreæ Regis Hungariæ Saxonibus iſtis in Tranſſyluania datum. Vbi animaduertes id actū eſſe anno Chriſtiano 1224. Fabulam autem hanc anno 1282. demum natam, vt refert Kircherus. Atque ſic deprehendes, ſecundùm Erichium, pueros iſtos Hamlenſes, in Tranſſyluaniam veniſſe (ego credo, apud inferos detenti ſunt, quia non licet per centrum terræ ſpatiatum ire) ſexaginta annis poſt priuigelia

uilegia Andreæ Regis Saxonibus collata ; atque adeo dedisse originem illis qui dudum ibi fuerant. Iter hoc ipse nouerit Erichius, facem præferente Kirchero. Ego interim miror quòd nusquam nisi istis duobus apparuerint hi pueri, & pueriles fabulæ refutatione dignæ fuerint.

Antonius Bonfinius *Rer. Hungar. Dec.*1. *lib.*9. Saxones istos arbitratur à Carolo Magno in Transyluaniam transplantatos. Verba eius sunt : *Sed vt Saxonum vires honestius extenuarentur, multæ quoque ex his in Daciam, Pannoniam, diuersásque regiones deductæ à Carolo Magno coloniæ, quarum adhuc innumeræ Sarmatiam, vlterioremque Daciam incolunt.* Suffragatur huic Gisel. Busbequ. *Epist.*4. *leg.Turc.* Cis & Transalpianas scilicet Saxones, à Carolo Magno in Transsyluaniã, vsque ad Tauricam Chersonesum traductos fuisse. Arridet P.Manutius *in descr.Trans. Carolus Magnus,* ait,

ait *Saxones toties rebellantium partem in Daciam traduxit, vnde origo ciuitatibus Saxonicis in Transſyluania.* Vid. etiam Chriſtoph. Forſtn. not. *lib.*4. *Ann.* Corn.Tac.*f.*306. Mille alij Bonfinium aſſertionis anteſignanum ſecuti ſunt parum de antiquioribus monumentis ſolliciti. Eſt autem altum huius rei ſilẽtium apud Hiſtoricos, adeóque facilè iſtæ authoritates grauioribus authoritatibus refelli poſſunt. Maginus *in Geograph.* ſub Tranſſyluania, probat, ante Carolum Magnum in hac Prouincia Saxones fuiſſe. Idem ſenſit Blondo Hiſtoricus. I. Lipſius qui omnem deguſtauerat antiquitatem *lib.*1. *Magn.Rom. c.vlt. Carolus Magnus* ait, *Saxones ſæpè rebellantes, tranſlatione in Belgicas Prouincias domuit.* Idem confirmat Æmil. *de reb. geſt. Franc.* Si igitur in Belgium abacti Saxones, quis affirmare auſit in Tranſſyluaniam eoſdem deductos. Cario *Chron.l.*4. *Quæ verò*, ait, *deductis ex Saxonia*

colonijs

coloniјs à Carolo in Daciam, feruntur, fabuloſa ſunt.

Tertia & ſpecioſior opinio eorum eſt, qui vel Saxones ſuis ſedibus egreſſos in Daciam, & Pannoniam ſuperiorem deueniſſe, vel Germanos, deuictis & expulſis Hunnis, regionis fertilitate retentos eſſe, atque hinc, eâdem ferè linguâ ipſos vti. Iterum commenti primas eſt Bonfinius toties ſibi contrarius; Eius aſſecla Thuanus *l.2. Hiſt. Iidem*, infit iſte, *Saxones Orientem verſus veteres fines egreſſi, Boruſſos & Tranſſyluanos, qui hodie appellantur, Germanicè loqui docuerunt.* Sed fides toties deprehenſi Bonfiniј & elumbis Thuani conjectura parum in hoc propoſito eſt attendenda.

Coniјciunt aliј cum Alberto Huttero, (Is erat vir generoſiſſimus ſimul & doctiſſimus; Doctos enim Regios Iudices, Reſpub. Cibinienſis quondam ſibi præfieri ſtuduit,) in Oratione coram Sigiſmundo

mundo Battorio de Somlio Albæ Iuliæ ann. 1591. menſ. Iun. habitâ, Saxones, regnante Geyſa in Tranſſyluaniam deductos; quia videlicet dictum Regem ſtrenuè auxiliaribus copiis iuuiſſent, Tartaróſque, qui & Tranſſyluaniam occupauerant omnem, & grauiſſimè jam inſultarent Hungaris, ex iſtis partibus abegiſſent; demum pro gratitudine Geyſam Saxonibus Daciam contuliſſe ferunt. Quia prima Priuilegia & antiquiora Rex iſte, Saxonibus dediſſet. Verùm induci non poſſum vt credam probabiliori etiam conjecturæ, ſi eam fugiunt Hiſtoriæ.

Ex priuilegiis claudicanter admodum gentium originem colligas. Sequitur exemplar Immunitatum Andreæ Regis, Saxonicæ Nationi, per Tranſſyluaniam collatorum: [In nomine S. Trinitatis & indiuiduæ vnitatis, Andreas, Dei gratiâ Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Ramæ, Seruiæ, Galiciæ,

Ludo

Ludomiriæque Rex in perpetuum. Sicut ad Regalem pertinet dignitatem, superborum contumaciam potenter opprimere; sic etiam Regiam decet benignitatem oppressiones humiliũ misericorditer subleuare, & fidelium metiri famulatum, & vnicuique secundùm sua propria merita, retributionis gratiam impertiri. Accedentes itaque fideles nostri Teutonici, vltra Trãssyluani vniuersi ad pedes nostræ Majestatis, humiliter nobis conquerentes, sua quæstione suppliciter nobis monstrauerunt, quòd penitus à sua libertate, quâ donati fuerant à pijssimo Rege Geysa, auo nostro, excidissent, nisi super eos Majestas Regia oculos solitæ pietatis nostræ aperiret, vnde præ nimia paupertate nullum Majestati Regiæ seruitium poterat impertiri. Nos igitur justis eorum querimoniis aures solitæ pietatis inclinantes, ad præsentium posterorúmque notitiam volumus deuenire, quòd

nos

nos Anteceſſorum noſtrorum piis veſtigiis inhærentes, pietatis moti viſceribus, priſtinam eis reddimus libertatem. Ita tamen quod vniuerſus populus incipiens à Varoſs vſque ad Baralt cum terra Siculorum, terra Sebus, & terra Daraus, vnus ſit populus, & ſub vno Iudice cenſeatur, omnibus Comitatibus, præter Cibinienſium, ceſſantibus radicitùs. Comes verò quicunque fuerit Cibinienſis nullum præſumat ſtatuere in prædictis Comitatibus, niſi ſit infra eos reſidens, & ipſum Populi eligant, qui melius videtur expedire. Nec etiam in Comitatu Cibinienſi aliquis audeat comparare pecunia; Ad lucrum vero noſtræ Cameræ quingentas marcas argenti dare teneantur annuatim: nullum prædialem, vel quemlibet alium volumus infra terminos eorundem poſitum ab hac excludi redditione, niſi qui ſuper hoc gaudeat priuilegio ſpeciali. Hoc etiam eiſdem concedimus,
quod

quod pecuniam, quam nobis ſol-
uere tenebuntur,ſeu dignoſcuntur,
cum nullo alio pondere, niſi cum
marca argentea, quam piiſſimæ re-
cordationis Pater noſter Bela eiſ-
dem conſtituit, videlicet quintum
dimidium fertonũ Cibiniensis pon-
deri, cum Coloniensi denario, ni
diſcrepent in ſtatera, ſoluere te-
neantur. Nunciis vero,quos Regia
Majeſtas ad Dicam colligendam
ſtatuerit, ſingulis diebus, quibus
ibi moram fecerint, tres lottones
pro eorum expenſis ſoluere nō re-
cuſent. Milites verò quingenti in-
tra Regnum & regni expeditionem
deputentur; extra verò Regnum
centum, ſi Rex in propria perſona
iuerit. Si vero ex Regno Iubagio-
nem miſerit, ſiue in adjutorium
amici ſui, ſiue in propriis negotiis,
quinquaginta tantummodo milites
mittere teneantur. Nec Regi vltra
præfatum numerum poſtulari li-
ceat, nec ipſi etiam mittere tenean-
tur. Sacerdotes verò ſuos liberè
eligant,

eligant, & electos repræſentent, & ipſis decimas perſoluant,& de omni jure Eccleſiaſtico,ſecundum antiquam conſuetudinem,eis reſpondeant. Volumus etiam firmiter præcipimus, quatenus illos nullus iudicet, niſi nos, vel Comes Cibinienſis, quem nos eis loco & tempore conſtituemus. Si vero coram quocunque Iudice remanſerint, tantummodo iudicium ordinarium reddere teneantur. Nec eos etiam aliquis ad præſentiam noſtram citare præſumet, niſi cauſa coram ſuo Iudice non poſſit terminari. Præter ſupra dicta, ſyluam Blacorum & Biſſenorum cum aquis vſus communes exercendo, cum prædictis ſcilicet Blacis & Biſſenis eiſdem contulimus, vt præfatâ gaudentes libertate, nulli inde ſeruire teneantur. Inſuper eiſdem conceſſimus, quod vnicum ſigillum habeant, quod apud nos & Magnates noſtros euidenter cognoſcatur. Si vero aliquis eorum aliquem conuenire

uenire in cauſa pecuniali, coram Iudice non poſſit vti teſtibus, niſi perſonis infra terminos eorum cõſtitutis, ipſos ab omni Iuriſdictione penitus eximentes, ſaléſque minutos, ſecundum antiquam libertatem, circa feſtum Georgij octo diebus circa feſtum D.Regis Stephani, & circa feſtum B.Martini ſimiliter octo diebus, omnibus liberè recipiendos concedimus, quod nullus Tributariorum nec aſcendendo nec deſcendendo præſumat impedire eos; Syluam verò, cum omnibus appẽdicibus ſuis & aquarum vſus, cum ſuis meatibus, quæ ad ſolius Regis ſpectant donationem, omnibus tam pauperibus quã diuitibus liberè concedimus exercendos. Volumus etiam, & Regia authoritate præcipimus, vt, nullus de Iubbagionibus noſtris Villam, vel prædium aliquod à Regia Majeſtate audeat poſtulare: ſi verò aliquis poſtulauerit, indulta eis poteſtate à nobis, contradicant. Statui-

mus

imus inſuper dictis fidelibus, vt cum ad expeditionem ad ipſos nos venire contigerit, tres deſcenſus tantum ſoluere ad noſtros vſus teneantur. Si vero Vayuoda ad Regalem vtilitatem ad ipſos vel per terram ipſorum tranſmittetur, duos deſcensus, vnum in introitu, & alterum in exitu, ſoluere non recuſent. Adijcimus etiam ſupradictis libertatibus, quod mercatores eorum, vbicunque voluerint, in regno noſtro, liberè & ſine tributo vadant & reuertantur, efficaciter jus ſuum, Regiæ Majeſtatis intuitu, proſequentes. Omnia etiam fora ipſorum, ſine tributis, præcipimus obſeruari. Vt autem hæc, quæ antea dicta ſunt, firmiter & inconcuſſa permaneant in poſterum, pręſentem paginam duplicis ſigilli noſtri munimine fecimus roborari. Datũ anno ab incarnatione Domini, Milleſimo Ducenteſimo Vigeſimo-Quarto, Regni autem noſtri, vigeſimo primò.]

Quam

Quam nihil hæc omnia ad originem Saxonum faciant vel me tacente poterit animaduerti; Et forſan iſta Priuilegia nondum viderant, qui nobis ea opponebant.

Idem Albertus Hutterus, in eadem Oratione, hanc Nationem à Sacis deriuare videtur, certâ gente vetuſtiſſima, Herodoti, Strabonis, & Ptolomæi authoritate ſubnixus; Hanc ſuam opinionem doctam fuiſſe arguit Oratio Alexandri Magni apud Curtium *lib.6. c.3.* Is, *Sogdiani*, inquit, *Dahæ, Maſſagetæ, Sacæ, eiuſdem Nationis ſunt.* Sed quid vetat, ſi Saci cognominati ſunt aliquot Dacorum populi, modo, vt Curtius innuit, ipſos eiuſdem Nationis fuiſſe conſtet. Etiam Vincentius Beluacenſis, *Spec.Hiſt. l. 30. cap.* 87. Saxorum gentem ſtringit, quæ à Tartaris fuerit anguſtata. Verba eius ſunt: *Plurimis itaque terris in ſeruitutem eorum redactis, quædam viriliter reſtiterunt eis, India nimirum magna & pars*

Alanorum,

Alanorum, & quædam magna pars Kittorum & gens Saxorum. Sed quũ duodecimo demum ſeculo Chriſtiano hæc acta fuerint, & propoſitum noſtrum remotioris ſit indaginis, Originem almæ huius Nationis, altiùs paulò accerſemus.

Sunt autem, vt mea fert opinio, Gens iſta, veteres Daci, ſeu reliquiæ Gothorum. Semel noto, Dacos Getas, & Gothos, pro ijſdem haberi. Dion *in Dom. & Trajan.* Iul. Capitol. *in Maximin.* Æl. Spart. *in Anton. Carac.* Iordanes, Olaus, & Ioan. Magn. D. Girolam. Can. nell. tau. de nom. e luog. antiq. piu oſc. di C. Tac. Quia

I. A vocabulo Daci ſiue Deci ad *Detſen*, *Decen*, ſiue *Detſchen* facilis lapſus: Ita enim Saxones Tranſſyluani ſe vocant. Germanos autem appellant *Mueſr*, (quam dictionem à Gallico *Monſieur*, deriuamus) quod nunquam feciſſent in contemptum ſuorum Majorum.

II. Quia à prima Germanorum inno

innoteſcentia ab inuicem populi fuêre diſtincti. Corn. Tacitus primus de Germanis Hiſtoricus *de ſit. mor.& pop. Ger.* Germanos, ait, à Dacis mutuo metu & montibus ſeparari.

III. Quia ſecundum aliquos Germani omnes, adeóque ipſi Saxones, à Dacis ſeu Tranſſyluanis deſcendunt: Germanicus ſcriptor Petrus Bertzius *Comm. rer. Germ. lib.*1.*c.*2. *Germani*, inquit, *nobiliſſimi Europæ Populi à Dacis originem habent, Hiſpaniæ quoque præcipua nobilitas Gothici ſanguinis ortum jactat.* Iam vero nec Hiſpanos Proceres pudet ſe ad Gothos Majores referre (vt Iacobus Zieglerus contra Stunicã refert, generiſque claritudinem inde repetere. Ideóque *in Concil. Toletano* 5. *art.*3. ſtatuitur, neminem in Regiæ dignitatis faſtigium eligendum eſſe, quem Gothicæ gentis nobilitas ad hunc honorem non traxerit. Sed ad rem: Samoſcius *in Mſſ.Orig.Hung.* Ger-

manos ait, Gothorum fuisse stirpem, & Gothos Germanicè locutos fuisse certius est quàm vt ostendi debeat, id quod ne ipsi quidem Germanorum docti inficias eunt. Iustus Lipsius probat *l. 2. cap. 6. lect. antiq.* Germanos antea Barbaros, demum ab Augusto per vrbes primum distributos, opera potissimum Tiberij. At Daci nostri quantò innotescentia sua istis antiquiores? Tantum igitur abest, vt Transsyluani illi Gothi, à Germanis Saxonibus deriuentur, quin contrarium, vti ostensum est, vero sit similius. Quia

IV. Corruptela linguæ Italicæ à Gothis & Longobardis inuecta, nostrûm Dacorum est idioma.

V. Quia in Transsyluania præcipua veterum Dacorum sede, aut Hungari, aut Valachi, aut Szekhelyj, aut Saxones sunt Gothorum reliquiæ; non autem tres illæ nationes aduenæ antiqui Daci esse possunt; vnde vltima eius sit originis necesse

necesse est. Si colonia Romana ad nostra vsque tempora durat, probabilius, labente illorum imperio, reliquias Gothorum superesse hodie in Transsyluania; qui omnium primi, si Historicis credendum est, hanc mundi plagam tenuêre. Illi verò Scythia oriundi aut Trajani arbitrio huc deducti, & mox Adriani voluntate, destructo mirabili pōte Danubij, reuocati fuerint. His nostris argumentis præcursat Chron. Carion. *lib.4.de reb.gest.Car. M.* verba sunt: *Quæ vero deductis ex Saxonia colonis à Carolo M. in Daciam, quæ nunc Transsyluania est feruntur, fabulosa sunt; Transsyluanos enim Dacorum & veterum Gothorum reliquias esse non dubito: quibus accessisse conycio Pannoniæ superioris colonos Germanos, quando pulsi ab Hunnis & Auaris nouas sedes quæsiuerunt.* Magin. *in Geogr. sub Trans. Aduerte, extra Transsyluaniam Pannonum accolas Germanos, & diuersum à Saxonibus dictæ Transsyluaniæ lin-*

guæ Germaniæ idioma loqui, & se inuicem vix intelligibile. Philip. Melancht. Dacos fuisse censet quos nunc Septemcastrẽses appellamus, cui respondet Germanicum *Siebenburgen.* Martinus Zeillerus *relat. var.epist.* appositè : *Ichiuolte schier glauben das die Gothen nicht veit von Siebenburgen geuohnet haben, da noch heutt Gothen, das ist, Deutschen Si :d.* Nostræ opinionis fuit etiam Lazarus Soranza *in Ottom. part.* 3. *c.* 86. *p.* 147. Verba eius sunt : *Sono senza dubio i Trãsilutani stimati de piu bellicosi popoli de gli antichi Daci, tanto temuti da Romani, ch' hauendo vinto gli esserciti di Domitiano furono Sforzati essi Romani di pagar loro Tributo sotto lo Stesso Domitiano, sotto Nerna, è nell principio dell' imperio di Trajano, accioche a lor danni non passassero il Danubio; lo sanno molto ben i Turchi per le rotte, c'hanno piu volte hauute dal Coruino, da due Battori, e finalmente da questo terZo, c'hoggidi guereggia con eßi*; Id est:Habentur procul

procul dubio Tranſyluani pro bellicoſiſſimis Europæ populis : iſti cum Moldauis & Valachis ſunt antiqui Daci , tantopere à Romanis formidati, & qui profligato Domitiani Exercitu coëgêre dictos Romanos , vt tempore Domitiani, Neruæ,& principio Trajani,tributa ſibi perſoluerent : ne trajecto Danubio damna illis inferrent ; Probè norunt Turci quantas clades acceperint à Coruino , à duobus Bathoriis , & demum à tertio, qui hodie cum ipſis bella gerit. Non diſſenſit etiam D. Girolam Canin. nell. Tau. *de nom. & luog. antich. piu oſcur. di Tac. Daci , i medeſimi che i Geti, tennero per loro abitatione tutto quell paeſe , che hoggi racchiude tutta la Tranſyluania , la Valachia e la Moldauia.* Hoc eſt. Daci, ſeu , Gethæ regionem incoluerunt omnem ,quam hodie complectuntur Tranſſyluania Valachia & Moldauia.

Gothorũ autem originem Ioan-

nes Magnus trahit à Magogo Noachi nepote, & magnam Gothorum Regum prosapiam contexit, qui omnem Euxini maris plagam, Pannonias, Daciam vniuersam & circumjacentes regiones occupauerint, inhabitauerintque. Sozomenus Gothorũ patriam, trans Istrum ponit *lib.*4. *cap.*37. Iam etiam his antiquiores Plinius, Strabo, Dionysius, Ptolomæus, aliique qui de Getis & Dacis multa, nobiscum sentiunt. Sub Valente tandem Imperatore Gothi ab Hunnis victi fugatique mari Balthici partes petierunt. Reliquiæ autem ipsorum Gothorum, ad hunc vsque diem in Dacia pristina nobilitate orbati viuimus obscuri. Non igitur Gothi adeo obscœnæ deriuationis sunt, ac Samoscius *in Orig. Hung.* nobis affinxit: Gothi, inquiens, nominis etymon ex Albico Sigismundi Cæsaris, & Regis Hungar. Medico ac postea Archiepiscopo Pragensi designato, cuius & Bonfinius & Pius

Pontifex

Pontifex in Chronico Polonorum meminerant. Is in libello quem inſcripſit de complexionibus gentiũ, ſcribit, Gothos ob aduentum Hunnorum, panico quaſi terrore perculſos, derepente Pannoniæ poſſeſſione ceſſiſſe, ac Illyrium verſus iter intendiſſe: móxque eos per veſtigia Hunni inſecuti, ad Danubij trajectum fœda ſtrage affeciſſe; & quia nullo virium periculo facto, hoſti aduentanti turpi ignauia terga vertiſſent, quôſcunque viuos prælio cœperant, hac infamiâ notaſſe, vt fœmoralia ſeu campeſtria quæ Hunnis Gothia *(gadgya)* vocantur, natibus detracta, ac craſſiore excremento oblita, quæ quandoque pauore percitis laxata aluo vel inuitis effluunt, capitibus captiuis inuoluerent, vt, quæ antea natium erant, oris eſſent poſtea velamina. Ita tum bello, tum ignominia, belli clade grauiore attriti ex Patrio Hunnorum verbo, Gothi ſint poſtea militari irriſione appellati.

Et hoc est, pergit ille, quod Dominicus Niger, Scythiam Asiaticam veterem Gothorum Patriam, etiam nunc ab incolis patria lingua *Sargatia*, dici testatur, à stercore & fœmorali composita dictione. Sed hanc calumniantium cateruam cõtemnimus.

CAPVT IV.

De Hungaris & Hunnis.

HVngari, Scythæ, Vnni, Hunni, Leuci, Albani, Auari, Vngri, Turci, Pacinaces, Pannones, promiscuè apud Historicos reperiuntur. Proc. *de bell. Goth.* Amm. *l.* 31. P. Diac. *in Grat.* Zon. *in Const.* Leon. f. Idem in Neceph. Phoc. Laonic. Calc. *l.* 2. Blond. *Dec.* 2. *l.* 2.

Originis Hungarorum receptior opinio eorum est, qui ab Hunnis Scythica gente, ipsos deducunt, (Bonf. *Dec.* 1. *l.* 1.) profectis in Panno

Pannoniam ab ea parte Scythiæ, quæ Iuhra appellatur, quæue regio hodie tributaria eſt Magno Ruthenorum Duci; vbi etiam hodie indigenas Hungaricè loqui dicuntur. Faber primus author huius aſſertionis perhibetur. Poſt iſtum Michouius Polonus, qui male colligit ipſam ex Turocio; Michouium & Sigiſmundum Baronem ſecutus eſt Ioannes Aubanus Bohemus *in libro de moribus gent.* Vnde poſtmodùm certatim incauti ſcriptores eandem arripuêre, ex incerta ſcilicet aliorum relatione ſuæ narrationi fidem adſtruentes; Ita ab vno in alios atque alios manauit vt ſolet opinio. Leonclauius quo in his arcanis videatur acutius cernere, veteres Iuhriæ indigenas, eadem adhuc cum Hungaris lingua vti diuinauit.

Verior autem mihi videtur ſententia illorum qui Aſia oriundos arbitrantur Vngaros. Id à doctiſſimis viris conſenſu omnium pene

Hiſtoricorum approbatum eſt. In hanc rem Ioannes Samoſcius *in Mſſ. Orig. Hung. Nec de Hungarorum*, ait, *Aſiatica Patria litem antehac quiſquam, veluti de re minime controuerſa, mouere auſus eſt, præter Matthiam Michouium, qui Critici perſona indutus futili temeritate in Septentrionis neſcio quas voragines gẽtis Vngaricæ primordia inſtruſit*. Hunni, Vnni, ſiue, Chuni, ab Mageris diuerſi, vicini tamen, populi fuere, Plinio teſtante. Quibus ita conſtitutis illud porro luculentius conſiderandum eſt; Vngaros ſiue Magares ex Albania quidem ortos, & in Europam progreſſos, ſed ex Orientis penitioribus partibus oriundos eſſe, idque conſenſus antiquorum, hiſtoriæ, domeſtica populariſque fides, adeoque veritas ipſa ſuadet. Huc Turocius, huc Bonfinius (ex Æn. Sylu.) & Prior vtriſque Marcus, Vngarorum Origines referunt. Vngari è Perſidis Indiæque finitimis, ſenſim in Euxini littora proceſſiſſe.

cessisse. Ita vt Herodotus *lib.* 4. Cimmerios, Bosphoranos, vbi nuperrimis seculis Hunnorum sedes fuit, vlteriora Asiæ aliquando tenuisse scribit; Verùm à Scythis interioribus pulsos magis occidua tandem petijsse. Nec Hunni & Vngari, cũ adhuc Asiæ interiores plagas incolebant, Græcis Romanisque noti erant. Ideoque ætate Plinij fama tantum & auditione accipiebantur. Verùm vbi propius Europam venissent, plus satis innotuerunt. Diximus paulò ante Magaros populos, qui haud dubiè Magares sunt, ad Indiæ citeriora collocari à Plinio *lib.6.c.*20. Huic Plinianæ descriptioni consentit Sinarum Indiæ populorum topographia, qui vltra Gangem positi, desertas terras Ortum versus & Meridiem habent ex Ptolomæi delineatione. Qui dum in extremis Asiæ finibus ignoti delituerint, hocce seculo & præcedenti, quibus in Orbis terrarũ partibus perlustran-

dis, nihil ſibi reliqui ad ſummam dil gentiam humana induſtria fecit, editus de ijs libellus eſt Chinarum titulo, vbi mirabilis gentis ſolertia, ritúſque ab Hungaris diuerſi deſcribuntur. Narratur iſtic, Chinis populos eſſe finitimos, qui etiamnum vocentur Megori; *Ingens* inquit, *& ipſi armorúmque gloria inclytum regnum poſſident, quorum Metropolis eſt Samarcanda: Hi à nullis nationibus in ſeruitutem redacti dicuntur.* Hæc de China Author. Quæ ſi vera ſunt non eſt dubium, quin hi Megori Pliniani ſint Megari, ipſorúmque Hungarorum Majores: Nam Hungarico vocabulo hodie ſe vocant Magiarios. Porro Samarcanda Ptolomæo Sarmagana, Ariæ regionis in Aſia Vrbs eſt. Vrbs Sogdianæ regionis Arriano & Curtio. Eam Aſiæ partem Tamerlanes & nunc Tartarorum multiplex Natio occupat. Hic & illud addere libuit, quòd Samozcius *in Mſſ. Or. Hung.* adfert: Proximis annis ad Amura-

them

them Turcarum Imperatorem, ex vetere illa Magarum Patria Legatum Conſtantinopolim veniſſe, à fide dignis, & quorum authoritas in conſpicuo eſt accepi. Is gratiam atque amicitiam publicè priuatímque regi ac regno petiturus, tam honorificè à Turcarum Tyranno acceptus fuiſſe traditur, ac ſi perpetua deuinctus conſuetudine, non vt ad familiaritatem Imperatoris ſe applicaturus, ſed ab hoc inuitatus Rex illorum eſſe videretur. Is vbi Europæum Vngarum, ibi eſſe cognouiſſet (aderat autem à Cæſare Rudolpho ad Turcam miſſus magnæ quidam vir prudentiæ & virtutis) ad ſe inuitatum comiter Patrio ſermone, quem vt Orator Cæſareus intelligeret allocutus eſt, ac vltro citroque habito colloquio, Audio, inquit ille, vos alienigenarum quorundam contubernio promiſcuè permiſceri. Cum Orator Cæſareus annuiſſet, ita quandoque vſu ſolitum venire. Tum ille, Hæc, inquit,

inquit, eſt ratio, quod Martia illa indoles, qua quondam toti Europæ & Aſiæ terrori fuiſtis, ſenſim in vobis exoleuerit, externóque hoſti prædæ facti eſtis. Nos vero aborigines veſtri, vt arbitror, ita generis noſtri proſapiam tuemur, vt exterorum affinitatem ad nos corriuari, ex vetere gentis inſtituto capitale cenſeamus. Vnde fit vt aſperis barbariſque ſepta gentibus, vetus illa & intaminata natio, ſuiſmet ipſorum viribus quantumuis infeſtos hoſtes ſuſtinere ab omni æuo valeat. Dicebat præterea, ſe minime Legatum de pace aut fœdere conciliando eſſe ad Imperatorem Turcarum miſſum, quippe cuius arma neutiquã ad eas oras adhuc penetraſſent, omniáque illa eſſent à periculo & diſcrimine vacua: Sed vt, quæ juſtæ cauſæ neceſſitudinis eſſent, notitia & familiaritate in eandem amicitiam, ille Magarũ Rex, ſe cum hoc Imperatore aggregaturus eſſet. In gratiam curioſorum

adducam

adducam locum Amm.*l*.31.vbi elegãtiſſimè antiquos Hunnos depinxit. [Hunnorum autem gens, monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes Mœoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit, Vbi quoniam ab ipſis naſcendi primitiis infantum ferro ſulcantur altius genæ, vt pilorum vigor tempeſtiuus emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur; ſeneſcunt imberbes abſque vlla venuſtate, ſpadonibus ſimiles. Compactis omnes firmiſque membris & opimis ceruicibus prodigiosè deformes & pandi, vt bipedes exiſtimes beſtias, vel quales in cõmarginandis pontibus effigiati ſtipites dolantur incomptè in hominum figuras: ſic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, vt neque igni neque ſaporatis indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium & ſemicruda cuiuſvis pecoris carne veſcantur, quam inter femora ſua & equorum terga ſubſertam fotu calefaciunt

lefaciunt breui. Ædificiis nullis vnquam tecti, sed hæc velut ab vsu communi discreta sepulchra declinant: nec enim apud eos vel arundine fastigiatum reperire tugurium potest. Sed vagi montes peragrantes & syluas, pruinas, famem, sitímque perferre ab incunabulis assuescunt. Peregrè tecta, nisi maxima adigente necessitate non subeunt: Nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiuntur lineis, vel ex pellibus syluestrium murum consarcinatis. Nec alia illis domestica vestis est, alia forensis; sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non ante deponitur, aut mutatur, quàm diuturna carie in pannulos defluxit defrustata. Galeris incuruis capita tegunt, hyrsuta crura coriis munientes hœdinis. Eorumque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere gressibus liberis; qua causa ad pedestres parum accommodati sunt pugnas. Verùm

equis

equis prope affixi, duris quidem, ſed deformibus & muliebriter (propter collectos pedes) iiſdem inſidentes funguntur muneribus conſuetis. Inter ipſos quiuis in hac Natione pernox & perdius emit & vendit, cibúmque ſumit & potum, & inclinantes ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem ad vſque ſomniorum effunditur varietatem. Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſeriis, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quicquid inciderit. Et pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prœlium cuneatim, variis vocibus ſonantibus toruum. Vtque ad pernicitatem ſunt leues, ita ſubito de induſtria diſperſi lugeſcunt, & impoſita acie, cum cæde vaſta diſcurrunt, nec inuadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eóque omnium acerrimos facilè dixeris

dixeris bellatores , quod procul miſſilibus telis , acutis oſſibus pro ſpiculorũ acumine arte mira coagmentatis , ſed diſtinctis , cominus ferro, ſine reſpectu confligunt, hoſtéſque , dum mucronum noxias obſeruant , contortis laciniis illigant, vt laqueatis reſiſtentium mẽbris equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat,nec ſtiuam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis, abſque lari vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis in quibus habitant. Vbi conjuges ex villis veſtimenta contexunt , & coëunt cum maritis & pariunt,& ad vſque pubertatem nutriunt pueros. Nullúſque apud eos interrogatus,reſpondere,vnde oritur, poteſt, alibi conceptus, natúſque procul & longius educatus. Per inducias infidi , inconſtantes, ad omnem auram incedentes, ſpei nouæ per quam mobiles , totum furori incitatiſſimo tribuentes.

buentes. Inconſultorum animalium ritu, quid honeſtum inhoneſtumvè ſit penitus ignorantes. Flexiloqui & obſcuri. Nullius religionis vel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti. Auri cupidine immenſo flagrantes. Adeo permutabiles & iraſci faciles, vt eodem aliquoties die à ſociis nullo irritante ſæpe deſciſcant, itidémque propitientur, nemine leniente. Hoc expeditum indomitúmque hominum genus, externa cupiditate prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum, & cædes, ad vſque Achajam peruenit.] Vid. etiam Iuſtin. *l.* 2. Adeo verum, vt eſt apud Agell. *l.* 13. *c.* 2. itidem eſſe in hominum ingeniis, quod eſt in pomis, quæ dura & acerba naſcuntur, poſt fiunt mitia & iucunda; Sed quæ gignuntur ſtatim vieta & mollia, atque in principuo ſunt viuida, non matura mox fiunt ſed putria. Hac ætate noſtros Hungaros videmus auitæ feritatis iam neſcios,

neſcios, multúmque ciuiles. Laon. Chal. *l.* 2. ait, *Quænam Vngarorum origo ſit dicere non poſſum. Præterea quum ſibi dederint iſtud nomen, ſicque appellentur ab Italis, non decorum fore ratus ſum, ſi aliud ijs impoſuero nomen.* De Etymologia vocabuli Hũgarici Magyar, vid. P.Diac. *in Anaſt. c.* 5. Alij Vngaros nomen inde ſortitos ferunt vel quod aduentus ſui principio ita dicti, (Blond. *Dec.* 2. *l.* 2.) vel quod Angariam nominatã poſt Hunnorum internecionem à Carolo M. & Ludouico eius fratre ipſis *illatam.* Quod autem Zonara Turcos & Hungaros pro vna natione in ſua Hiſtoria vſurpat, non ſatis capio. *In Conſt. L. fil. Turci,* ait *(quos Vngros nominamus) alias Romanas prouincias incurſare ſoliti, ad tempus quieti fuerunt.* Idem *in Niceph. Phoc. Turcis autem*, Vngris ſcilicet, *Thraciam vaſtantibus, Nicephorus Phoca Bulgariæ Principi ſcripſit, ne illos Iſtrum tranſire pateretur, & Romanas prouincias infeſtare.* Idem

in

in Conſt. Monomach. Sunt autem Turci gens Hunnica populoſiſſima & libera Caucaſarum montium ſeptentrionale latus accolens. Tantum de Originibus Hungarorum.

CAPVT V.

De Siculis, Scythis Tranſſyluanis, ſeu Szek-helÿs.

SIngularem & ab Hungaris diuerſam Nationem multi authores finxerunt, quam Hungarice vocamus *Szekhely*, Dacice *Zeckeli*; Eodem errore irrepſit vocabulum Siculus; ſed fruſtra: Sunt enim eiuſdem Originis cum cœteris Vngaris. Quoties mihi ab Hiſpanis dictum memini; Quid, malum, Tranſſyluanis cum Sicilia? Nam Siculi apud bonos Authores incolę ſunt Regni Siciliæ, qui hodie Hiſpaniis ſubſunt. Quod autem in Daciæ

ciæ Comitiis Siculi iſti Tranſſyl-
uani à cæteris Hungaris diſcer-
nuntur, ratio talis ferè eſt:Poſt pri-
mam Hunnorum eruptionem, in-
dignante fato pulſis è Pannonia
Scythis, quædam ipſorum pars in
extremum Tranſſyluaniæ angulum
confugêre, quem etiamnum hodie
tenent; (Vide Chron.Albert.Moln.
in calce Diction. Hung. poſtrem.
editi p.m. 336.) & apud Dacos de-
lituerunt, ac nomen ſuum publi-
care non auſi à ſedibus regionis,
id eſt, Diſtrictu, ſe appellari vo-
luerunt, & *SZek-helyi* (Hungarico
vocabulo) ſunt nominati,à ſedium
videlicet, vel diſtrictûs occupatio-
ne. Vnde Siculi dictio eſt orta. Vi-
de Magin. *l. ſæpè c.* Aliquot poſtea
elapſis annis, Daci noſtri iam ſuis
moribus nec quicquam diuerſos,
ſibi ipſos adjungebant. Exinde pari
fortuna & caſibus ſunt vſi, ad ſe-
cundam vſque Hunnorum eruptio-
nem, quâ Pannonias recuperatas
Hunni habitare cœperunt, quas
etiam

etiamnum hodie propugnant. Iſtis etiam Tranſſyluania ceſſit, qui Prouinciam per Præfectos Vayuodas adminiſtrare ſolebant. Vayuodas non pauci Nobilium comitabantur, ac omnes demum regionis amœnitate detenti, ſedem figere in Dacia non dubitauerunt. Auulsâ denique ab Hungaris Prouincia, Tranſyluaniâ, præter Principem, Hungarorum, Szek-helyorum, Dacorum, ſtatuum concilio Tranſſyluaniam adminiſtrari placuit.

CAPVT VI.

De Valachis ſiue Oleahis.

VAlachos à Duce Flacco nominatos quidam aſſeuerant, prę-eunte Ænea Syluio, ac poſt ipſum aliis non paucis adſtipulantibus. Id potiſſimum ex Ouidij Naſonis verſiculis probant. *Epiſt. Pont. lib.* 4.

Præfuit

Præfuit his Græcine locis modo Flaccus, & illo
Ripa ferax Iſtri ſub Duce tuta fuit.
Hic tenuit Mœſas gentes in pace fideli;
Hic arcu fiſos terruit enſe Getas.

Etymon deduci poteſt ab Hungarico *Oláh*, & verticem principalis literæ O, à Notariis & Typographis corruptum cenſeri, atque ſic Vlahorum nomen ortum. Hungaris Valachus *Oláh*, Italus dicitur *Olaſz*. Stephanus Samoſcius *in Mſſ. Or.* Vng. credidit à Græcis Scriptoribus Valachiæ nomen manauiſſe: Nam cum ij in medio aſpiratione careant niſi quam conſonantes φ, χ, & θ, faciunt, inde factum ſit vt Valah, nomen proprium genuinúmque gentis expreſſuri ὀυαλάχες per χ, in medio ſcriberent, à quibus tandem Latini Valachos acceperint, id videre ſit in aliis quoque, vt μιχαὴλ, ſcribunt Græci, quod Latinis Hebræa origine

origine Mihaël , per ſimplex h, pronunciandum fuerat. Id Hungari rectè imitantur vocabulo Mihaly. Alij à Blachis nomen adeptos affirmant, qui tempore Alexij Cõneni à Iohanne ipſorum Duce nouę Romæ Imperatoribus damna haud exigua inferebant. Nic. Chon. *de reb. geſt. Alex.* Comn. *l.* 2. Atque hinc vernacula noſtra lingua Dacica ipſos *d'Bloch*, appellamus. Vide append. ad Hayth. *Hiſt. Orient. cap.* 5. Valachos iſtos etiam non rarò Triballos vocant, Leoncl. *rer. Turc. lib.* 1. Sæpe etiam Bulgaros, Zon. *in Conſtant.* Pog. & Capr. Vnde Praſſobij (vt Laon. loquitur) ſeu Coronenſes etiamnum hodie ſuburbia à Valachis habitata vocant, *d'Belgeray*. Alij Valachos quaſi Vulachos (gallica pronũciatione Vallashos) id eſt Italos dici, cum Lazar. Zoranz. *in Ottom. part.* 2. *p. m.* 103. exiſtimant. Magin. *in Geogr.* Diuerſa ab his Carionis eſt opinio *Chron. lib.* 4. ſub Iſaac. Ang. Is Iſaa-

cius,infit,in Valachos quos & Blachos nominant Græci Scriptores, nouis defectionibus Imperium detrectantes , aliquoties infeliciter mouit : inſignibus enim cladibus repulſus eſt. Primum autem,quantùm ego memini nominantur Valachi in hac Hiſtoria, quorum nomen quo tempore, aut quando gens ipſa , intra Tyram & Iſtrum, regione conſederit, certo non ſcio. De Origine ergo gentis mihi videtur non eſſe abſimile vero , quod Imperatores Orientis partim poſt ſummotos inde , partim poſt exciſos Gothos, agros illos veteri more diſtribuerint veteranis militibus,& vt ſtipendia his exſoluerent , & vt per eos à finibus Imperij ex ea parte arcerent tumultuantes Sarmatas. Inter illos plurimos fuiſſe Romanos, lingua argumento eſt, quæ ex latina eſt deprauata. Ab his Romanis profectum eſſe Valachorum nomen , vicinis in Tranſſyluania Gothis authoribus,qui Italos Germanica

nica conſuetudine Vallios nominarunt, conſentaneum eſt. Nam quod à Flacco quodam eorum Præfecto nomen tractum eſſe nonnulli fingunt, fabuloſum eſt prorſus. Laonic. *lib.2. Valachorum lingua;* ait, *ſimilis Italorum linguæ : adeo tamen corrupta ac differens, vt difficulter Itali queant intelligere, quæ iſtorum verbis pronunciantur.*

Rectè Cario eſt opinatus Valachos fragmina eſſe militiæ Romanæ; Quod autem Græcis Imperatoribus in ſtatuminandis huc Romanis idem tribuit ineruditum eſt: Alexi enim Comneni temporibus cæterorumque Imperatorum Byzantinorum, Romanus miles in Italia detinebatur, opprimebaturque, aut Barbaris, Gothis, Longobardis, parebat, ac Pontificibus. Diſcant igitur omnes nobiſcum ex Dion. *in vit. Trajan.* Daciæ videlicet Imperium tenente Decebalo, Trajanus Romanorum Imperator hiſce regionibus bellum inferens,

duplici expeditione victor euaſit; & quo melius gens (vt Tacitus *l.* 3. *Hiſt.* de noſtris) nunquam fida, faciliúſque ſemel capta in officio contineretur, colonia ſpectabili illuc deductà eam̃ perdomuit, hoc eſt, Romanos ad Daciam habitandam colendamue miſit. Atque iſtorum Romanorum reliquias eſſe Valachos, & Moldauos certum eſt. Eutrop. *l.* 8. *in V. Adrian.* Idem, ait, de Dacis facere conatum (id eſt, reuocare exercitus) amici deterruerunt, ne multi ciues Romani Barbaris traderentur, propterea quod Trajanus victa Dacia ex toto orbe Romanorum infinitas eò copias hominũ tranſtulerat, ad agros & vrbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhauſta. Hodie viles tantum Valachi noſtri ſerui in Tranſſyluania ſuperſunt, in vicinia autem potentes Vayuodas Lunam adorantes habent. Quia ſcilicet, (Flau. Vop. *in D. Aur.*) quum vaſtatum Illyricum

cum & Mœſiam deperditam videret, Prouinciam trans Danubium Daciam à Trajano conſtitutam, ſublato exercitu Prouincialibus reliquit, deſperans eam poſſe retineri: abductóſque ex ea populos, in Mœſiam collocauit, appellauitque ſuam Daciā, quæ nunc duas Mœſias diuidit. Ex iſtis facile colliges florem coloniæ Daciâ euocatum, remanſiſſe autem ibi fœces & manipulos furum. Iohannes Samoſcius negat Valachos Romanorum cognatos eſſe, Nec enim, ei fidem facit opinio Valachos noſtrates Italarum coloniarum reſiduas reliquias eſſe, ob eam cauſam penes hos, vtpote Italorum gentiles, priſcam illam & gentilitiam Romanorum linguam remanſiſſe. Nam Galienus Imperator, vbi de Dacia retinenda ſpem omnem abjeciſſet, colonias, quas illuc Trajanus deduxerat, trans Danubium in Moëſiam Thraciæ vicinam tranſtuliſſe ſcribitur, Dacia prorſus ceſſiſſe.

Quo factum eſt, ait porro, vt Daci latino ſermone tunc imbuti, Romanorum quidem jugum excuſſerint, linguam vero, quam vſu iam pene ducentorum annorum ſpatio, quo Romani Dacias poſſederunt, vernaculam fecerint, retinuerint, quæ poſtea in has ſtribiligenes degenerauerit, non apud hos tantum, ſed ipſos Gallos, Italos, & Hiſpanos, prorſus, vt hæ Nationes non jam habeant veterem illam indigenam, ſed Romanorum ſuppoſititiam, eámque fœdiſſimè corruptam linguam. Sicut autē Galli & Hiſpani non fuerunt Natione Itali, ita neque Valachi: etiamſi omnes hi Romanæ linguæ ſtipulas adhuc circumferant. Sed ridicula magis eſt Samoiſij conſequentia quàm vera; Affinia illa tria Regna ab iiſdem Barbaris corrupta facile in corruptelis ſuis conueniunt; At quomodo Daci antiquiſſimo idiomate ſuæ linguæ refutato Romanâ linguâ imbuti ſint, non capio.
Illud

Illud certò ſcio, quòd etiamnum hodie noſtri Valachi ſe vocitant *Rumuin*, id eſt Romanos.

Appendicis loco, pauca à me obſeruata de Cyngaris infami progenie, qui per Tranſſyluaniam ſunt frequentiſſimi, addam. Ipſorum Origines & progreſſus videri poſſunt apud. Philip. Camer. *hor. ſubciſ. Cent.* 1. *& Cent.* 2. *cap.* 75. Bodin. *l.* 5. *de repub.* Majol. *in dieb. Canic.* Ann. Bojor. Auentin. & alibi, quæ locæ tranſſcribere piget. Daci Tranſſyluani ipſos vocamus, *d'Faroner*, id eſt Pharaones. Apud nos Chriſtianos ſe eſſe jactitant, ſequuntúrque Græcorum ferè religionem; Adeo tamen in doctrina de Deo rudes, vt examinati ſuis reſponſionibus fiant impij. Eſt in Hiſtoria: Quidam Cyngarus filium ſibi natum miſit ad noſtras ſcholas; Is ſingulari indulto receptus in literis profecit nonnihil; Accidit autem vt iſte improuiſa morte ſuorum populariorum ſpem falleret & parentibus

ſuis multi luctus cauſam relinqueret. Zingari mox Magiſtratus & Sacerdotes adeunt ſupplicatum, Quoniam ſtudioſus iſte artium liberalium fato ſuo functus eſſet cōſueto noſtro ritu ſolemnitatéque communi contumulandum petierunt: Poſtquam autem Zingari propoſuiſſent ſua poſtulata, interrogati à Sacerdotibus, An crederēt ſuum Popularem reſurrecturum die nouiſſimo? Quid malum, reſponderunt; expoſtulatis? cadauer exſangue denuò reſurgeret? reſurget noſtra opinione, quando equus nuperrime à nobis excoriatus reſurrecturus eſt. Cyngari religioſos habent nullos. Infantes in caupona ſacris ſuis initiant, quem actum nefariè Baptiſmum vocant. Sæpe vxores ducunt vix pubertatē egreſſi, quas iterum leui de cauſa repudiant. Adeo fœcundi ſunt, vt non ſine riſu aſpicias feliciſſimas matres liberis ſeptas, veluti ſtipatas gallinas pullis. Quum autem turpiſſimæ

pissimæ sint eorum fœminæ & omnis sexus naturali nigredine horribilis valde auersantur contemnunturque à populis Transsyluaniæ, nullo prorsus consortio vel familiaritate ipsos dignantes. Incedunt vilissimo habitu; iuuenes seminudi, pueri & minorennes plerumque sequuntur parentes, eo solùm vestimento quem ab ipsis, & à natura acceperunt. Miserè victitant, multi sub tentoriis perpetuò, multi se ciuitatibus & pagis applicant. Vidimus curiosi tres familias circulo quindecim passuū se suásque possessiones (numeramus etiam Porcos qui sub eodem tecto degebant) & quicquid viginti annis ingrato labore meruerant, comprehensos esse, atque in eo Palatio in multas generationes se explicauisse. Fabrili arte ferè victitant, præter commoda quæ capiunt è miris fallendi artificiis. Iracundi sunt ad stuporem, versuti, agiles, superbi, garruli, ebriosi, fures, mendaces, præ-

cipites, diſcordes ac in jurgiis inſani. Habent in veneratione antiquas familias, quas ipſi vocant Vayuodales. Exinde eligunt Duces, quos ingenti vociferatione correptos tribus vicibus efferunt exaltántque, qua inauguratione commonefiunt meminiſſe ſe Præfectos. Simili ritu Duciſſas ſuas creant. Penes ridiculos iſtos Vayuodas poteſtatis in ſuos parum eſt. Quidam ipſorum cuſtodit priuilegia olim à Bathoriis Principibus ipſis collata. His cautum eſſe ajunt graui pœnæ eos ſubeſſe, qui innocentes iniuria afficiunt. Certè conſuetudine noſtra receptum eſt, quo idem iuſtitiæ forum, actionúmve ciuilium proceſſus nobiſcum agnoſcant. Habent etiam viles familias & abominabiles, ab ipſiſmet Zingaris contemptas; Vnde per vniuerſam Tranſſyluaniam Carnifices fiunt, horrendi, crudeles, tetri, & impij. Iſti Zingari Carnifices incredibilem ac per vlteriorem orbem Chriſtianum
inſuetum,

inſuetum, torturæ modum introduxerunt. Criminaliter conuictos vel per ſemiplenas probationes ſuſpectos malefactores tradunt in manus iſtorũ; Qui ignes conſtruunt prompti, folles admouent eiſque læti auras recipiunt reddúntque cætera inſtrumenta etiam exponũt, forcipes nimirum, virgas ferreas & laminas, facem pice impexam &c. Poſtea ſternunt inermem diutino carcere maceratum, pauore futuræ tragœdiæ attonitum, ac totis ſenſibus vagum, malefactorem, eumque ita terræ affigunt explicántque vt omnes artus eluxent; mox ſtillicidio igneo hominem irrigant flammis vbique reſinæ pertinaciter inhærentibus; deinde forcipe candenti muſculos paſſim comprehendunt; etiam virgas ferreas admouent per ignem rutilantes, fumante vndique & cruciatus vix ſuſtinente patiente. Propterea merito apud nos infames ſunt Zingari, quos obuij nec ſalutamus nec aliud ho-

noris genus eis exhibemus;Nomen ipſorum odioſum in honeſtos per iram effuſum, infamat.

CAPVT VII.

De lingua & Literis Dacorum, ſeu Saxonum in Tranſſyluania.

VT beſtias corporum habitudo diſtinguit, aues pennæ deſignant, prout natura tinctæ vel garrulæ nomina ſibi aſſumpsêre; Ita Deus hominem ab homine ſuis diſperſit linguis, & eandem agnoſcentes quodammodo cognatos eſſe voluit. Obſcurum autem eſt & multa difficultate inuolutum, an deuexo æuo, quâ vtimur, lingua, noſtrûm ſit anteceſſorum,num neſcij priſcæ, hodie peregrinis intertextam, & antiquis ferè ignotam introduxerimus; aut veterum nomencla

menclatura quando corrupta eſt irrepſitque alia. Etiam de Scripturis & literis gentium diſſerere, originem indagare, & quando & quãdiu receptas ſcire, vt operoſum iucundum eſt. De Tranſſyluanis ego breuiter referam quod opinor, haud ægrè laturus quod doctiores adijcient aut feliciori genio aſſequentur. Antiqui Hiſtorici Dacorum linguam nulla parte attigerũt, vel quod eam neſciebant aut negligebant, vel quod illam poſteritati tradere cohibebat inuidia: Nemo enim ignorat quantis conatibus per totum orbem Latinam Græcamve linguas, ſuppreſſis aliis, veteres introduxerint; Neque in obſcuro eſt quam neglectæ fuerint Barbarorum (qui illis temporibus illiterati erant) linguæ, tanquam mentis erigendæ inutiles, & propter commercia mutua raræ. Quæ namque commercia noſtrûm majorum? Cædes & latrocinia. Qui diuinarum humanarumve rerum
Doctores;

Doctores? Mars & Pharetra. Latuit igitur diu Dacorum lingua; tametſi multus jam audiam, nullus tamen videam, Gothica Mſſ. quas paſſim per Europam, quam integro ferè decennio perluſtro, aſſeruari quidam aſſerunt. Gothi, Majores noſtri, negarunt literas diſcendas eſſe ijs, qui inter enſes & haſtas verſari aliquando deberent. Macrob. *l.* 1. *de bell. Goth.* Iidem Gothi magnum librorum numerum, cum jam jam ignem ſubjecturi eſſent, intactum reliquerunt: quod illis ſtudiis hoſtes ſuos imbelles factos crederent. Vnde mirum non eſt, ad inſtar noſtrûm Moſchouitarum, ſi Gothica lingua ſcripturáque parum nota fuerit. Præterea ſine mixtione & intemerata lingua (vt Lipſ. *Epiſt. Cent.* 3. *ad Belg. ep.* 44.) ſeruari non potuit, & mentem qui per volumina temporum, per vaſta hæc terrarum mittet, inueniet à prima illa confuſione linguarum, ſacris libris expreſſa, infinitum eaſdem mutaſſe,

variaſſe,

variasse, multiplicasse, vt gentes hominum confusæ mixtæque inter se fuerunt, & iterum propagatæ. Dacorum lingua insuper non latinis, neque Græcis literis exprimi se passa, propriis etiam characteribus antiquitus, vti ostensum est, destituta, vix potuit ab Historicis describi. Vnde Dacicum Idioma & hodiernùm Saxonum in Transsyluania linguam nemo mortalium ad hunc vsque diem scripsit, sicuti neque Gallicæ linguæ pronunciationem; sed cum cæteris Europæis in latinas cogimur angustias. Recentiores Germanico-Saxonica Dacos in Transsyluania loqui, memoria produnt, id etiam hodie creditur. Verùm obseruaui id non satis verum esse. Quia antequam Saxones Germani innotescerent, Daciæ Populos aliqua lingua vsos certum est; & multis seculis nos Daci Germanos antiquitate (antiquitatem dico maturiorem populorum innotescentiam) superamus; Quomodo

modo igitur ab ipsis mutuatam probabimus linguam ? Quis etiam auderet asserere Dacos semel receptam linguam cum alia ipsis incognita permutasse. Verisimilius est posteriores à prioribus congruentiam linguarũ hausisse, adeóque Saxones & Germanos à Dacis, non contra Dacos à Germanis ; quoniam negare non possumus has linguas inter se cognatas esse. Suffragatur etiam nobis Iustus Lipsius *Ep.Cent.3.ad Belgas.Ep.*44.ex Roderico Toletano. *Teutonia*, ait, *Dacia, Noruegia, Suetia, Fiandria & Anglia, vnicam habent linguam, licet idiomatibus dignoscantur.* Idem refert fœdus Caroli Magni & Ludouici Pij, fratrum, quod circa annum Christianum octingentesimum pacti essent: Carolus Teudisca lingua eadẽ verba, quę Ludouicus Gallicè dixerat, testatus est: *In godes minna induites Xpãnes folches ind vnser behder gealdnisi von teseme tage framordesso Fram so mir got geuuiz ei indi*
madh

madh furgebit ſo bald ihtis an minam bruher ſcal inthi vtha Zermig ſoſo madno induit laherim in nothe, in mit hing nege gango the minam vvillon imo ſe ſcaden vvehren. Mihi ſanè videtur ſcriptura iſta Daciæ ſimplicitati longe conuenientior, quam arguto huius ſeculi Germaniſmo ; Et antequam ſcriberetur (Taciti æuo illiterati erant omnes Germani; apud ipſos etiam Romanos nullæ omnino fuêre literæ ad finem vſque belli Punici ſecundi, id eſt, anno vrbis cond. 540.) non abſimili dialecto Tranſſyluanos ſeu Dacos locutos, & poſt hos etiam Germanos, opinor. Quia nimirum Germanica demum tempore Caroli Magni, id eſt, anno Chriſtiano octingenteſimo, ſcribi cœpta ; ita latinis characteribus, quibus in vniuerſum Europæi vtimur, pronunciatio illa vetus venire non potuit ; verùm in præſentem ſcribendi commoditatem detorta, adeo Germanis placuit, vt, & loquelam omnem ad ſcriptio

ſcriptionem dirigerent, & antiquã linguã veluti barbaram reijcerent, auerſarentúrque. Id quod ipſis etiamnum hodie hæret. 'Daci autem tardè à Germanis literas didicerunt, quum antea bellicæ fortitudini officere crederentur. Hinc jam Daci in Tranſſyluania Germanicè ſcribimus, mirè noſtram inde dialectum elicientes; Germanicam interim linguam malè intelligimus, intelligi etiam ab ipſis vix poſſumus, propter corruptelam Hungaricam. Notaui in iſta Saxonica Tranſſyluana vocabula Gallica, Italica, Hiſpanica, Anglica, (quale eſt vocabulum *Viueln)* Turcica, & Tartarica, quale eſt dictio *Han*, quæ etiam Germanos fugit: Nam *Han* ſiue *Chan* & *Cham* vox eſt Tartarica, & ſignificat Dominum. Hayth. Arm. *in Hiſt. Orien. pag. m.* 16. Vide etiam Append. Hayth.*cap.*6. Tranſlata eſt ad Præfectos annonæ primò militibus duntaxat erogandæ. Et nomen & rem

rem multi in Tranſſyluania retinuerunt; gratis apud Præfectum illum diuerſi epulantur, quoquo ipſis inter miſeros Dacos iter. Quæ liberalitas? Cætera vide *Tom. XL. lacrymar. Saxonic. pag.* 1500. Notetur: In ſinu Dei centum voluminibus comprehenſæ ſunt calamitates bis miſerûm meorum Populariùm. Inuenio etiam apud Virc. Belrac. *Spec. Hiſt. l.* 32. *cap.* 28. ſimile, & forſan iſtorum abuſuum originem; Is, quum anno, inquit, Chriſtiano 1245. Turci & Tartari fœdus inter ſe pangerent, mira illis contigit inæqualitas: prætera quam enim quod Turci Tartaris reſtitere tributarij, cautum eſt, vt per totam Turquiam prouideretur nunciis Tartaricis omnino in equituris, in muneribus, in victualibus, eundo morando ac redeundo. Probabile eſt cæteris ſubactis Prouinciis idem imperitaſſe hos Tartaros, adeóque etiam Tranſſyluanis, de quibus anno 1242. & vniuerſa

pene

pene Hungaria triumphos agebant, in ſymbolum ſeruitutis injunxiſſe vt curſores exciperent hoſpitio, conuiuio, liberalitate, equorum ſubminiſtratione, & nullis non gratuitis humanitatū officiis. *Han* apud Tartaros etiam Iudicem ſignificat; Thuan. *Hiſt. lib. 67. Sunt & in oppidis,* inquit, *Tartaricis Hanoioti vulgo appellati, qui jus inter Nobiles Murſos vulgo vocatos dicunt.* Certè in Tranſſyluania per Dacos ſeu Saxones in pagis Oppidiſque Hani iſti ſupremi judices ſunt; Vnde multùm in mea opinione confirmatus ſum.

CAPVT VIII.

De lingua & literis Hungarorum.

LIngua Hungarica ab omnium finitimis nimium diuerſa eſt, Bonfin. *rer. Hung. Dec.* 1. *lib.* 1. &

Scythica.

Scythica. Rectè etiã ſcribſit Laon. de reb. Turc. *lib.* 2. Vngaros videlicet, lingua vti peculiari, quæ nihil commercij cum Germanorum Polonorum aliiſque linguis, habere deprehenditur. Expertus eadẽ confirmo; in conſeſſu Anglorum, Italorum, Polonorum, Hiſpanorum, Germanorum & Gallorum, miſcente me ſermonem cum noſtris, obſtupuêre tot linguarum periti ob miram eius ſingularitatem. Animaduerti tamen in ea Italicas voculas, vt: *Golyos* Hung. Strumoſus; Italis ſtruma dicitur Golya. Ligo, Ital. *la Zappa*, Hung. *edgy Kappa*. Hiſpanicas etiam notaui, vt *Quierer*, Hiſpanis eſt velle, cui reſpondet Hungaricum illud *Kérem* petendi ſignificatiuum. Hebraïcum *Derec.* id eſt, via trita, Hungar. *deregh*, vt. Sunt præterea Sarmatica non pauca etiam Latina, quibus nunc non immoramur. Turcicæ autem linguæ, quoad primitiua & nomenclaturam vicinior, vt *in San-*

ſon.

sou.Histor. passim obseruaui. Compendiosissima & elegantissima Hũgarorum lingua est, & altissimos conceptus habet, altiores exoticos in suam transferre apta. Eam Latinis scribunt literis, vtuntúrque, præter Romanam consuetudinem frequentibus, K, & Y, Antequam Christianis castris accederêt, scripsisse ipsos nullibi legimus. Hungaris Alberti Molnari memoria immortalis esto & sancta, qui & politioris linguæ publicus Author, & Sacri Codicis primus traductor erat. Hodie nobilissima lingua adeo temptatur, vt præter aliquot cantiunculas & sacris opitulantes cõmentariolos posteritas à suis nihil sit habitura. Saltem nostri temporis Tragœdias conscriberent, erit, si non est, cœlo qui memoriam & Gratiis, mittet.

De Szek-heliis nihil addam, quam illud Magini, *in Geogr. sub Trans.* vbi asserit in Bibliotheca Florentina superesse librum Scythicis

thicis lituris conſcriptum. Ego vero Florentiis in conclaui Publicæ Bibliothecæ Magni Ducis Hetruriæ ſollicitè omnes libros verſitaui meo tamen deſiderio fruſtratus diſceſſi.

CAPVT IX.

De lingua Valachorum & Literis.

VT Valachos Italiâ oriundos ſupra probauimus, ita nunc eandem gloriam ipſis relinquimus: Eſt enim ſua lingua veterum Romanorum, corrupta tamen nonnihil Sarmatico-Ruſſica, Dacica, & Dalmatico-Craatica. Couacciocius quoque *in Dial. de Adminiſtr. Regni Tranſſylu.* obſeruauit, vernaculum iſtorum ſermonem, plus ferè in ſe habere Romani & Latini ſermonis, quam præſens Italorum lingua.

lingua. Exiſtimo, antequam Dante, Boccatius & Petrarcha ex Barbariſmis Longobardorum, Gallorúmve, & familiaris Latini ſermonis reliquiis, nouam hanc Italorum elegantem & pene Diuinam, compoſuiſſent, Valachicam Italicę linguæ, per omnia ſimilem fuiſſe. Diu me offendit, quòd Gallicæ corruptelæ Valachi parum habent, & eius loco merè Latinis vtuntur: Longobardorum autem voces obſeruant; quum ante iſtorum irruptionem in Italiam, trecentis amplius annis in Daciam commigrauerint. Id autem non poſſum ſatis mirari, quando & quomodo refutatis auitis Latinis, Ruſſicas literas didicerunt; Quæ vlterioribus Europæis parum nota eſt, habétque literarum figuras diuerſas & ſingulares, licèt Græci non rarò ipſos peculatus poſtulent; Poteſtatem vt plurimum debet Orientalibus, quá tamen ita diſſimulat, vt ſuum authorem cognoſcere non velit. Cyrilica,

rilica, Boſnenſis, Sarmatica antiqua, Moſchouitarum & Valachorum literæ ſunt communes. Quas Adamus Bohoriz Vittebergæ Anno octogeſimo quarto ſupra milleſimum & quingenteſimum complexus, publico prœlo exhibuit. Quia artifices effingendi typi deſunt, nomina ſaltem & poteſtates iſtarum literarum ſubjeci. Eas, à Gabriele Nùne viro egregio, qui Conſtantinum Vayuodam Anno 1658. in ſuo exilio pro ſcriba comitabatur, didici eſſe vndequadraginta:

As	A
Boga, ſiue *butch*,	B
Vedil, ſiue *Viede*,	V
Glaguele ſiue *glagole*,	G
Dobro	D
Ieſtu	E
Siuite, ſeu *ſzuuete*	Sh
Selo, aliàs *Zalo*	Z
Zime	Dz
Iſchu, ſiue *ishe*	Y

I, ſiue *Iota*	I
Kako	K
Ludi	L
Miſlite	M
Naſch, ſeu *naſli*	N
Xi	X
On	O
Pokoi	P
Rezi	R
Slouo	S
Turdu	T
Vk	Vgh.
V	V
Turta ſeu *Tert.*	Th.
Phita	φ
Phier, ſiue *hir*	ch Gr. χ.
Ier	E. long & finale.
Ire	E. breue.
Ot	Gr.
O	oh.
Tſi	tſi.
Tſero	tſch.
Shza, ſeu *ſcha.*	dſcha.
Schtim.	ſchth.
Iete	cht.

Ie

Ie nihil ſignificat, & in fine tantum additur.

Ia

Xuſſa

Puſſa

Dſche

V u. Gallic.

CAPVT X.

Daci, ſeu Saxones in Tranſſyluaniæ antiquiſſimi.

INtereſt ſcire, vbi miſtæ gentes terram colunt vnam, quænam prior ſedem occupauit, aut majorum ſuorum virtutibus comparatam accepit; quæ item violenter vel precariò, ſe illis ingeſſit: Aliquid enim juris ipſa antiquitate ſibi vendicat prouectior, ſicuti poſterior ſedis alienæ conſcientia hoſpiti paret humano. Vi quoque ſummotis vel oppreſſis, vt fortuna

deeſt, ita ſuperſtes numinum, ipſos vlciſcendi cauſa. Quis adeo conductæ felicitatis eſt, vt quæ fecit, pati non poſſit? Ioannes Magnus *in ſuorum Populariorum Hiſtoria*, Gothos in Scandia Inſula, ſiue, Scandinauia, ſtatim poſt diluuium extitiſſe ſcribit. Amm. Marcel. *l.* 27. & conſenſus omnium Chronographorum, Dacos in Tranſſyluania Hunnis eſſe antiquiores: Quia ante annos vltimi temporis trecentos, & Septuaginta nullus neque in Dacia neque in Pannonia Hunnus. Daci verò ante Chriſtum natum quadringentis amplius annis, terras iſtas teuuêre. Philippus quoque Macedo (teſte Iornande) Pater Alexandri M. cum Gothis amicitiam copulans, Medopam Gothilæ filiam Regis accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus, Macedonum Regna firmaret. Subijcit Iornand. *Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum Populi poſſidere noſcuntur; Quæ Patria in conſpectu*
Moëſiæ

Moësiæ sita trans Danubium, corona montium cingitur, duos tantum habens accessus. P.Diac. *in Grat. Valent. II. & Theodor. Sext.* Aur. Vict. *in eod. Quum*, inquiunt, *Imperator aduertisset, Thraciam Daciámque tanquam genitales terras possidentibus Gothis, extremum omni R. Imperio periculum instare* &c. Quid clarius? Quid apertius? quam Daciam natale solũ esse Gothis. Dacos in hac mundi plaga alias gentes præcessisse nusquam proditum est. Idem ex Columna Trajana manifestum fit,quã Romæ maxima vidimus admiratione. Ea, quum certa præclaráque de nobis referat, obiter hic stringenda venit. Post Domitianam cladem Decebalus Rex Daciæ seu Transsyluaniæ Romanis formidolosus, pacem sibi multo auro ab Imperatore contribuendo pactus est. Vinci tamen ab exercitu R.potuisset,nisi commentitio suo triumpho Domitianus, futuras expeditiones sustulisset.

Accipiebant ab Orbis Domino, tributum Daci viginti ferè annis. Trajanus autem rerum potitus, tanto Imperio & Imperatori indignum ratus, alienæ ignauiæ ſuam deſeruire virtutem, & redempta demum pace Romanos frui. Idcirco Patrum Conſilio, Dacis bellum, pro pecunia nunciat, infert, & victor domat ipſos. Quo feliciter perfecto in laudem Trajani S.P.Q.R. Columnam marmoream immenſæ ſtructuræ, (eſt alta 128. pedum; gradus in cochlide habet 184. feneſtellas 43. ampla provt ſtupendæ molis proportio requirit) erigendam decreuit, cuius in ſuperficiem ſculptores omnem bellorum Dacicorum Hiſtoriam exprimerent; id quod etiam miro artificio præſtitêre. Columnam iſtam primo membranis celeberrimi Romæ Pictores, deinde ſculptores ſumptibus Philippi II. Hiſpaniarum Regis ac opera F. Alphonſi Ciaconi typographiæ beneficio, centum & vndetriginta

detriginta

detriginta tabulis,nobis exhibuêre. Sed præſenti rei reddendus ſermo: Patet, inquam, Daciæ antiquitatis prærogatiua ex Ciac. *Col. Tr. interpr. n.* 1. *& præmiſſ.* §.§.*n.* 243. Ex Dione Nic. *in Vit. Trajan. & Domit.* Exordium ſecundi demum ſeculi Chriſtiani, Daciæ ſeruitutis initium fuit; Quæ interualla hinc ad Hunnorum vſque eruptionem,qua Pannonias, & ipſam Daciam occupauerunt. Vid. Marcell. *l.* 27. *c.* 4. *de Iudicibus Gothorum.*

CAPVT XI.

De raſura, ſeu tonſura Tranſſyluanorum.

FOrmam commendamus cultu, veluti vitia corporum tegumentis; vt quiſque Populus ſeſe ſuis moribus adaptat,ita exornari vult, tametſi maximè deturpet. Vnde paſ-

ſim per Orbem mira gentium diuerſitas in comarum & barbarum alendi vſu, ac deſuetudine; Ea hodie Orientales à præcipuis Europæis Occidentalibus diſtinguit: dum illi raſis capitibus & promiſſis barbis; iſti vero hirſuti, barbæ tamen indignantes, incedunt. Antiquius autem eſt vel natura perdocente nutrire capillos, quam diuellere, ac injuriis cœli & deformitati patere. Hoc etiam à Græcis probatum ſcio, qui ſeruilem rati tonſuram, eam mancipiis propriam fecêre: quoniam (vt Plut. *in V. Lycurg.* & Cœlius Rhodig.) pulchros coma decentiores redderet, deformes vero terribiliores, ac magis formidabiles. Etiam jubati Leones, vt Homerus ait, inſuper & Tigrides terribiliores viſuntur cæteris animalibus, eo exuto ornamento. Arbitratus eſt Ariſtoteles 1. *Rhet.* id videri libertatis argumentum: nec enim comatum facile ſeruile opus ſubire, aut illiberalem artem

tem admittere. Vnde etiam Colerus alicubi:

Hicne Achilles est? mihi inquiunt.
Imò eius frater, innuit illarum altera:
Ergo Mecastor pulcer est, inquit mihi,
Et liberalis. Vide, cæsaries quam decet.

Inuenitur nihilominus contrarius etiam Græcorum mos; Plutarch. *in vit. Thes. Tempore,* inquit, *Originis Atheniensium consuetudo irrepsit, vt pueritiam exeuntes, Delphos profecti crinem Deo consecrarent. Accedens illuc Theseus sinciput tantum totondit;* Quod de Abantibus Homerus scribit, qui primi hac tonsura vsi perhibentur, non ab Arabibus ita docti neque imitatione Mysorum, (quos Hungari imitantur:) sed ne apprehendere ipsos crinibus hostes possent: quod scilicet etiam Alexander Macedo sensit, qui, vt raderentur, Ducibus præcepit: quod promptissimè in conflictibus

aliquis iis posset prehendi. Romanis placuit abradi & cucurbitis instar, caluitiem mentiri; Apud ipsos studium alendæ comæ seruorum pœna erat, vti nostri Turci retinuerunt; licet Græcorum assēclæ & imitatrices Romæ non defuerint, sæpius à Magno vitæ Magistro Seneca reprehensi. Idem testantur Statuæ, Poëtæ & SS. CC. Hinc seruus ille libertatis appetentissimus apud Comicum, in Amph.

—— faciat Iuppiter!
Vt ego hodie raso capite caluus capiam pileum.

Prætexebant autem munditiem & cranij duritiem: fluentem enim jubam, neque sudoribus, nec frequentissimis lauacris, neque exercitiis conuenire aiebant. Sic legimus ab A. Seneca *Ep.* 5. Lucilium dehortatum, non se hominum consuetudine excerperet, aut squallido cultu emendandos homines auerteret, intonsum denique caput & negligentiorem barbam deuitaret.

Cranium

Cranium etiam mirè obfirmatur aura ſubinde noua,quam denſi crines excluderent; Non ſine ſtupore obſeruamus, Tranſyluanos hybernis temporibus bene tonſos, aliquot horis nudi caput perdurare, ambiente intenſiſſimò frigore, & lacrymas exprimente; imo lugentes Valachi, pileos vel inter niues repudiant; neque tamen vllus hinc illis morbus aut malum.

Veteres Daci, vt ex typis Columnæ Trajanæ manifeſtum ſit, barbis prolixis, & comâ leuiter nouaculâ; vel forcipe collo adaptatâ, incedebant. Idem in Statua Decebali, quæ etiamnum hodie proſtat Albæ Iuliæ, videretur, niſi capite auulſo mancam illam mihi mea commonſtraſſet ætas. Adeo incuria Patrum, noſtráque in reſtaurandis antiquitatibus, eiſque indagandis ceſpitat, vt ſponte nobis noſtri memoriam ſurripientes, vixiſſe aliquando ſciri non velimus. Irrumpentibus poſtmodum in Pã-

noniam Hunnis, Daci & capillos & barbas posuêre. Attilæ tamen statua intonsa visitur. Refert P. Diac. *in Iustin.* Auares gentem Pãnoniæ secundæ comatos, Constantinopoli visos. *Anno*, inquiens, *vigesimo primo Imperij Iustiniani ingressa est gens Bizantium inopinata, eorum qui dicuntur Auares, & tota Ciuitas cucurrit ad visionem eorum, tanquam qui nunquam viderint eiusmodi gentem: habebant enim retrorsum comas prolixas valde, atque perplexas iunctas prandeis: reliquus vero vestitus eorum similis erat cæterorum Hunnorum.* Seculo nostri temporis decimo quarto Hungari, & Transsyluani à vicinis cæsarie distinguebantur. Laon. Calc. *lib.* 7. *Postero die*, sunt verba, *consertis manibus multitudine hostium obruti, decem & septem millia Pannonum cæsi sunt; Turcarum quatuor millia; nam facilè numerari & dignosci poterant ab inuicem, cum Turci omnes sint circumcisi; Præterea Pannones admodum decen-*

ter

ter capillos nutriunt : Turci vero raduntur, relictis circa tempora capillis. Postquam verò Vladislaus Sarmata Hungariæ Regno potiretur, rasio capitum, excepto vertice, introducta creditur. Atque hinc Transyluani & Hungari tondi volumus, retentis barbis promissis; quas præscindere rarum est viris prouectioribus, ac coniugatis; sicuti cælibes mystace florentia labra, gestant, mento nouacula planato; nî publica officia ipsos grandæuis adijciant. Peruetustam esse hanc consuetutinem discimus ex Niceph. Chron. Turcis etiam multis jam seculis vsitatam, ex Leoncl. *in V. Vrchangasi.* Imò sacramenti vim habet, si barba prehensa aliquid Turca vult promissum. Præterea miror, quod Transyluani duplicem tondendi modum à Romanis acceptum retinent; dum aut pressius ad cutem, vel paulò longius à cute interposito pectine tondent. *Schieren* illum, hunc vero *Koluen*, Daci vocamus.

vocamus. Id elegantiſſimè Plautus expreſſit *in Capt. Act. 2. Sc. 2. v. 18.*

Nunc ſenex eſt in tonſtrina, nunc jam cultros attinet
Ne id quidem, inuolucre inijcere voluit veſtem, vt ne inquinet
Sed vtrum ſtrictímne attonſurum dicam eſſe, an per pectinem
Neſcio.

Per pectinem Turci nolunt tondi; capitis prætexentes munditiem, ſemper ſtrictim raduntur. Quia, vt Sanſouinus *lib. 2. Hiſt. Turc.* refert, ita ipſis præcepit Mahomethus; quum ſcilicet inſtarent ſui, Chriſtianos propter vinum quo vterentur eſſe ipſis longe fortiores, reſpondiſſe fertur, tritico bene cocto, ſi corpora alere, & raſo capite velint incedere, ſimiles vel tolerantiores Chriſtianis euaſuros: Omnes enim vires in capillos aſcendere. Neque adeo rudè ſuperſtitionum alioquin abſurdus Author.

Solis inter Dacos Clericis Saxonicis vſitatum alere comam; ſtudioſi

udiosi etiam bonarum artium vti-
am libros voluerent, dum fracta
efluentéque per annulos Cæsarie
ratum sibi aspectum conciliantes
matum eunt. Quia nimirum sacris
ræsunt aut præfuturi, ideo solem-
e capillum ad longitudinem vs-
que nutrire? Professio id quidem
on fert; licet non ignorauerim,
Leu. 21. 19. sacerdotibus prohibi-
um fuisse capita radere; erat enim
d certos casus illius æui restri-
ctum. Nihilominus antiquis tem-
poribus hic mos erat fanaticorum,
vt capillum funderent. Scal. Tur-
neb. *lib.* 11. *cap.* 10. Religionis cau-
sa diuinaculi capillum promitte-
bant. Nonn. ad Virg. In Columna
quoque Trajana Pueri, sacris ope-
rantes, comati pinguntur. Ante-
quam à Catholicis Romanistis di-
stingueremur, Ecclesiastici in Trā-
syluania, tantùm abest vt comati
inseruierint sacris, quin tonsura
beneficiorum janua & omnium or-
dinum sacrorum certa initiatio,
habita

habita eſt;idque in ſymbolum ejurationis rerum ſecularium. Sacer etiam Codex præcipit poſitis capillis ipſos miniſtrare debere templis & aris. *Ezech.* 44. Imo viris in vniuerſum videtur interdictum. 1. *Cor.* 11. Hinc Ius Canon. ſeuerè animaduertit in rituum iſtorum contemptores. Decret. Greg. *l.* 3. *tom.* 1. *cap.* 4. *&* 5. *de vit. & hon. Cler. ex Concil. Carthagin.* 4. *c.* 44. *Si quis,* ſunt verba, *ex clericis comam relaxauerit, anathema ſit.* Ibid. *cap.* 5. *ex Concil. Triburien. Clericus neque comam nutriat neque barbam.* Item *c.* 7. *Clerici qui comam nutriunt & barbam, etiam inuiti à ſuis Archidiaconis & Superioribus tondeantur. Ex Concilio Lateranenſi.*

CAP. XII.

Tab. I.

nt;

CAPVT XII.

De re vestiaria & amictu Dacorum seu Saxonum in Transyluania.

VEteres viri Daci vesticbantur fusis tunicis manicatis, & per laxitatem rugosis, non tamen infra genua prolixis; cincturâ ad vmbilicum ducta, quæ substricta in plicas colligebat vestimentum ventris ineptum. Romæ atque in omni Latio viris hic habitus erat indecorus. Agell. *l.*7.*cap.*12. & Cic.*Orat.* 20. Catilinæ, eiusque asseclis obijcit tunicam manuleatam, vtpote Romanis ciuibus indignam. Tunicis Daci superjecêre pallium militare per dorsa & sinistrum latus ad poplites vsque dependulum, fibulâ clauiculæ dextræ suspensum, quo liberius tutrice dextra munia sua obirent; Tab. 1.

obirent; ſubligaculis item lumborum ad talos demiſſis, femori & ſuræ decenter adaptatis vſos; ex Columna Trajana, vnde hunc typum deprompſimus, fit manifeſtum. Soleati calcei pedem tegebant ad extrema tibiæ. Capitis tegmen peranguſtum geſtabant, longiuſculum tamen, quo etiam aures cooperiri potuiſſent. Nũ autẽ imam tunicã, quâ noſtra ſecula (camiſio) vtuntur habuerint obſcurum eſt; ipſam neque in ſtatua Decebali, neque in dictæ Columnæ Trajanæ typis obſeruare potui ob laxum veſtimenti genus ſuprapictum.

Tab. 2. *Dacarum fœminarum habitus olim* (Alph. Ciac. *in expl. Col. Trajanæ, vtr. bell. Dacici.num.* 165. *f.* 26.) *tunica fuit manicata, ſinuoſa, ſuccincta, & vſque ad talos demiſſa, ſuper quam lacernas induebant Romanorum togis parum abſimiles; velamen autem capitis lineum tegmen fuit vitta alligatum, & verſus humeros vel dorſum pendens. Ornamentum profectò quod*

gratiam,

i
e
s
t
æ
d
à
i,
l-
uania, triplici t[illegible] iuntur :
Prima

e
r
ſ
C
p
ſt
b
n
g
c
tu
v
ip
n
ty
ſt
Tab.
2. (
vt
ni
&
la
pa
pi

Ornamentum profectò quod gratiam,

gratiam, venuštatem, maieſtatémque pariter referebat. Hactenus Ciaconus. Typos d.Columnn. tab. 26.35. & 41. curioſius intuenti apparet, non ſolùm capitis ornamentum, verum omnem habitum Dacarum fœminis Saxonicis vetulis in Trāſſyluania, mirè conuenire, & eundem ferè eſſe. Idque, vt pro argumento antiquiſſimæ gentis, ſuprà adduximus, ita hic illorum ſomnia redarguimus, qui nos veſtiendi modum & habitudinem à Germanis mutuatos aſſeuerant. Neque amplius moror locum Corn. Tac. *de m.Germ.* qui retulit fœminas veterum Germanorum ſæpius lineis amictibus velari, partémque veſtitus in manicas non extendere.; Et nil probant picturæ paſſim antiquæ inter Germanos inuentæ, niſi apud illos qui ſupponunt Dacos eſſe à Germanis.

Hodie noſtri Deci, ſeu Daci, quos Saxones vocant, in Tranſſyluania, triplici tunica amiciuntur:

Tab. 3. Prima est linea, cutim à collo ad inguina ambiens peramplè manicata; éstque receptrix humorum sordidorum, ideoque bis hebdomadatim mutatur; Cãnabinis & linaceis majores nostri induebantur; jam pertenues Asiâ adsciscuntur materiæ. Secunda tunica est pannea, stricta per corpus & brachia singulos fere artus arctans, ad vsque media crura, non satis prolixa; lacerti fibulis, seu peronibus, si cum Eustathio loquamur, (Combia vocat Cœl. Rhodig. concordante Hungarico gomb.) includuntur, vt etiam venter sæpè pinguedinem vix continens suã. Oues nostri non sufficiunt nec artifices; Belgium, Anglia, & Italia, pannum nobis suppeditant; Forsan quia non arcent frigus aut æstum propriæ merces; sed solæ exoticæ mangonio nitidæ, & per multa maria allatæ. Adeo peregrina nobis placuisse videri volumus, vt publicas vtilitates periclitari malimus, quam

ni
d
i-
tæ
u-
o-
pi-
r-
tis
nc
ũt
a-
m
6.
n-
i-
is
e-
c-
re
is
io
n-
s.
t.
n-

Tab. 3.

ad

ni

ſo

m

na

ja

m

ne

ſin

qu

xa

ſi

bi

da

du

gu

no

Bel

nu

qu

pr

ma

ma

pla

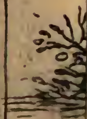
ca

quam priuatis detrimentis & luxui certis frænis officij; quin imo ad nouas ſubinde inuentiones ſubtiliſſima ingenia vrgemus, in noſtræ ſcilicet perniciem & exhauſtę crumenæ. Nulla colorum miſtura nobis eſt incognita, tingi qua cupimus & fucari. Pullata veſtis ſeruos decet, ſtultos ſuæque ſortis ignaros etiam cornu. Supra hanc tunicam medium hominem cingũt reticulis bombicinis mira arte elaboratis, aut chordis infinitorum ordinum. Phauorinus ap. Gell. *l.* 16. *cap.* 3. Scythas, ait, vt famem longius tolerent, faſciis ventrem ſtrictiſſime circumligare. Ea ventris compreſſione eſuritionem poſſe depelli creditum eſt. Fluxè Daci ſuccincti ſunt, & tamen ſe eſurire non diſſimulant. Eſt autem cinctus iſte virorum antiquiſſimus quo corpora infra pectus comprehenſos legimus omnis ætatis homines. Puerorũ cincticulos ſtrinxit. Plaut. *in Bacchid.* In Colum. Trajan. inuenio

uenio viros cinctos, loco tunicæ; quod ipsum nauticos remigeros Venetos in pugnis publicis facere obseruaui, qui vmbilicum latè cingunt concurrúntque cœteroquin nudi; Hos lusus ad Pontem S. Barbaræ Venetiis quum spectarem, miratus sum multitudinem quadraginta millium. Turci cinguntur duplici cinctura; simplici, qua stringuntur; splendidâ, qua ornantur. Vide Sansou. *Hist. Turc. l.* 1.

Tab. 4. Tertia Dacorum Tunica superior, mediæ per omnia similis, nisi esset laxior demissiórue; hæc vt plurimum vulpinis, ouillis, ferarum etiam aliarum, pellibus subducitur; quâ æstate & hyeme iuxta vtuntur, in tutamen panni, quo ipsa tunica constat. Memini quinquaginta annos vnam tunicam durasse, ac attauorum vestitum pronepotibus inseruisse; Ista tunica decenter fibulata est; nonnunquam fibulæ caudatæ holoserico & auro intertextæ, longo ordine pectus & ventrem

ventré diſtinguunt, ornántque. Manica vix vltra mediũ cubitũ exten-

uenio viros cinctos, loco tunicæ; quod ipſum nauticos remigeros

ventrē diſtinguunt,ornántque.Manica vix vltra mediū cubitū extenditur, cuius extremis mediā lunam inferunt,ad contrahenda commodè brachia; dextram manicam ſolemne eſt non farcire lacerto, ſed humero ſuſpendere tot luporum ac vulpium terga. Tibialia femoralibus cohærent, & contingua à pube & lumbis ad talos vſque ſtrictim dimittuntur, vt veterum Dacorum ſubligacula. Calceamenti genus cum Turcis, Polonis &c. commune habent; vnde etiam Turcicè vocatur *Czizme*; ambit autem pedem & crus vniuerſum, éſtque ad calcem ſoleatum ferro; & haud incommodè tentipellium dici poteſt. Hinc ſi ſtratam ſaxis viam agminatim Tranſyluani terunt, ſtrepitum equis ferocibus parem edunt, & neſcio quid, generoſi greſſibus ſonoris ad aures peregrini appellunt.Calcei iſti ſunt lutei,rubei,aut nigri coloris, ſplendidi inſuper ac nitidi. Capita Daci
tegunt

tegunt pileis non turritis, sed panneis oblongis;ea parte qua in frontem,tempora & occiput pileus ille desinit,replicatur obducitúrque Zibellinis pellibus ; vnde maximum viris acquiritur ornamentum.

Tab. 5. Fœminæ Dacorū vestiuntur interula seu tunica lineâ striatim manuleatâ;huic adijciūt exomidas humerotenus exertis brachiis. Materia textū est omnis generis,Ciliciū, metaxa, florilentus pannus , vndulatum subsericum &c. Strias aliquot ad spinam dorsi tunicæ sartores imprimunt ; in imo summóque vestimenti assuitur fimbria sericea villosa,cuius extremitates ambiunt limbi aurei vel bombicini. Exomis ista strictè adaptatur costis pectorique ; deinde pyramidaliter se diffundit, éstque in imo fluxa duodecim circiter cubitis : fimbriâ ornatur , vbi desinit itidem sericea villosa , circulari , & limbis ornatur elaboratissimis. Vltima hæc lacinia, ipsis dicta, *d'r Schuif,* flexuosa

&

& in ſe remeabilis ad modum flu-
minis, antiquis peruſitata fuit, va-
rij, vt apud Tranſyl. & purpurei
coloris: Quo trahi poteſt illud Vir-

tegunt pileis non turritis, ſed panneis oblongis;ea parte qua in frontem,tempora & occiput pileus ille deſinit,replicatur obducitúrque Zi-

Ta
5.

& in ſe remeabilis ad modum flu- minis, antiquis peruſitata fuit, va- rij, vt apud Tranſyl. & purpurei coloris: Quo trahi poteſt illud Vir- gilij *V. Æn.v.250.*

Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura Meandro duplici Meli- bœa cucurrit.

Elegantiſſimè Maro currere tran- ſtulit ad artificium Sartorium. Hunc tortuoſum limbum expreſſit etiam Statius:

At tibi Mæonio fertur circumflua limbo
Pro meritis, Admete, chlamys.

Et Ouidius alicubi:

——— quam limbus obibat
Aureus.

Habent præterea fœminæ colobia lintea, (Dacicè *d'r Kẽdl.*) ex byſſo ſæpè vel carbaſo conſuta, vndique rugoſa, ſinuoſa & ampla. Veterum Dacarum hæc veſtis eſt propria. Tab. Columm. *Tract.35. num.166.* Cataclyſta autẽ mammillaris (Da-

cicè *d'r Këtzl)* qua vtuntur æstate; licet pulicum venationi non parum inseruiat, veluti verenda reuelans matronis est indigna. Cinctæ incedunt Dacæ reticulis bombicinis, sępe etiam zona sericea nigra, bullis argenteis ornata, qualem gestant nobiles Veneti, tempore brumali. Imitantur zonæ istæ ab Argentariis ductili argento, qui attenuatum metallum veluti fila mirè implicāt contorquéntque demum viperinis exuuiis simile textum edunt, Dacicè vocamus, *n' Mautz*; Affigitur huic operi bullarum semiorbicularium seu turritū, gemmis ac vnionibus refertissimarum decorus ordo, siue (vt cum Apul. *de As. aur. l.6.* loquar) multis fibulis aureis inoculatur, stellis veluti relucentibus? vbi desinit, annectuntur fibulæ ex solido auro vel argento toreumaticè fusæ, Dacicè, *d'Siñkl.* Strabo *lib.7.* & post ipsum Auentinus *lib.5.* Gothicas fœminas tradunt incinctas fuisse zonis æneis,

nudas

nudis pedibus, canis capillis linteáque tunica, & alba veſte amictas, ſacrificia ritibus quibuſdam peregiſſe. Balthea ſiue cingula militaria veterum eiuſdem formæ fuiſſe compertum habeo: Haud dubiè hoc ipſum innuit Virg. 12. *Æn. verſ.* 273. *& ſeq.*

—— teritur qua ſubtilis aluo
Balteus, & laterum juncturas fibula mordet.

Idē 1. *Æn.* ℣. 495. in deſcriptione Amazonum, à quibus forſan noſtræ fœminæ cingula iſta mutuatæ ſunt:

—— mediis in millibus ardet
Aurea ſubnectens exſertæ cingula mammæ
Bellatrix.

Matronæ pauperes viliori exornantur materia argentum aurúmue mentiente. Antiquos etiam cryſtallinis bullis (Dacicè *d' Spõngn*) vſos ait Calpurnius *in Bucolic*:

Alternat vitreas lateralis cingula bullas.

Tab. 6. Cæterùm nequaquam silentio premenda alia bulla est, quâ veluti fibulâ nostræ fœminæ Dacæ premunt papillas, Dacicè *dt hieftln*; preciosa supra modū & sumptuosior cæteris partibus mundi muliebris. Videmus enim in solido auro vel inaurato argento, gemmatas turres, grandinem adamantinam, circundata margaritis antra, expressas vrbes, animantia omnis generis effecta, viridarium lapillis versicoloribus coruscans, & quicquid solertia artificium valuit ornatus & quæstus causa. Quondam bulla ista Insigne fuit triumphantium, quam in cordis figura, ante pectus antiqui annexisse in collum leguntur; Macrob. Post in vsum puerorum cessit Germ, Val. *ad Virg.* 12. *Æn.* De triumphis ipsæ viderint vxores, nos de fustibus prouideamus, atque sic verberibus, quia verbis non possunt cohiberi, tineas ærarij dehortemus. A pueris id habent; sunt igitur, nì pueriliter delire-

remus,

remus, cum pueris virgis variandi.
Præcinguntur Dacæ post zonam,
co
eo
m
n-
ni
d.
ëst
n,
5.
n-
e-
9.
o-
i-
vt
&
os
2.
t.
m
&
i-
e-
,

Pau

Tab. 6. Cæterùm nequaquam ſilentio
pr
fib
m
pr
ſic
br
ve
tu
ci
pr
ne
ve
qu
na
bu
tit
pe
le
pu
r
rit
de
ve
ær
bc

remus, cum pueris virgis variandi. Præcinguntur Dacæ poſt zonam, ventrali linteo ; quod ab vmbilico demittitur ad pedes vſque ; linteo dixi ? dixiſſem verius rallo : nam limpidis oculis ſæpè femora conſpici poſſent. Ventrale hoc boni authores vocant ſemicinctium. Iſid. *Orig. l.* 19. *cap.* 33. *Cinctus*, ait, *eſt lata Zona ; minùs lata ſemicinctium*, Vide Turneb. Aduerſ. *lib.* 14. *cap.* 5. Petronius *in Sat. ſuo ſibi ſemicinctio necem meditatus eſt.* Manifeſtum etiam fit ex *Act. Apoſt. c.* 19. *v.* 12. vbi ſemicinctia Pauli, ægrotis impoſita perhibentur. Mechanici quoque ſemicinctiis vtuntur, vt Fabriferrarij, doliarij, ſutores, & qui ſimilium ſunt operarum. Hos Plautus *in Aulul. Act.* 3. *ſc.* 6. *v.* 42. eleganter Semi-zonarios appellat. Dacicè *n'Shürtz*. Amiciuntur etiam fœminæ Dacæ amiculis ſtriatis & rugoſis ex panno nigro vel ſubtiliori materia, vel ex ouillis aut leporinis pellibus, conſarcinatis,

Dacicè *n' Kirshn.* Etiam apud Romanos in pelle lanata noua nupta conſidere moris erat, vt monuit Meurſius & Turnebus. Pedis indumentum calceus eſt coriaceus, caprina vtplurimùm pelle conſtans; is excreſcit à planta peraltè, vt etiã femora poſſent immitti, niſi in plicas ornatiſſimas collectus, ſuris duntaxat vinciẽdis aptaretur. Carbonarij coloris ſunt aut rubei, nitidi, ſplendidíque. Calceamenti genus hoc valde vetuſtum eſt, & antiquorum cothurni. Virg. 1. *Æn.* ℣. 342.

Purpureóque alte ſuras vincire cothurno.

Amabant enim mulieres, vti etiam Tranſſyluanæ, calceatum purpurei ſeu rubri coloris. Vnde Perſ. *Sat.* 5.

—— *ſolcâ, puer, objurgabere rubrâ.*

Et Maro *Ecclog.* 7. conuenienter:

Punico ſtabis, ſuras euincta cothurno.

Hinc veteres per elegantiam ridere calceos dixerunt, vt Lucret. *lib.* 4.

&

—— *& pulchra in pedibus Sicyonia ridens;*

Fiebat enim ſolearum genus nobile & venuſtum Sicyone, vrbe Achajæ. Cic. 1. *de Orat.* Socratem inducit: *Sed vtſi mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non vterer, quamuis eſſent habiles & apti ad pedem; quia non eſſent viriles.* Lucill.

Et pedibus læuâ Sicyonia demit honeſta.

Giſanuis confert illud Liuij Terent.

Et jam purpureo ſuras include cothurno.

Iuuenes noſtri nulla re magis in amores rapiuntur, quam Sicyoniis iſtis, quæ Praſſobij ſeu Coronæ perbellè fiunt; vident námque ſuas columbas incedere pictis vnguibus. Laurentius Ramirez Hiſpan. ad *Martial. lib.* 3 *cap.* 20. in Salmaticenſi tractu & Hiſpaniâ ferè vniuerſa ruſticaś fœminas cothurnis delectare refert, & facilitate ſumma currere. In choreis ductæ non

modo saltant nostræ jugæ sed volant. Rustibus Transsyluanicis sors hæsit sordidior; Vtuntur cothurnis inconcinnius, seu, (cum Ouidio loquimur)

—— vagus in laxa pes sibi pelle natat.

Idem Sidon. expressit:

Laxo pes natet altus in cothurno.

Hactenus de habitu fœmineo promiscuè: Distinguuntur autem à nuptis virgines capitis solùm ornamento: Virgines capillo passo; matronæ suis peplis. Illæ congerunt crines in conum duplicem, tortulis innectentes lacinias bombicinas; vtrinque postmodum crinitam viperam reflectunt & per verticem capita cingunt. Quod à Græcis ad nos deriuatum est, qui tutulos istos ophiasim vocabant; quòd serpentum modo in spiram essent conuoluti. Redimiunt capita Puellæ nostræ corollis nigris sericeis villosis; ditiores, argenteis, inauratis, gemmis & vnionibus exornatis.

exornatis. De Corollis veterum videri poſſunt Lipſ. *lect. antiqu.* 3. Cauſab. *ad Perſ. Sat.* 2.

Dacæ coniugatæ biſacculo tempora onerant, (farcimina refert hoc ornamentum) forſan vt vlterior ſtructura, de qua mox dicturi ſumus, acubus bullatis affigi poſſit; vel, vt, inualeſcente luxu, ſobole crinium ſpiſſa carentes, aliunde tumorem ſibi acquirerent. Sacelli iſti & colligati crines operiuntur reticulis, ſeu vittis. Verſicoloribus, cuircuitus aureos ſupernè habentibus; ita demum ſyndone & byſſo, aliis etiam tenuiſſimis velis aranearum telis rarioribus, Perſiâ, Ægyptio, & Arabia aduectis, totum caput obnubunt, exerta ſola facie. Feliciſſimam mercaturam Græci & Orientales hinc percipiunt; patrimonia noſtra expilando vagantur impunè, verſantúrque media inter Regni arcana. Iacobus Armenius Perſa, qui in iſta negociatione conſenuerat aliquando ſe-

cretior mihi faſſus eſt, immenſos ſe in Tranſſyluania theſauros lucratum eſſe. Capitis hoc ornamentum Tartaris etiam vſitatum refert Vincentius Beluacenſis, *Spec. Hiſt. lib.* 30. *Tartarcæ*, ait, *autem mulieres turpiſſimæ ſunt, vxoratæ quidem omnes ſuper capita ſua deferunt caniſtrum longitudinis vnius pedis ac fere dimidij, vndique rotundum, & in parte ſuperiori latius, coopertum & ornatum vndique ſerico, vel ſamitè, atque margaritis & monilibus circundatum, oculis pauonum infixis deſuper ad decorem.* Tali fere noſtræ vtuntur Valachæ & Claudiopolitanæ,
Tab. 7.
Viciſſim rotũdis ſimpliciſſimiſque Peplis deturpantur pulcherrimæ coronenſes. Mos autem iſte matronarum inuoluendi capita licio laneo antiquiſſimus eſt: omnes enim ſponſæ apud veteres dum ſociabantur viris, ſolemniter nubere, hoc eſt, velare capita ſolebant, prout apud Tranſſyluanos Dacos vſuuenit; Vt ſcilicet ſe maritis obnoxias
perpetuo

ac
t;
is
el.
ei
4.
o-
in
e-
en
n-
ere
tet

1 c
cre
ſe
cra
me
ret
H
m
de
ca
ſer
in
orn
atq
da
Tab. *ad*
7. tu
Vi
Pe
co
na
ne
ſp
tu
eſt
a

...incet ſe maritis obnoxias

perpetuo

perpetuo futuras intelligerent, ac proinde humilitatem præstarent; Ambrosius de Patriarch. id pudoris gratia factitatum scribit. Vide Cæl. Rhodig. Illustre insuper huius rei exemplum protulit Moses *Gen.* 24. *v.*65. Est etiam alia calanctica croco tincta nouarum nuptarum in Dacia, quam *Shluger* vocant; Veteribus flameum dictum, tegmen luteum, quo nouæ nuptæ velabantur. Martial. *Epigr.*79.

Flamea texuntur sponsæ.

Martianus Capell.

Flamea virgineum quæ obnubere
sueta pudorem.

Tribull.

Flauáque conjugio vincula portet
amor.

CAPVT XIII.

De habitu Hungarorum.

Tab. 8.

AMictus Hungarorũ non prolixe hic explicandus;eſt enim idem fere ac per omnia ſimilis habitui Dacorum ; Gaudent tamen breuioribus tunicis, eiſque tempore hyberno non ſine pœnitentia. Quando Superiorem tunicam ſuſpendunt ad humerum , & propendulam gerunt exerto brachio dextro, non temerè fit : antiquos enim togas ſuas & lacinias perinde geſtaſſe legimus , & adſtipulantur omnes ſtatuæ & Poetæ : Plautus humeri læuis & exfibulationis dextræ meminit *in Mil. glorioſ. act.4. ſc.4.v.43.*

Palliolum habens ferrugineum
—— (nam is colos thalaſſicu'ſt)
Id erit connexum in humero læuo
exfibulato brachio.

Veſtitum

n à
nt,
m.
ıs;
po-

bi-
ſt;
&
ad-
um
er-
ap-
la-
te-
nis
ac.
æ-
a-
cæ
nt.

r.

Tab. 8.

A

iden
bitu
bret
re h
Qua
penc
dula
tro,
toga
ſtaſſ
omn
hum
træ
ſc. 4.
F

I

Veſtitum Hunnorum veterum à quibus originem Hungari trahunt, deſcripſimus ſuprà, cum ex Amm. Marcell. de ipſis verba faceremus; cuius in ſupplementum conſuli poterit etiam Iuſtin. *lib*. 2.

Fœminarum Vngarorum Nobilium mundus bene ſuperbus eſt; ſed quia recens, galliciſſans & Germaniſſans, tacendus; Animaduerti Virgines cincinnos crinium & tutulos, quos Romanæ ad verticem conuoluebant, occipiti applicare: Adijce: Partem faciei, labra cum primis & nares, velis tegunt, mutuatæ forſan à Romanis in ſignum pudicitiæ, ne, (vt Tac. *l*. 13. *Ann.*) aſpectum ſatient amatoribus. Credo id fieri ad auræ malignitatem excludendam. Turcæ operta facie in publica prodeunt. Sanſou. & Schueig. *in Itin.*

CAPVT XIV.

De Habitu Valachorum in Transſyluania.

Tab. 9. VAlachi communiter braccha-ti, egregiè nos antiquitatis admonent; quondam totus orbis ſeptentrionalis endromibus vteba-tur. Vnde Mart.

Sordida, ſed gelido non aſpernanda Decembri
Dona, peregrina mittimus endro-mida.

De Getis Ouidius:

Pellibus & ſutis arcent mala fri-gora bracchis.

Capita pileis tegunt gauſapinis, (Dacicè *n' Kotz-Kugl.*) quo tegu-mento exteris adeo barbari viden-tur, vt in fabulas abierint. Habent vile calceamenti genus; inuoluunt plantam laceris, deinde crudo co-

rio

rio volam, pediſque digitos obducunt, & funiculis demum aut fidibus adaptata colligant. V[illegible]um
[illegible]n,
[illegible]n.
[illegible]e-
[illegible]li
[illegible]o-
[illegible]ſi
[illegible]it
[illegible]*a*,
[illegible]n-
[illegible]*r*,
[illegible]*is*
[illegible]es
[illegible]i-
[illegible]a
[illegible]-
[illegible]-
[illegible]r.

Tab. 9. V

ad

se

tu

D

C

(

m

tu

vi

pl

rio volam, pedisque digitos obducunt, & funiculis demum aut fidibus adaptata colligant. Veterum Romanorum, majorum suorum, erant hi calcei militares, qui (Alph. Ciac. *in expl. Col. Tr. num.* 31.) teretibus habenis astricti in cancelli formam pedibus nectebant. Romani tamen nullis inuolucris vsi sunt; quod elegantissimè expressit Agell. *n. Att. l.* 13. *cap.* 20. *Omnia,* inquiens, *ferme id genus quibus plantarum calces tantùm in fine teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis vincta sunt, soleas dixerunt.* Mulieres Valachorũ exomi endromide amiciuntur, aliisque sisybus, & capita obnubunt ignobiliori linteo. Puellæ ipsorum corollis & floriferis sertis vtuntur.

CAP. XV.

CAPVT XV.

Circa ſolemnitates funerum.

DAcis in Trauſſyluania ſolemne eſt, fato ſuo perfunctos, magno comitatu domo educere ad contumulandos humi; dixi contumulandos; quia tumulus ſuperſtruitur ſepulchris, ſicuti olim terra coaceruari conſueuerat apud antiquos. Ordo funebrium pomparum haud ineptus eſt: præcedunt enim cantores & Sacrificuli cadauer & feretrum; ſequuntur ordinatim cæteri longa ſerie; Id L. Apuleius ſua ætate factum meminit *in Aſ.aur. lib.*4. vbi Philip. Beroald. Comm. nō incongrua tradidit propoſito: *Pſyche*, ait, *reſpexit ad veram pompam funebrem, in qua, more priſco, procedit funus, homines ſequuntur: quaſi poſt ipſum defunctum*

functum morituri; à quibus dicebatur: *Vale, nos te sequemur.* Hinc exequias dici autumat Donatus. Cantores nostri imitantur antiquos, qui funeribus etiam tibias præmisêre, vt Ouid. prodidit, *Fast.6.*

Cantabat mœstis tibia funeribus.

Et Stat. *in Thebaid.*

Cum signum luctus cornu graue jungit admissa
Tibia, cui teneros suetum producere manes.

Olim in Nobiliorum funeribus tubâ cantitatum refert Turneb. Huc pertinet illud *Matth, cap.9.* vbi Dominus noster I. C. in exequiis cujusdam Principis, *inuenit & turbam tumultuantem.* Neque Sacrificuli in Transsyluania temere funeribus intersunt: Appian. enim, (in Syllæ funere) *præcedebant*, ait, *Sacerdotum collegia.* Præterea à nostris Dacis sumptuose amiciuntur cadauera, & lectulis asportantur & feretris patentibus. Plaut.

Faciam ego hodie te superbum nisi hinc abis.

Super

Superbum hic mortuum interpretatur Nonius, quia apud antiquos tunc potiſſimum ſplendidiore habitu efferantur etiam pauperes.

Mulierculæ Dacorum, funera Parentum, liberorum, maritûm, cæterorúmque cognatorum incredibili ejulatu ſequuntur, laudes defuncti miris fletibus ſtringunt, ac, dum aſſeruatur cadauer (ſæpe triduo) compoſita oratione veluti cōceptis verbis omnem hominis vitam ingenti vociferatione declamant. Concurſus hic fœminarum fit magnus, & properant omnes officij ſpecie ad auditorium ſuæ profeſſionis, vt in formulis lamentatoriis erudiātur, diſcántque proijcere manus, corrugare frontem, immergere oculos, fundere lacrymas & diſtortis labiis figere oſcula. Nec deſunt dehortationes intemperantiſſimi luctus. In raucedinem ſæpe delabuntur; quam etiam fingunt, quæ copiam dicendi non habent. Vidimus nihiloſecius generoſas

nerosas matronas non raro lacrymas suppressisse. Sunt ista inter præclara antiquitatum referenda. Romanorũ fœminæ persimili oratione defunctis parentabant. Tac. *Ann.* 1. *Neque multò post extincto Maximo (dubium an quæsita morte) auditos in funere eius Martiæ gemitus semel incusantis, quod causa exitij marito fuisset.* Lamenta & fœmineos vlulatus istos lessum vocabant veteres, quem *ll.* 12. *tabb.* apud Cic. 2. *de ll.* sublatum legimus: *Mulieres*, sunt verba, *genas ne radunto, neué lessum funeris ergo habento*: laniabant quippe genas & faciem, vt innuit de Anna Didus sorore, loquens Virg. 4. *Æn.* ℣. 672.

Audijt exanimis trepidóque exterrita cursu,
Vnguibus ora soror fœdans & pectora pugnis,
Per medios ruit ac morientem nomine clamat.

Terent. *in Andr. act.* 1. *sc.* 1.

Quæ tum mihi lamentari præter cæteras

cæteras visa est.

Idem.

—— *fletur interea hæc soror.*

In Phrygia Præficis vtebantur, quæ erant mulieres conductitiæ, quæ ex aliorum animo mortuos ad se nihil pertinentes, cum mercede deflebant, næniámque agebant ad tibiam. Hinc Papin. *in Epic.Patr.*

Et Pharios aliæ ficta pietate dolores
Migdonióſquè plorant & non sua
funera plorant.

Varro *l.4.de vit.pop. Rom. Ibi*, inquit, *à muliere quæ optima voce esset, Pergama laudari, deinde næniam cantari solitam ad tibiam, & ad fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent.*

Nonnullis Transsyluaniæ locis obtinuit consuetudo laudabilis, qua cauetur, ne intra septa vrbis, sepeliantur cadauera mortuorum. Idem *ll.*12.*tabb.* cautum erat, referente Tullio, *lib.*2.*de ll.*

Transsyluani cadauera floribus & odoriferis herbis conspergimus; ab antiquis procul dubio ad nos

deriuatum

deriuatum eſt. Virg. 4. *Æn.* ✠. 506.

Intenditque locum ſertis & fronde coronat
Funereâ.

Tumulos etiam ſepulchrorum floribus Daci conſpergimus: Veteres quorum felicitatem plus quam humanam volebant videri, dicebant de viuis quidem, ex eorum veſtigiis flores naſci: vel terram ſponte ſua in illorum honorem flores producere: de mortuis autem, ex eorum tumulis ſuaueolentes quoſque flores erumpere: Quæ ſententia ex veteri more ſunt ortæ, aſpergendi flores honoris cauſa & fauoris. Ita Perſ. *Sat.* 2.

——*quicquid calcauerit hic roſa eſt.*

Prudenti⁹ etiã de priſcis Chriſtian.

Nos tecta fouebimus oſſa
Viglis, & fronde frequenti,
Titulúmque & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

Et B. Hieronymus *in Epiſt. ad Pammachium: Cæteri riti ſuper tumulos conjugum*

conjugum ſpargunt violas, roſas, lilia, floréſque purpureos, & dolorem pectoris his officijs conſolantur.

Affigitur Hungarorũ ſepulchris pilus ſeu conꝰ. Apud Hiſpanos olim mos erat, tot numero verucula ſeu haſtas figere, quot quiſque hoſtes interemerat; Simillima olim Britanni feciſſe dicuntur, vt Alexandri, Achillis clypeo, haſta, ſepulchro conſpectis erectiores fierent. Eſt enim in mortuorum ſepulchris vitæ quædam hiſtoria.

CAPVT XVI.

Circa ritus Conuiuiales.

TRanſſyluanis, cum antiquis, duplex menſa eſt: vna epularum, altera potionum. Primæ menſæ mediocritas, reprehenſionem effugit; ſecunda meretur execrationem. Omnis enim familiaritas à

Baccho

Baccho confirmatur; quem Deum præsidem societatum & cuncto-rum penè cõgressuum arbitramur. Magnorum virorum meminisse vel amicos fecisse, est, præsentem vel absentem poculo & propinatione onerare honoraréque. Ratio autem bibendi in salutem amicorum ab antiquis est; discimus hoc ex Dione, qui tradidit in multa copia honorum Augusti etiam hoc decretum, vt per genium eius vulgo jurarent, & in conuiuiis omnibus pro salute eius libarent. Vid. Plin. *Panegyr. Trajan.* Hinc in Transsylvania, vt etiam apud Germ. obtinuit vt in commessationibus Principum & Aulicorum saluti ac fortunæ, plenis gratulentur calicibus; his cassibus suos sibi obligant potatores. Antiquum est & ab Horat. descr.

Vultis seueri me quoque sumere
Partem Falerni? dicat Opuntia
Frater Megillæ, quo beatus
Vulnere: qua pereat sagitta.

Et

Et dilicium illud Poëtæ Tibullus:

Sed bene Messallam, sua quisque ad pocula dicat,
Nomen & absentis singula verba sonant.

Quin & illud vsurpabant antiqui vt in honorem amici aut amicæ tot cyathos biberent, quot literæ in eo nomine essent. Martial:

Næuia sex cyathis, septem Iustina bibatur.

Iust. Lips. *dial.* 10. *l.* 5. *Poliorcet.* Libationem in mensa dixit esse honoris indicem tam Romanis quam etiam priscis Græcis perfamiliarem; quibus mos fuerit Diis primum libare, eorúmque honori primum bibere; tum etiam beneficiis in se aut amicis. Atque hoc esse Græco more bibere Asconius prætendit 3. *in Verr. Est*, inquit, *Græcus mos cum merum cyathis libant, salutantes primo Deos, deinde amicos suos nominatim: nam toties merum bibunt, quoties & Deos & charos suos nominatim vocant.* Quin etiam eo ventũ,

*lib.*20. ſcribit Athenæus, vt diſcipuli Præceptoribus ſuis bene precati libarent. Signanter ad propoſitum noſtrũ Taubm. comm. Plaut. Veterum libatio ſimplex erat & guſtatio, apud nos vero balneum eſt non potio: infundimur & perfundimur hodie, atque adeo confundimur; dúmque alienæ ſaluti libamus noſtram limamus & lædimus. Et ſæpe fit vt apud eiuſmodi balneatores jus brutorum nullis precibus impetrari poſſit. Sed hæc inſania combibonum vetus eſt, & eam præter alios graphicè deſcripſit olim è noſtris D. Ambroſius *de Hel. & jej. cap.*3. Sine menſura bibitur ad menſuram, & is cæteris præualet qui aut gula aut dolo (quid? ſi dolio) ſtrauit, aut vicit compotatores? *Quæ tamen gloria eſt* (Sen. *Epiſt.*83.) *capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint; quum ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes viceris vir-*

tute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit, vinceris à dolio. Innocentius III. Summus Pont. in Concil. Gener. mores hosce damnauit; quod etiam Gregor. Iuri Canon. *lib.3.tom.1:cap.14.* inseruit. Locus, tametsi Ecclesiasticos solùm appellat, perinsignis est: *A crapula & ebrietate omnes clerici diligenter abstineant: vnde & vinum sibi temperent, & se vino: nec ad bibendum quisspiam incitetur: cum ebrietas & mentis inducat exilium & libidinis prouocet incentiuum. Vnde illum abusum penitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus æquales, suo modo se obligant potatores: & ille iudicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, & calices fœcundiores exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi à Superiore commonitus satisfecerit, ab officio vel beneficio suspendatur.* Notabile est, quod in Gallia ebriosi testes esse non possint; Hæc lex si nobis esset recepta, difficillima foret

ret productio testium in Transsyluania;etiam Germani bene bibunt, nisi quos morbi temperantes faciunt.

Orandi ante mensam consuetudo creditur Christianis ferè propria ; sed ipsa etiam ab antiquis translata fertur, qui mensas statuis Deorum exornare solebant. Promouentur autem rectè à dextris pocula : vt enim in veneratione Deorum dextrouorsum circumagi solent ; ita in hac quasi sacra symposi , moris fuit pateram olim in dextrum circumferre. Auson. *Ep.* 9.

Vt solitum , quoties dextræ inuitatio mensæ
Solicitat lenem comi sermone Lyæũ.

Denique in mentem mihi venit temulenta fraternitas nostrûm ebriosorum ? iciunt isti fœdus amicitiæ semisopiti , ac se vocant fratres adoptitios, adde, ineptitios. Sicuti res ipsa Christianis hominibus incongrua ; ita obscœnæ etiam originis est. Erant enim apud antiquos

Frater & Soror inter laſciua & erotica, vt puellæ eos quibuſcum ſolitæ eſſent, & (vt cum Lipſ. loquar) quibus dare conſueuiſſent, Fratres vocarent: & contra amatores, ſuam comparem cum qua caput limarent, ſororem: Vnde Tibulliana illa:

Hæc tibi vir quondam nunc frater casta Naæra
Mittit, vt accipias munera parua rogat:
Téque ſuis jurat caram magis eſſe medullis;
Siue ſibi conjunx ſiue futura ſoror;

Petronius etiam in amœniſſimis Satyris: *Si non faſtidis fœminam ornatam & hoc anno, primùm expertam virum, concilio tibi, ô Iuuenis Sororem. Habes & tu quidem fratrem*; (Gythonem puerum) *neque enim me piguit quærere, ſed quid prohibet & ſororem adoptare eodẽ gradu veniæ.* Hinc manauit poſtmodum vt amici ipſi ſe appellarint Fratres; Quincil. *in Declam.*

Declam. 321. Certè quoties blandiri volumus his qui eſſe amici videntur, nulla adulatio præcedere vltra hoc nomen poteſt, quam vt fratres vocemus.

Tranſſyluani bibimus etiam ad clangorem tubæ & intonium cujuſvis inſtrumenti muſici; quod ſua ætate Tartaros factitaſſe meminit M.Paul.Venet. *Itin. Tart. lib.* 2. *Et cum Imperator,* ait, *ſcyphum leuat vt bibat, omnes circumſtantes citharœdi, & muſicorum inſtrumentorum luſores, chordas tangunt & ſuauiſſimam edunt melodiam.* Tartaricos Principes nõniſi ad ſymphoniæ cantum bibiſſe, docet Spec. Hiſt. Vincent. *lib.* 32. *cap.* 22. & Itin. Monteuil. Angl.

CAPVT XVII.

De crysta & pennis Hungarorum.

EST in moribus Hungarûm nostrorum pileo affigere pennas Accipitris, Aquilæ, Milui, aut cujusuis auiculæ rapacis alam. Iuuenes cumprimis hocce ornamento mirè superbiunt. Id autem à Turcis didicerunt; Turci hoc ipsum accepêre à Tartaris. Lazar. Soranz. *Ottom. part. 2. p. 99. Costumano*, verba sunt, *i Turchi di portar simili penne in capo; sequendo il costume de Tartari, che passò à Turchi, da poiche Zingi Han, che non bene è chiamato d'alcuni Cangio, fu serbato in vita da vn gufo, percioche essendo questo vccello volato sopra alcuni arbocelli, sotto à quali staua nascosto Zingi per timor de nemici, che lo sequiuano, fù creduto da*

da loro, ch' iui non vi poteſſe eſſere alcuno, poiche vi ſtaua come ſicuro: onde i Tartari, dice Haytone Hiſt.Orient. cap.16. tengono detto vccello in tanta reuerenza, che chi potè hauer all' hora delle ſue penne ſi tenne felice, è gli altri tutti poi di mano in mano ne ſono andati portãdo di ſimili ſopra la teſta, in memoria di cotal fatto, e per riuerẽza. Hoc eſt: Solent Turci perſimiles pennas gerere in capite, ſecuti mores Tartarorum; Poſtquam videlicet Zingi Han, quem perperàm nonnulli Changium vocant, bubonis beneficio retentus eſſet in viuis; quoniam bubo auis inſidens virgultis, ſub quibus forte latebat Zingi Han per timorem & metum hoſtium ſe perſequentium, reddiderat ſecuros maleuolos iſtos; neque enim arbitrabantur bubonem male tecti hominis præſentiam ita patienter laturam: Vnde Tartari, referente Haythone, dictam auiculam ita venerantur, vt felices ſe prædicent ſi pennis dictæ auis ca-

pita exornare poſſunt ; atque paulatim hæc conſuetudo affigendi pennas quorumuis auium valde inualuit, propter facti memoriam reuerentiámve Principis.

CAPVT XVIII.

Milites Transſyluani luporum exuuiis ornati.

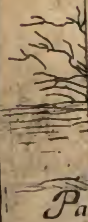
Tab. 10. AVdaciores noſtrę militiæ fortitudinem mentiuntur ferinis pellibus, quas dorſo ſuſpenſas in terrorem hoſtium circumferre ſolent. Id ex antiquitate retinent: Priſcis enim temporibus Heroes tali cultu gauiſos legimus, vt apud Virgilium 2.*Æn.*ỽ.722.de eodem habitu gloriatur Æneas.

Veſte ſuper fulúique inſternor pelle Leonis.

Non raro à Ducibus noſtris propter facinora egregia equites munerantur

nerantur honorantúrque pellibus ferarum ; provt antiquitus vſuue-

pita exornare poſſunt ; atque pau-
latim hæc conſuetudo affigendi

nerantur honorantúrque pellibus ferarum ; provt antiquitus vſuueniebat, Marone itidem teſtante, *lib.9. Æn.*℣.306.

Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentíſque leonis
Exuuias : galeam fidus permutat Alethes.

Corn.Tac. *lib.2. Hiſt.*circa caſum Galbæ, *Nec minus*, ait, *ſænum ſpectaculum erant ipſi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes.* In typis etiam Columnæ Trajanæ milites Romani hoc cultu videntur inſignes *tab.6.n.*47.

CAPVT XIX.

De furca infami.

FVres rerum minutarum, in ſcorto etiam deprehenſi, damnantur in Tranſſyluania ad furcam infamem ; Iſti inter fiſſuram ligni, (lati duas ſpithamas, longi ſeptem) col-

lum & expanſas manus egerunt; Dacicè hæc furca dicitur *n' fedl.* Id genus pœnæ antiquiſſimum eſt, cuius etiam Dionyſius *lib.7. antiq.* meminit, *& ambas manus pœnam ſubituras extenſas, tranſacto collo ad lignum alligato, quod circa pectus & humeros ad manuum volam pertingeret; ſequutos flagris cædentes ſic nudos*; Apud Com. etiam:

——*ego remittam ad te virum*
Cum furca in vrbem, tanquam Carbonarium.

Notetur: Apud nos ſtantes luunt ſontes & fixa furca virgis aut ſpinis cæduntur; apud veteres autem cum ipſa furca abigebantur flagris cæſi. Lipſ. *l.3. de cruc. c.4. & 5.*

CAPVT XX.

Nota Curſorum Transſyluaniæ.

POſtæ, ſiue curſores Tranſſyluaniæ laminam argenteam Principis

cipis insignia referentem corrigiâ ad collum suspendunt; qua nota celeriter discurrunt, & deficiens jumentum obuio quouis alio permutandi priuilegia habent, aluntúrque gratis, vbique publici boni causa. Hunc morem Tartarorum esse retulit Marc. Paul. Venet. *Itin. l.* 1. *c.* 4. *Ipse verò*, ait, *Magnus Cham tabulam auream signo regali sculptam & insignitam, iuxta imperij sui consuetudinem illis tradi iubet, quam commeatus loco secum per totum eius imperium deferentes, vbique à Prouinciarum & ciuitatum rectoribus per loca discriminosa salui deducerentur, atque expensas ab eisdem reciperent, & quacunque tandem re opus in itinere haberent, illis Imperatoris nomine suppeditarent.*

Magnificis & Generosissimis
Dn. Dn.

Iohanni Volffgango. Gregorio NICOLAO Paulo Alexi	Bethlen, de Keresd & Kis Bun.
Paulo Iohanni	Haller de Haller-stein, Com. Transsylu.
Iohan.Sigism. Ioh.Vilebald. Ioh.Christoph. Tobiæ Gabrieli Iust. Lazaro	Haller de Haller-stein Patrit. Norimberg.

d. d.

L. T.

APPENDIX.

Reuolutiones seu occasus Transsyluanorum.

MNE bellum affectuũ operatur rebellio. Cuncta mundi incendia & calamitates riuulo deducuntur isto; nulla non humani generis pernicies huiusce infelicis est originis. Rationi námque vix posita lex est, quòd ipsa meditatur jura labentibus. Devictâ primùm ratione, pòst soluti mortalibus bella denunciant affectus. Ita, misélli, quò non ferimur potestatis nostræ casu? Postquam autem potestas virtutis vicem obtinuit, non mirum, si impotentiâ rationis, in opprimendis minus potentioribus, curiosè sollicitamur. Etenim superbia vires nacta immensis

menſis flagrat gloriæ cupiditatibus, nihil non auſura, donec ſuperiorem vel parem ſe ſciuerit. Hinc manant primò contemptus & odia, pòſt injuriæ, mox controuerſiæ, ac demum inopia iudicium, atque ideò non obſcura belli rudimenta; Armis decernat neceſſe eſt, qui cõpetenti caret iudice. Bella (verum eſt) nunquam non pernicioſa, eadem tamen vberem ſæpe materiam magnæ præbent virtuti: Bis namque temperans eſt, qui in tanta affectuum poteſtate ſibi temperat; Contentus vxore ciuis haud difficulter caſtus eſt; belliger autem abſtinentiâ clarior erit. Quum militibus noſtris, (ſi honeſtæ nominis militiæ colluuies facinoroſorum hominum capax) vitia & exceſſus ſunt periculorum ſolatia. Virtutem igitur non auferunt bella; verùm ſæpiculè præcipuarum fiunt occaſiones. Non expedit in eâdem ſemper hærere virtute; contingit enim tenaciùs iuſtitiæ intentis, injuſtiſſima

ma clementiæ obliuio ; Amicitiæ item perpetuæ leges bellicæ officiunt fortitudini. Vtque molli effœminantur homines educatione, (casuri primus gradus est Imperij negligens Principum institutio) & aduersis probati demũ verè viri cẽsentur. Ita tantisper otio diuinitus puniri mortales existimo, dum casses futuræ nectuntur seruitutis ; è contrario fortes mutuâ dignari exercitatione, ne gratis videantur liberi ; Vnicum enim est libertatis prætium, sanguis, quo & comparatur & possidetur. Nostri æui Principes Rerumpublicarum, item & ciuitatum Christianarum reguli, quique istis subsunt, omnem vitam mercaturæ ac literis locant ; Soli mortalium Turci primam armorum curam habent, hoc vnicum ferè agentes, literas vt reipub. pestem (Licinium imitantur, qui symboli loco id ipsum vsurpabat) auersantur, ne amore ac deliciis studiorum irretiti, tyrannidis suæ

negligerent adminicula ; totum id ferro & flammâ vno mense mercantur,quod multis conquisiuimus annis,felici quidem mercaturâ, sed quæ vix siccis scribi potest oculis. Neque spe suâ falsi eius imperia magnitudinis possident, quæ nemo regum sperare valet. Sed habeant sua illi principia, nos gloriosiorem vitæ finem,quem sequimur,tandem obtinebimus. Inter tot autem crudelitatis ac sæuitiæ monumenta, in omni temporum memoria, nullum neque miserius neque ærumnosius est , Transsyluaniæ ac Vngariæ reuolutionibus. Transsyluania namque , vetus Dacia , suis quondam recta regibus , omnes illius plagæ Dominos magnitudine rerum gestarum superauit ; cunctis sui felicis æui populis , Romam vsque, bellipotentior, magna vel fecit vel euertit imperia , cuius amicitiam non inepte mundi pondus dixisses, quo vel trahi, vel remitti Principes consueissent. Et vt vnico complectar,

ctar, quod paucis ſcribi nequit, pernices Scythę,& Scytharum poſteri Hunni, feroces Daci, & Dacorum cognati Gothi, quicquid vltra Mæotidem & Aſiā habitabile erat, vniuerſam Affricam, & Europæ præcipuas nonne ſuis ſubjecêre juſſibus regiones? Quem Imperatorum ad has vſque temporum feces Dacico-Tranſſyluania virtus inexercitatum reliquit? Florentiſſimis populi Romani temporibus, Domitianum Imperatorem annuo Daci mulctauêre tributo, malè tamen & ipſi pòſt à Trajano Cæſare mulctati ſunt, qui duplici expeditione è regno prouinciam fecit. Et extat adhuc Romæ Columna Trajana, incorruptarum, quæ ibi proſtant, antiquitatum optima teſtis, quam vix præ lacrymis non ita pridem intuebamur, quòd in nihilum redacti periculoſiores Dominorum Orbis hoſtes & æmuli, prædurâ nunc premuntur ſeruitute. Hungari etiam, Sarmatas, Dalmatas, Italos,

los, Gallos & Germanos olim subjugauêre, & historiâ præclarum est, Germanos Vngarorum tributarios fuisse aliquando, quos tamen Henricus Auceps memorabili clade deuicit repressitque. Verùm jam amissa est Vngaria pace magis, quàm bello, & portiuncula, quæ restat, Angaria (eò quod perpetuo agitur angore) rectius diceretur. Quo autem pacto regiones istæ eò miseriarum deuenerint, quibus authoribus perierint, & quomodo à Turcis debellatæ sint & subjugatę, breui narratione, clara tamen & liberâ, expediam.

Annum circiter trecentesimum octogesimum tertium supra millesimum, Ludouicus Vngariæ Rex Transsyluaniæ populis, Moldauis, Valachis, Transalpinis, Mœsiæ vtriusque gentibus, Dalmatis, & Sclauis longe latéque imperitabat, consobrino ipsius, vel, vt alij volunt, fratre, Andrea, Apuliæ regnum tenente; quem paulò pòst

vxor Ioanna, vt totius obſcœno indulgeret genio, per Italos amatores necari juſſit. Quo prætriſti nuncio Ludouicus, multorúmque agri Neapolitani Procerum literis, haud difficilè perſuaſus, vltricem in perduelles illos ſuſcepit expeditionem. Eâ autem felicitate rem gerebat, vt, profligata Ioannâ, primo eius aſpectu reluctantes Italos dicto fecerit audientes. Deleuit mox obſtinatos, clementiſſiméve in horrendi facinoris auctores animaduertit. Quum pacatæ res præſentiam eius amplius non deſideraret, reditum parat; relicto ibi Stephano, Vayuoda Tranſſyluano, alti ſpiritûs viro, cum validis equitum peditúmque copiis, vt regnum illud ab Vngaria remotum, & defendi & in officio cõmode cõtineri poſſit. Abſente Ludouico, alius ſe regio opponebat præſidio Ludouicus, Tarentinus videlicet, quò cum Ioanna ſecundum inierat matrimonium, & recuperandæ dignitatis

tis causâ nullum non mouebat lapidé. At inuicta Transsyluani prudentia, & incredibilis in Regem suum fides, facilè impetum ipsorum sustinuit. Clementis tandem septimi huius nominis, Maximi Pontificis intercessione, bellum hoc sopitum est. Iisdem temporibus Franciscus Carrarius, Patauinus Princeps, amicitiam Regis & auxilia demeritus, Venetis negocium facessit, Duce præsertim Stephano suprà memorato; ad Riuoaltum vsque primus mortalium penetrasse fertur. Magnam hominum opinionem sibi Vayuoda peperit, póstque tot pericula & labores, præmia non exigua expectabat; Verùm, secus ac sperauerat, Rex omne ei abdicauit imperium, quòd alienam in regno potestatem periculosam sibi futuram iudicaret. In eius locum surrogatus est Nicolaus Bebeci filius. Transsyluanus tametsi non mediocriter Ludouici confusus ingratitudine, rem tantisper dissimulauit,

diſſimulauit, dum fato ſuo Rex defungeretur. Voto tandem potitus ſuo, Mariam Reginam, Ludouici filiam, Sigiſmundo Bohemiæ Regi deſponſatam, ſolio turbandam ſtatuit. Præcipuos Vngariæ Proceres ad ſuas pertrahit partes, qui beneficiorum defuncti Regis immemores, mulieris regimen abominabantur, &, miſſo Zagabrienſe Antiſtite, Carolum paruum Andreæ Apuliæ regis filium prolixâ oratione inducunt, vt ad capeſſendum auitum Vngariæ regnum veniret; Accepit oblàta Carolus, & non contemnendâ manu Budam verſus cõtendit. Nec Maria cum amìcis, Nicolao Garà præſertim, regni Palatino, ſuis rebus deerant. Verùm Stephanus Vayuoda Tranſſyluanus injuriam vlturus antiquam, rejectâ Reginâ, Carolo regnum tradit. Breue autem (vt ſolent violenta) adepti gaudium erat imperij, quippe Palatinus per Blaſium Forgats noui Regis caput ingenti macherâ findere

ſindere curauit; atque ſic, euocato Pragâ Sigiſmundo, Regina in integrum reſtituitur, hoſtes vel cæduntur, vel in gratiam recipiuntur, aut profligantur. Stephanus cum ſuis ſectatoribus, extremis compulſus, ad Bajazetem, Turcarum regem, tabellarios mittit, clámque de filiæ nuptiis agit, eâ quidem conditione, vt generum, ad eijciendum Pãnoniæ regno Sigiſmundũ, opibus & auxiliaribus copiis iuuaret. Rem per internuncios eò deduxit, vt ſub ſpe affinitatis oblatæ, quam tantoperè profanus ille Barbarus appetebat, nonnullas Turcarum legiones, ad labefactandas Sigiſmundi vires, inter Sauum & Drauum induxerit, vnde magna Vngariæ appendicibus calamitas inferebatur. Atque hic primus eſt Turcarum inferioris Pannoniæ ingreſſus, non minus Vngaris, quam Græcis, niſi improuiſa Stephani cædes anteuertiſſet, exitio futurus. Sic, inquam, vno errore & Græcia

& Vngaria periêre; iſta quidem incautior, quòd funeſtis vicinorum euentibus doceri noluerit; illa verò imprudentior, quòd ciuilibus ſuis confuſionibus auxiliaria inſuper Turcarum arma addiderit, neſcia, in euocantem (vt Florentinus ait) alienæ potentiæ copias, nunquam non eſſe perniciofas: quandoquidem iis fractis, euerſum; victricibus, captiuum te ſenties. Sigiſmundus poſtea Rex, vt Bajazetis componeret inſolentiam, juſto in eum proficiſcitur exercitu, temeritate autem quorundam mercenariorum Burgundiæ militum, intempeſtiuè hoſtes aggredientium, inferior euaſit, & caſtris exutus, cum paucis fugà ſalutem inuenit.

Albertus primus Auſtriacæ domus Vngariæ Rex, Sigiſmundi ſucceſſor, memorabile contra Turcas nihil egit; Mors eius ſine liberis, tametſi grauidam reliquerit Eliſabethã, cruentiſſimũ ciuile Vngaris eſt operata bellũ; Hinc orti sũt Hũ-

gari

gari Germanici. Quidam enim Procerum, quos inter Dux erat Iohannes Hunnyiades Corvinus, & Nicolaus Vilachi, incerto puerperio diffisi, Ladislaum, Casimiri Poloniæ regis fratrem, euocandum arbitrantur. Quidam verò dilationem rei vrgent. At obtinuit pars prior, & splendidam decernunt Legationem, quæ Ladislao Regni offerret habenas. Nondum Craccoviam missi venerant, quum felicis Reginæ partus nuncium habuêre, & à præcipuis Elisabethæ asseclis, Ladislao Gara, Banato, Iohanne Philippo, Corago, Andrea Both, & Henrico Thamasij, Vayuodæ filio, abrogatione suscepti muneris, reuocantur. Aduersâ autem parte animati, tantæ rem opinionis finiunt, & Polonum Budam deducunt. Inter ipsa mox inaugurandi solemnia Reginæ & pupilli fautores hostiliter quasdam regni prouincias ingressi, Ioannem Hunyiadem & Nicolaum Vilachi, (qui

compescendæ

compeſcendæ ſeditionis causâ illuc profecti erant) offendunt; fit acris ibi pugna, & multo ſanguine inclinantur illi, palantéſque cæſi fugatique, regiis præda fiunt amicis. Amurates Turcarum Rex, qui primus Ianizerorum ordinem, maximo noſtro malo, inuentauit, ex mutuis Vngarorum armis occaſione nacta, Albam obſedit, vrbem Pannoniæ haud poſtremam, virtute tamen præſidij, & Ioannis Raguſini viribus vniuerſo ferè amiſſo exercitu, repulſus eſt. Maximam opum Turca hominúmque perpeſſus jacturam repetitâ expeditione, quacunque licet parte, Vngariæ Regnum incurſat, & tantiſper ferro & flammis graſſatur, dum Ioannes Hunnyiades Corvinus, locorum præfectus, inſtructâ acie obuiam ei proceſſit, vnóque impetu infeſtiſſimum protriuit hoſtem. Non exigua res iſta Corvino peperit momenta, quò jam formidabilis non modò intra fines coercendo ſed cladibus

etiam afficiendo Turcam repressetit. Neque Amurathes suis defuit, quod Isaachum, callidissimum & multæ audaciæ hominem virtuti illius opposuerit, qui cedere Christiano inglorium esse ratus, perpetuis Vngaros exercuit velitationibus. Similiter Mezethus, rei bellicæ clarissimus, è Mœsia (quam, deuicto Georgio Despota, Turcæ ceperant) erumpens Transsyluaniam multis legionibus inuadit, incendio & direptionibus cuncta complet. Ioannes, audito illius aduentu, in prouinciam properat, at in tanta militum trepidatione neque cogere copias, neque inhibere validissimos hostes poterat. Ad Albam tandem Iuliam confugit, vbi cum Georgio Lepen Episcopo, de liberanda patria consultatur, & placuit, tumultuario exercitu fortunæ periculum facere. Iam Turcæ appropinquabant, qui lustratâ maximâ regionis parte, præda tam hominum quàm bonorum onusti,

cunctan

cunctantius iter faciebant. Quum Ioannes cum Pontifice ex vrbe quoquoversus præter incendia & ejulatus nihil prospectarent, miseriâ pietatéque ad pugnam succensi; Turcis (tametsi temerè occursurum se vterque intelligeret, pulcherrimè tamen mori, quàm prouincialium cædes, & calamitates tolerare, maluit) obuiam procedunt. Incauti præ nimia vlciscendi libidine iter faciunt; nullis speculatoribus neque celeribus præmissis equitibus, quadrato agmine, ad Diui vsque Emerici villam perueniunt. Callidiùs rem Mezethus egerat, in proximas, quæ circumsidebant, conualles, equitatum dimiserat, insidias item clandestinas intenderat, quum ad insidiarum loca peruenisse Vngaros, in conuallibus delitescentes sensissent, ex improuiso consurgunt; ingentem in eos impetum faciunt, quem tympanis ac clamoribus iuxta augent. Ioannes & Episcopus, visâ circum

multitudine, consternati, retrò fugam rapiunt. Contrà illi à tergo instant, assequutos capiunt, aut obtruncant. Pontifex, cum palantes fugerent omnes, pari se pernicitate seruare contendit, dúmque transilire riuum conatur, equo excussus ab impetente interficitur hoste. Turci hac victoria animosiores, in omnem passim ætatem impunè sæuiunt. Corvinus mirâ celeritate Transsyluaniam cruento ense perlustrat, militem ex pagis oppidisque cogit; Seckhelios arma sumere iubet; Turcam deinde, populatâ prouinciâ insolentiùs abeuntem, tumultuario exercitu insequitur, vt vbicunque tempus, locúsque occasionem obtulerit, hostem intercipiat. Mox, vbi Mezetho nunciatur, Ioannem cum ingenti multitudine non procul subsequi, hæc illum nuncio respondisse ferunt: Veniat, inquit, & opulentiorem, quam antea victoriam relinquat. Intererat rebus
explorator

explorator Tranſſyluanus, & quæcunque ſubinde Mezethus de ineundo cum hoſte prælio decernebat, ſubaudiebat : imperauerat potiſſimum ſuis Turcis, vt in ipſis pugnæ primordiis, in ſolum Ioannem incumberent, quo ſublato, facilè Ducis caſu perterritos vinci poſſe exiſtimans. Quum hæc explorator auſcultaſſet ſe clam ſubduxit, ad Dominum recurrens rerum ſuos omnium admonuit, atque illud imprimis, vt ſibi Vayuoda præcaueret, quando ſymbola ſat explorata congruaque ipſius & equi, hoſtis haberet, id peculiare negocium veteranæ eſſe mandatum legioni. Edoctus Ioannes, præſentaneum & ſalutare cœpit conſilium. Erat ſibi miles quidam, è Kemenia nobilitate editus, cui nomen erat Simon, Coruino perſimilis, alioquin vir fortis & impiger. Cum hoc equum armaque commutat, & in validiſſimo ſtatuit equitatu. Suppoſitus pro Corvino

Simon periculum non detrectat, & deliberato fato pro Domino interire non recusat. Mox præcedentem ille hostem sequitur, & vbique conserendæ manûs occasioné quærit. Dum hîc vtrinque decertatur, Turcæ spectatæ fortitudinis ex cõposito Simonem, Corvina arma ferentem, circumueniunt, at cataphractorum obfirmatum equitatu haud facilè attingunt; quare penes ipsum multi occubuêre. Demum vt Ducis peragerent mandata, cæsis qui Simonis tuebantur latera, tandem pro Imperatore suppositum equitem interficiunt. Interea Corvinus suos hortatur nutantes confirmat, discursans militis strenui & prudentissimi Ducis vnâ munere fungitur. Mezethus cum filio & copiis superstitibus, in rabiem versos homines, (vt ipse dicebat) vincere desperans, abjectis armis terga vertunt, in fuga scelerati ad vnum ferè cæduntur, adeò, vt vix cladis nuncium Amurathes habuerit.

habuerit. Pari felicitate Ioannes ad Portam ferream, Vaſcapo Vngaris dicitur, inſignem illam victoriam (de qua ſæpe majores meos narraſſe, velut in ſomnio, reminiſcor) à Sciabadin Baſſa, extorſit.

Non ita multò poſt Vladiſlaus, Vngariæ Rex, Ducis fortunâ inuitatus & à Iuliano, Apoſtolicæ ſedis Legato, & à Georgio Deſpota, Mœſiæ regulo ſibi perſuaderi paſſus, pacato præſertim Vngariæ regno morte Eliſabethæ Reginæ, exercitus, quos exercitatiſſimos habebat, coëgit, recuperandarum aliquot prouinciarum causâ; ingenti ſic apparatu Hunyiadem præmittit qui cæſis reſiſtere auſis multa oppida & pagos à Turcis recepit. Tandem ad Hæmum montem peruentum, quem nec Corvina virtus ſuperare potuit: hærentes ibi ſæpiùs cum hoſte conflixêre, & niſi rigor hyemis obſtitiſſet, in Thraciam penetrãtes Vngari, Turcas maturiùs Europâ pepuliſſent.

In hac expeditione plus octies pugnatum est, cum Carambo præsertim, fortissimo Duce, qui demum in Coruini potestatem venerat, captus à gregario milite, cum niue deceptus in locum incidisset, quo se explicare non potuit. Despota Carambum quadragenis aureûm millibus à Ioanne ademit, clam fortunæ hominis miseratus.

Eum tandem exitum hæc arma habuêre, vt Vladislaus, sæuiente bruma humanæ necessitati aliquid tribuendum ratus, cum vniuerso se exercitu receperit; maximâ quidem difficultate; quippe frequentes Turcarum insultus iter prohibebant. Incredibile dictu, quantâ lætitiâ aduentu Regis, Buda resonarit. Sparsâ tantorum successuum famâ totius Europæ Legati, Veneti præcipuè, Genuenses, Pontificij congratulatum Regi prodiêre, adhortantes, vt feliciter cæpta continuaret, non defuturas Italiæ opes, auxilia naualia, quibus Hellespontus

lespontus Turcis occluderetur, neque Græcos, quos summa vrgeret necessitas, antiquæ virtutis immemores fore. Accessit Despotæ repetendi Regni desiderium, qui vtilem quoque sibi vrgebat expeditionem. Rex, missis Legatis, promissa petit, armáque majora, quàm vnquam antea, parat.

Amurathes autem Turcarũ Rex, dum aduersus se conjurare Europam videt, & in Asia Carmani vires non mediocriter formidat, maximum suæ genti periculum imminere conijcit, adeoque pacis cõsilia tractanda censet. Legatos itaque ad Vladislaum mittit; qui de Carambi liberatione agerent, & dissimulato metu, apud Despotam pacis mentionem callidè facerent. Neque enim dubitabat Barbarus iste, Despotam (cuius liberos in captiuitate habebat) præbiturum aures illis, oblatâ præsertim pristinæ dignitatis occasione: Spe sua nequaquam falsus est Turca: ab-

legati namque quum imperata exequuntur, non contempsit Despota Amurathis postulata, & communicato cum Corvino consilio haud difficilè Regi persuasit, vt pacis conditiones admitteret. Sic vtrinque icto fœdere, Turci omnia Mœsiæ loca, eductis illinc præsidijs, Vngaris restituêre. Dum autem in exequendis pacis conditionibus occupantur isti, afferuntur literæ à Græcis, qui, noui fœderis nescij, maturáre orabant, se quotidie paratos stare, piæque expeditionis socios continuò expectare nunciabant, absente cumprimis Amurathe, qui, ad coërcendum Carmanum, in Asiam trajecerat. Idem ferè classis Italiæ, quæ jam in Hellesponto ex composito nauigabat, petebat. Perlectis in Senatu literis, erubuerunt omnes, ictique fœderis pœnituit. Videns hoc Iulianus Cardinalis, Pontificius Legatus, insigni oratione, vt erat facundissimus Regem & Proceres consola-

tur:

tur bono animo sint, jubet, hæc omnia se diu præuidisse Corvini tamen sapientiâ, ac authoritate, & Despotæ commiseratione, ne Regno ac liberis, intercessione sua, infelix careret, victum profitetur. Sacramenti vincula, cum Turcis paulò antè compacta, rumpi debere, tanquam infidelium, qui astu suo fœdere Christianæ societatis Sanctum violassent; non potuisse Vngaros, inconsultis fratribus, Turcis pacem dare; adeóque juramenta injustè præstita omni iure esse irrita; sibi, vt sacrorum perito, crederent: Properarent igitur & reparato quantocius exercitu in Thracia cum sociis se vnirent, antequam tanti commissi erroris rumor euulgaretur.

His & aliis, excultissimo sermone quem transcribere supersedemus, Vngaros, excitauit, vt vno ore, mori se potiùs, quàm Christianis tantæque occasioni deesse, decreuerint. Cogitur extêplo exer-

citus, & præmisso, pro more, Ioanne Coruino, Rex Vladislaus cum cæteris in Thraciam proficiscitur. In itinere Dracul, Vayvoda Valachiæ Transalpinæ, obviam Regi processit, admiratus eius audaciam, quod exiguo admodum exercitu Turcas inuaderet, venari tantis copiis hostes solere subijcit, ac demum, vt se reciperet, suadet; Sed vrgentibus fatis salutare Vayvodæ consilium Iuliani oris licentia haud difficilè repressit; Iuncto tandem, cum quatuor equitum millibus, filio, Regem dimisit.

Amurathes auditâ Vngarorum perfidiâ, quá potest celeritate ex Asia in Europam redit, ingentem multitudinem in vnum conuocat, & Vladislaum, ad Varnam castra metantem, memorabili clade cædit, vbi Rex ipse Vngariæ inter confertissimos hostes, cum multis Christianorum millibus, nunquam fœdera, (quæcunque) violanda esse vltimo docuêre spiritu. Oppe-

tiit

tiit vnà Iulianus, tanti facinoris auctor. Ferunt Amurathem, cum suos ab Vngaris primo impetu profligatos percepissent, deprompsisse è sinu codicem initi sancti fœderis, & explicando intentis in cœlum oculis. Hæc sunt (dixisse ingeminans) IESV CHRISTE, fœdera quæ Christiani tui mecum percussêre, per numen tuum sanctè jurarunt, *perfidè* suum Deum abnegarunt. Nunc, Christe, si Deus es, (vt ajunt illi nósque hallucinamur) tuas, meas etiam, injurias, te quæso, vlciscere: & his, qui sanctum tuum nomen nondum agnouerunt, violatæ fidei pœnas ostende. Coruinus cum non paucis Valachis, quum Regem cæsum esse accepisset, desperatis rebus, fugâ sibi consuluit, vt superesset, qui stragem Vngarorum vlcisceretur. Sequenti anno, qui erat quadragesimus quintus supra millesimum & quadringentesimum, de nouo Rege eligendo in Vngaria agitatur, &

vno omnium suffragio Ladislaus, posthumus Alberti filius, Rex declaratur, qui annum tunc quintum agebat. Quum Regno autem per ætatem esset immaturus, Coruini prudentiæ summa rerum committitur. Is, elapso biennio, Amurathem noua molientem cum duobus & viginti millibus aggressus est; Verum ille, præteritarum fiduciâ victoriarum, primo impetu Vngaros strauit.

Paucos post annos Amurathes graui morbo correptus Adrianopoli diem obiit; Cui Mahumetes filius ex Ottomanorum genere septimus, in Regno successit; Patre, Majoribúsque suis, animi magnitudine, ingenij feritate, consilij calliditate, & rerum gestarum gloriâ, longè præstantior. Tertio sui Regni anno Bizantium, seu Constantinopolim, bimestri obsidione expugnat; cuius excidij nuncio Christianos valde consternatos esse, quum audiuisset altiores longè spiritus

ſpiritus concepit; Græcorum ita Imperio elatus Vngariæ etiam meditatur ſeruitutem. Per Mœſiam profectus cum centum & quinquaginta millibus, Albam Græcam, munitiſſimam Pannoniæ Vrbem, cingit; Corvino autem, Capiſtrano, Michaële Szilagio, Coruini auunculo, Ladiſlao Caniſa, & Sebaſtiano Rosgondio, ſtrenuè defendentibus, omnem penè amiſit, exercitum. Solutâ obſidione, Corvinus longò intolerabilique labore & cura defatigatus, in æſtuantem incidit febrem, quâ paucis diebus abſumptus eſt. Turcæ pòſt, præcipuâ belli mole in Italos & Perſas versâ, vt tutiùs Vngari bellis aſſueſcerent ciuilibus, multorum annorum quiete Pannonias beârunt.

Anno octogeſimo ſupra milleſimum & quadringenteſimum, Mathias Coruinus Vngariæ Rex, Bohemicis Auſtriacíſque rebus implicitus, ſtudium in Turcas non

mediocriter remisit. Quibus de causis Veneti, & Sixtus Pont. Max. quotannem in hoc bellum ad centum millium aureorum summam hactenus oblatam, derogarunt; Præerat iisdem temporibus Transsyluaniæ Stephanus Bathori, quam Ali-Bechus ingenti exercitu inuasit, ope tamen Pauli Kinisij Themesvariensis Præfecti, incredibili strage in prato panico, ad 60000. Turcarum cecîdit. Anno millesimo quingentesimo decimo quarto, Vngaria multa intestina habebat mala; seditio namque oriebatur haud exigua inter Nobiles & vulgum, occasione Thomæ Cardinalis, Apostolicæ sedis Legati; qui vtrosque conjunxerat, vt totis viribus Turcarum coërceretur temeritas. Is cruciatum nominabat exercitum, ita enim vestes signabantur, pollicitus in remissionem criminum potestate Papali, atque sic totam ferè Vngariam in vnum coëgit exercitum. Rustici verò an-

tea

tea duriter satis & insolenter à nobilibus tractati, & ad sanguinem vsque emuncti, venisse tempus, quo serui cum Dominis vitæ conditionem commutarent, jactitabant. Tandem rerum potiti, Georgium, Sekhelium Ducem, Regem deligunt; Is bipartito exercitu immaniter per vniuersam Vngariam grassatus, Themesvarium obsedit; vbi à Ioanne Zapolyj, Vayvoda Transsyluano amissis, quas habebat, copiis, cum fratre Lucatio viuus capitur. Deletis ad internecionem hostibus, Vayvoda Georgium tortoribus excruciãdum tradit. Illi nudum & catenis vinctum in equuleo constituunt, & coronâ candenti ex vomere conflatâ, vt Regum mos est, coronant, Venisque dissectis, profluentem sanguinem Lucatio præbent; Deinde ad viginti agrestes, qui in exercitu ordines duxerant, tridui nediâ maceratos, ad id crudelitatis cogunt, vt dentibus spirantis artus ducis dilacerent,

dilacerent, atque digluciant. Ille mirâ conſtantiâ, neque gemitum edere, neque in miſerabili mortis genere quicquã horreſcere, vnum tantum deprecari, ne inſontem Lucatium, quem ipſe renitentem ad id bellum perduxiſſet, his cruciatibus dignum exiſtimarent. Poſtremò, laniatis membris, quum diutius grauiſſimos dolores vel immani ſpiritu ſuſtinere non poſſet, extractis viſceribus, exenterant, in fruſta ſecant, atque ahenis & verubus coctum, commedendum militibus apponunt. Eos vero, talibus ſatiatos epulis, cum Lucatio omnibus ſuppliciis dilaceratos interficiunt.

Non ita multo pòſt temporis interuallo Solymanus Turcarũ Imp. contemptâ Ludouici Vngariæ Regis juuentute, belli conſilia aduerſus Pannonias tractat, & pace cum Perſis pactâ, omnem armorum vim eò dirigit. Ludouicus, tanto belli impar apparatui, continuò Princi-

pes

pes Christianos per internuncios in subsidium sollicitat; proprij saltem commodi rationibus ad opem ei præstandam permouerentur, ne, adepto Vngariæ Regno, aditus Christiani nominis hosti in reliquas Europæ prouincias pateret; hortatur. At Solymanus, de prolixis Vngarorum Orationibus, quas in Senatu Veneto, & apud Christianos Reges declamassent, certior, subrisit, &, dum illi modestiâ pugnant infrugiferísque consultationibus passim detinentur, innumerà ferè multitudine impetum facit, vt, antequam Ioannis Zapolyj Scepusiensis Vayvodæ Transsyluani copias suis ille jungeret, ad prœlium conferendum & necessariam cogeret defensionem. Neque falsus opinione, audaces & temerarios Vngaros, ad Mohatium, memorabili clade, cum Rege suo & præcipua nobilitate, cecidit. His actis, Ioannes Scepusius (Comitatus iste Zips hodie dicitur) è Transsyluania, cu-

jus præfecturam gerebat, eductis illinc copiis, vt Regi suo opem ferret, serò in Pannoniam venit, non obscurè Ludouici morte & magno suo commodo lætatus, adspirare Regni fastigia cœpit; quando ipse, nullâ extante Regiâ prole, inter Proceres Vngaros esset clarissimus, & propter victoriam de agrestibus olim partam illustris haberetur. Itaque valido prudentique ingenio vir, erectus in spem potiundi regni, singulos Proceres diligenter prehensat, obtestatúrque ne proximis Comitiis Hungarici nominis decus prodere vellent, si vetustissimæ dignitatis imperium ad externæ atque inimicæ gentis nomen traduci paterentur, debere Vngaros probè meminisse, quantas clades superioribus acceperint temporibus, quùm externi sanguinis Reges sibi accerserent, & aduersus Turcas inauspicata eorum sequerentur signa; satis præclaro documento esse posse elapsorum temporum

rum calamitates, quas vel Sigismundus Bohemus, vel superior Ladislaus Sarmata ad Nicopolim semel, atque iterum ad Columbatium, & ad Varnam demum infeliciter cum hoste barbaro demicantes, Pannoniis importarint; quando ea detrimenta, quæ vel longâ Ladislai ignauiâ, vel hac dudum infelicis filij temeritate euenerint, subijcimus, memorare dispudeat: Sed quo militaris disciplina gloriáque Vngaricæ virtutis penè tota interiisse credi possit. Superesse profectò Proceres antiqui sanguinis Pannonici, adeóque Imperio dignissimæ stirpis, qui generosos spiritus gerant, atque animos restituendæ Publicæ dignitatis, & tuendo Regno pares, qui in hoc publico luctu consilia fortia, atque arma expedita inuictis animis proferant. Inter quos (aiebat) vsque adeò demissi vel hebetis ingenij numerari nolim, vel, si me nonnulli clariores honore natalium at-

que opibus antecedere videantur, vt me regendo Regno, administrandoque bello quemquam virtute meliorem fore confitear.

Multis id genus persuasionibus ita Proceres demeretur, vt, postquam Ludouici cadauer, Cettischi armigeri indicio, repertum, & è Mohatiana palude Albam Regalem fuisset relatum, celebratis exequiis, magno omnium applausu Regni Vngariæ obtinuerit habenas. Eius præcipui amici erant Stephanus Verbetius, Paulus Artandus, Georgius Peschenius, Nicolaus Glessa & Ianus Docia. Interea Ferdinandus in Bohemia, cum nonnullis Vngariæ regulis, comitiis erat occupatus. Is ex veteri controuersia, quæ inter Matthiã Coruinum Vngariæ Regem & Federicum Cæsarem, proauum, agitata fuerat, speciosa hæreditatis iura proferebat, ducta scilicet à Ladislai morte, qui Pragæ in ipsa nuptiarum celebritate, veneno sublatus,

ambitione

ambitione Georgij Poggibraccij, ferebatur; venisse tempus, quo Ferdinandus Bohemiæ auctus Regno, & Caroli V. fratris opibus subnixus, nec oblitus sui iuris, Pannoniam non iniquâ ratione repeteret, Austriaco sanguini, adeoque sibi, ab Alberti Principis memoria, debitam. Verùm Vngari semper successionis hæreditariæ nomē execrati, antequam ritè proferrentur, hæc omnia facilè confutabant; ipsos etiam adhuc in Asiâ multum habere juris, à Scythis auitâ gente deriuati, pudere tamen aliquot seculis extinctum insanâ imperandi libidine repetere, satis facetè respondebant; meritóque ob id suspectos se Reges habuisse, qui tantopere multis occupandis studuerint Regnis. Ferdinandum sequebantur non pauci Vngarorum, qui Ioannis inuidentes fortunæ, collatis viribus contra eum arma capiunt; Erant autem præcipui Patriæ seruitutis auctores, Stephanus Bathori,
Valentius

Valentius Turocius, Stephanus Maylatus, Ianus Sala, Gaspar Seredius, Balthasar Pamphilus & Ferentius Gnarus; his accessit Paulus Bachitius genere Triballus, vir eximiè bello fortis. Iunctis tandem Ferdinandi copiis, rectà Budam contendunt, Ioannes Rex istorum aduentu grauiter permotus, vtpote qui, nutante adhuc nouo imperio, nullis non circumueniebatur difficultatibus, & nequaquam numero longè superiorem Budæ hostem expectandum statuit, hortatúrque Duces, vt cedenti, & aduersis fortunæ flatibus vela dare coacto, adesse vellent. Eius discessu cognito, Ferdinandus sine vulnere regiâ potitur, mox instantibus eius Ducibus Ioannis exercitus cedit fugátque. Sic obstante nemine Regni administros deligit: Hi fuêre Stephanus Bathori, qui cum summa potestate Prorex est creatus, cui collega addebatur Paulus Strigoniensis Antistes, Berethsassium autem

tem Epistolarum magistrum renúciauit, Alexin Tursonem ærario præfecit. Ioannes in exilium actus Hieronymum Laschum, virum inter Sarmatas ab illustri nobilitate, eruditæque virtutis nomine clarissimum, adit.

Is tanti hospitis occasione lætus nihil antiquius habuit, quàm vt Regem in eas amissi regni calamitates præcipitatum accuratissime recrearet, polliceretúrque ei, in spem recuperandæ dignitatis, opes suas ac ingenium in omni actione humanarum rerum valdè mirificum. Sigismundus Rex Poloniæ, tametsi Laschi erga regem exulem hospitalitatis liberalitatísque fuerit fautor & promotor; amicitiam tamen adflicti hominis dissimulare videbatur.

Quum verò integrum ferè mensem colloquendo traxissent, Laschus excelso solertique ingenio grauissimarum rerum consilia agitare & finire solitus, postremò ad

id descendit, vt, ab vno tantum Solymano maturam opem adflictis & perditis rebus sperandum, censeret, arbitraretúrque generosissimū eundem & longè maximum regem, supplicis & ejecti preces minime neglecturum, si, ipso miserante subleuantéque, restitutus foret, tanto beneficio se clientem factum ex authoritate Othomanici nominis regnaturum profiteretur. Intelligebat siquidem Laschus à tanto elatissimíque animi Imperatore, non Regna, quæ illi abundè superessent, nec facilè enumerari possent, postquam, magnam terrarum orbis partem imperio complecteretur, sed magnificentissimæ laudis gloriam peti, qua pro insita Orientis Regum animis ambitione, eum impensè oblectari didicerat. Hoc erat consilium, vt vsu apparuit, Ioanni maxime salutare & honestum si expulsi atque exulantis cōditionem respiceres. Deliberato ita negocio, Laschus, qui (vt decreti

erat

erat author) famam tantæque rei laudem vel maximè arrogabat, ſuâ cumprimis confiſus aſtutiâ, & Hebraymi primi Veſirij Aulæ Conſtantinopolitanæ, aliorumque qui apud Imperatorem gratiâ valebant, amicitiâ fretus, quam anteà Oratoris munere ſanctus, cum illis contraxerat, Legatione ſuſceptâ Bizantium contendit. Sigiſmundum non modo euntem non detentaſſe, ſed iuuiſſe etiam diplomate, ferunt. Itaque Polonus emenſo itinere, precioſis Luftibeium & Hebraïmum ſtatim corrupit muneribus, vt fideliter cauſam ſuam apud Solymanum agerent. Petebat Laſchus, vt Ioannes Ferdinandi Principis iniuriâ, & quorumdam Vngarorum perfidiâ Regno pulſus, Pannoniæ Rex & Othomanici nominis beneficiarius appellaretur; ideóque Turcicis armis in Regnum reduceretur, ſicuti proprium eſſet Othomanicæ ditionis, poſtquam iure belli, adjudicante fortuna, ab

ea insigni victoria Solymanus felici dextra de hostibus sibi peperisset, Ioannem nunquam tanti beneficij memoriam aboliturum. Imperator haud difficilè consilio Vesirij & Bassarum inductus, Ioannis preces admisit, pollicitúsque ex vsu nouæ victoriæ ea concessurum quę postularet, modò fidem tueretur, & ingrati nomen maximè horrendum existimaret.

Ferdinandus interea, ad confirmationem noui Regni, Oberdansium Vngarum ad Solymannum misit, vt amicitiam eius ambiret, à quo tale accepit responsum: Alienum esse à Majorum institutis, eos in gratiam amicitiámque recipere, qui Othomanico nomini injurias intulissent. Proinde Ferdinandum impudenter facere, quòd alieni iuris Regnum inuasisset, idque retinere confideret, quando eius vetera jura planè inania quæ ostentaret, recenti suâ victoriâ, Martéque iudice, obliterata antiquatáq; fuerint.

His

His de cauſis eum toto induciarum ac amicitiæ munere indignum videri, ſéque eo eſſe animo, vt contumeliam, quam acceperit, probè vindicandam ducat, indictóque bello rurſus ſibi Pannoniam omnino repetendam; tantis autem ſe copiis eam expeditionem ſuſcepturum, vt Ferdinandum vel intra Noricos fines ſit inuaſurus; Proinde ei omnem belli cladem pro induciis, atque amicitia denunciaret, properéque Bizantio excedere maturaret.

Adulto vere, Solymanus, vt dixerat, exequitur, ingenti multitudine coactâ in Vngariam proficiſcitur. Ioannes Rex, quanto maximè potuit honeſtiſſimo Vngarorum Procerum comitatu ſeptus, ipſo Laſcho comite, ad Solymanum prope Belgradum venit, vt honoris causâ in gratiam clientelámque ſuſcipientem præſens agnoſceret, tutelarem eius dextram exoſcularetur, atque eum, vt promiſſa præ-

ſtaret, gratias agendo veneraretur. Ille graui fronte, ſed amico obtutu, parum ſe è puluino commouens, dextram ſuam fide virtutéque præſtantem, ideóque ſemper valituram apud eos, quos in amicitiam reciperet, porrexit, teſtatus nihil ſibi optatius & majus à maximo Numine poſſe tribui, quam vt miſeros, ab ipſius præſertim hoſtibus), iniqua & indigna perpeſſos ſubleuare poſſet. Bono igitur animh eſſe vellet, cuncta enim, quæ vltore gladio in bello de hoſtibus pararet, liberali animi decreto ei protinus eſſe conceſſurum; Quæ omnia ſequenti confirmabat iuramento: *Donator donorum & gratiarum; ille ſummus creator Deus, qui eſt magnus & potens, & per conceſſionem Diuinæ prouidentiæ, qui vtriuſque Paradiſi eſt Sultanus, & omnium regnorum iſtius machinæ gubernator, & alterius hæmiſpherij caput, & exercituum principalis Rector; qui eſt noſter Propheta Machumetus, ſuper quem*

quem Prophetam ſit ſemper beneficatio & charitas diuinæ excelſæ clementiæ, per cuius bonam gratiam, & ſuorum quatuor familiarium doctorum & magnorum Secretariorum Ebrobekiz, Vrcer, Oſrean & Allydo, quibus benignus & excelſus Deus, per ſuam infinitam clementiam, ſit ſemper lætus & contentus, & omnipotentis Dei & omnium Sanctorum & beatorum ſpirituum ipſum laudantium: quorum conceſſione & gratia Ego Sultan Solymanus Schyak, Cæſar Cæſarum, Dei gratia glorioſus, magnus & inuictiſsimus Imperator Conſtantinopolitanus, Rex regum, dator coronarum, vmbraculum Dei ſuper terram, dominator magni Maris, & inferioris Europæ, Syriæ, Arabiæ, Iudææ, Cananææ, & Galilææ, & Phonices, Alexandriæ & Ægypti, & magni Chayris, & Æthiopiæ Mediæ & Lybiæ, & Lanchæ, Indici & rubri maris, & Regni Hieroſolymitani, Samariæ & Maris Tyberiadis & Damaſci & Alepij, & magnæ Antiochiæ, Meſopotamiæ Chaldææ &

magnæ Babyloniæ cum majore & minore Armeniæ, Parthiæ, Persiæ, Hyberniæ-Georgianæ, Maris Caspij, Trapezantiæ, Taurisiæ, Cappadociæ, Cæsareæ, Pamphiliæ, Ciliciæ & Tharsis, Caramaniæ, Amasiæ Paphlagoniæ, Lydiæ, Phrygiæ, Bythiniæ, & magnæ Ciuitatis Nicææ, Nicomediæ, magnæ Calcedoniæ, totius magnæ Anatoliæ, Græciæ, Thraciæ, & magnæ Romaniæ, Macedoniæ, Thessaliæ, Peloponnensi, Corinthi, Chersonesi, Albane, Bonnæ, Bulgariæ Valachiæ, Moldauiæ Scythiæ & Tartariæ, & multarum aliarum infinitarum Prouinciarum Regnorum, & Imperiorum acquisitorum vi & armis, & virtute bellica, nostræ, fulminantis frameæ à nostris prædecessoribus, Imperatore Machumete Schyak & à filio suo Sultano Selymo Schyak nostro beneficato Patre, ad requiem, quorum immensa & excell. clementia & beatificatio Diuina, cum animabus & Spiritibus ipsorum in sempiternum sit: Vobis Serenissimo Ioanni, Dei gratia

Regi

Regi Hungariæ, Croatiæ, Dalmatiæ, Morauiæ, &c.

Ego præfatus Sultanus Solymanus Schyak Imperator Turcarum inuictiſſimus, juro ad omnipotentiam Dei altiſſimi omnipotentis, ſanctitatem ſplendorem, & bonitatem diuinitatis ſuæ, ad firmamentum Cœli, Solem, Lunam, Stellas, Terram & ſuperficiem terræ, ac ad Regnum & ſanctiſſimum Machometum, Proauum, Auum, Patrem, Matrem ac Panem meum, gladium, animam & vitam meam ac omniū Bozermanorum circumciſorum ſalutem quod te, fratrem meum juratum, Ioannem videlicet Regem quaque neceſſitate non derelinquam ſi etiam omnia Imperia Regna, & poteſtates meæ vniuerſæ peſſundarentur, annihilarentúrque, ac remanerem ſolus, vel vnico ſaltem circumciſo Bozorman vocato, ſiue cum duobus, tribus aut ad ſummum quatuor perſonis & ſaltem cum iſtis obliger & tenear te requirere & perquirere, tibíque ea dicam; Hic adſum ego pariatus, ſi

quid me velis, præsto sum ad omnia tibi gratificari; & si promissioni meæ non satisfacerem: ex tunc ira summi Dei, & eius justitia, supra meum veniat caput, & me totum disperdat: & quicquid corpus meum attingeret, altissimus Deus omnia in petram conuertat, ac firmamentum terræ me ambulantem non sufferat; sed terra ipsa in duas partes diuidatur, ac me totum corpore & animâ meâ dehiscat atque absorbeat. Atque hoc iuramentum omnibus Transsyluaniæ Principibus Turci per literas miserunt, & vocant *Athname*; quod amplius facere hodie inficias eunt. His ita gestis recta Budam versus contendunt, quam exiguo negocio recepêre; quòd Germani visò ingenti bellico apparatu, statim in arcem, desertâ ciuitate; ad Nadasdium confugerint, eúmque deditioni cõtradicentem in vincula conijcientes, suæ conditione salutis, cuncta illis commiserint. Captâ sic vrbe & arce, Imperator Regem sedi

suæ

ſuæ reſtituit ; ipſe, ſtratis in itinere reſiſtere auſis, Viennam exercitus ducit,quam per menſem nullo non armorum genere oppugnat. Virtute tamen præſidij, Comitis præſertim Nicolai à Salmis, Vrbs iſta ſtrenuè defenſa, ſeruatur. Appropinquante hyeme, Solymanus ſe recipiens, Ioannem Regem cum ſuis Proceribus accerſit, Diadema regium, & alia ornamenta regalia, proferri jubet, inque ſpectabili ac ſolemni conſeſſu Turcarum illi dixiſſe fertur : Amice & frater;quandoquidem in tua calamitate ad me & meam opem, poſt Deum confugere voluiſti, ego quoque intellectâ juſtâ tuâ causâ, in patrocinium meum ſuſceperim ; promouente conatus vtriuſque noſtrûm Deo, ea, quæ pro te agenda ſusceperam, peracta ſunt ; en in manus tuas & poteſtatem tuam arcem, Budámque vrbem & totum Vngariæ Regnum hodie trado, & te Regem Hungariæ declaro & pronun-

cio: Vobis autem Proceres Vngari denuncio, vt huic Regi vestro sitis obedientes, eiúsque imperio fideliter obsequamini; Id si feceritis, habebitis me amicum. Sin minus, mea framea sæuiet in vos. Tu verò, amice Rex, Dei & beneficiorum meorum memor esto. Hîc habes diadema, hic reliqua omnia ornamenta regia, quibus & tu, & hæredes tui, feliciter in futurum vtantur! His dictis, Aloisium Grithi, Andreæ Venetiarum Ducis filium, cum aliquot equitum alis in subsidiū Regis relinquit, ipse cum cæteris opimâ prædâ domum reuertitur. Ferdinandus cognito Turcarum discessu, cum adhærentibus Vngaris resumunt animos, & in ipsa regia Ioannem, cum Gritho, Emerico Cibac, Gregorio Pesthieny, Stephano Verbets, Simone literato, Athinay, obsident; Thomæ autem Nadasdy, Ioannis Zerechis, Francisci Capolnai, Cazzon Vayvodæ, & Ioannis Banffi, aliorumque con-

 tinuâ

tinuâ fide, VVilhelmus Baro à Rogendorff, ſupremus Germanorum Capitaneus, perterritus, obſidionem ſoluit. Multo, tempeſtate iſtâ, Vngari ſanguine inuicem graſſabantur, provt occaſio immanitati fauere, & exitium minari aduerſæ videbatur parti. Tandē inter vtroſque Reges, exterorum Principum interceſſione, in has conuentum eſt conditiones: Vt Ioannes ſuperſtes ad obitum vſque regno potiretur; Poſt eius obitum Ferdinandus, aut vnus ex filiis ſuis, ſuccederet; Si Ioannes filium poſt ſe relinqueret, illi omnes arces paternas, vt hæres eius, vnà cum Tranſſyluania, redderet. Vim paci prædictæ fecit noua Ferdinandi machinatio, qui Balthaſare Bamfio de Thalloez in Tranſſyluaniæ Vayvodam deſignato, hoſtiliter Prouinciam iſtam aggredi mandat; Forte, quòd Grithum auro corruptum ſuis fauere partibus intempeſtiuus intellexiſſet. Acceptâ re, Ioannes, per Go-

chardum Cun, Banfij conatus repressit. Dum porro Rex Transsyluaniæ rebus incumbit, iterum Ferdinandus duplici exercitu impetum facere jubet: Ioannem Cocianerum in Sclauonia, Leonhardum Velsch in Sepusio, arma circumferre mittit. Ioannes Rex Fratri Georgio Martinusio Heremitæ, Petro Pereny & Francisco Bebec resistendi illis dat negocium; qui aliquandiu prope ciuitatem Eperies hostes obsidione cinxêre, demum incepta deserti egregiæ militiæ viros in fuga amiserunt, inter quos Nicolaus Bathori de Gagy, Ioannes Kukedi, & Ioannes Cornis periere. Denuo ferunt ambos Reges reconciliatos esse, & occultè cum Moldauiæ & Valachiæ Principibus in Solymanum conjurasse; quod, vt vix probabile, ita neque ego facilè crediderim. Rex nullo non aduersitatũ genere exercitatus, quietique jam studiosus de matrimonio ineundo consultat, missisque Legatis,

Legatis, Stephano Broderico & Verbeiſio; Iſabellam, Sigiſmundi regis Poloniæ filiam, in conjugem petit, & obtinet. Sponſa à Broderico, Petro Pereny, & Stephano Homonnai, in Vngaria Albam regiam, ſplendidiſſimo comitatu deducta, ceremonias nuptiales & inaugurationem ibi regalem accepit.

Dum hic inſtrumenta intonant muſica, Mars in Tranſſyluania (Stephano Maylath & Emerico Cibac prouinciæ Præfectis authoribus) de nouo Ioanni faceſſit negocium. Etenim imperatā pecuniam Tranſuani recuſantes Regi ſe oppoſuerant. Quapropter relictâ Budæ grauidâ Reginâ, ad compeſcendam hominum perfidiam, juſto exercitu illuc proficiſcitur, vbi ſtatim Prouinciales, quos facti pœnituit, in gratiam recipiuntur. Maylatus autem in arce Fagaras (quâ munitior in Tranſſyluania non eſt) obſeſſus, Ferdinandi expectat auxiliares

liares copias, quas per Nadasdium affinem iste promiserat. Inter oppugnandum Ioannes Rex in oppido Szassebes grauissimo decumbit morbo, læto tamen ibidem nuncio felicis Reginæ partûs recreatus, liberalius in conuiuio indulget mero (alij volunt propter subortam inter duos Nobiles controuersiam irâ correptum fuisse) in febrem incidit malignam, quâ paucos post dies extinctus est. Quum vitæ finem aduenisse conspiceret, filium testamento reliquit hæredẽ; Georgium Martinusium, Varadinensem Antistitem, propter eximiam fidem, & Petrum Vicchium, sanguine sibi conjunctum Tutores instituit, obtestatúsque est singulos Proceres, per antiquum Vngarici nominis decus, vt sui sanguinis potius, quàm externæ atque inimicæ gentis Regem in Pannonia regnare paterentur; Futurum enim esse, vt Solymannus Regni tutelam susciperet, si ad eum Legati properè
mitte

mitterentur, qui puerum ex eius authoritate regnaturum, paterna conditione reciperent. Suppressa est tantisper mors Regis, dum cum Maylatho transigitur. Antequam è Transsyluania mouerent Vngari, Legationem ad Solymanum decernunt, quam Ioannes Exechius & Stephanus Verbetsius, fideliter peregêre. Ferdinandus, interim bellum parans, Nicolaum Salmam ad Reginam mittit, qui tabulas nouissimi fœderis proferat, hortetur eam, vt regno decedat, quod recenti pactione alieni juris esset factum; Concessurum puero Ferdinandum Scepusianam prouinciam & ipsi quoque Reginæ peramplos reditus, & quicquid in dotale nomen obueniret. Quod si ea legitimi fœderis obliuisci vellet, ei tum opportunè denunciaret; non defutura Austriacis arma, quibus regnum suum repeterent. Budæ Salma ægre impetrauit à Tutoribus Regnique administris, vt ad Reginam admitte

admitteretur; cúmque multo verborum honore mandata exposuisset, respondit illa: Eam esse fortunam sexûs, ac ætatis suæ, vt orbata rege conjuge, ac diuturnis animi doloribus perturbata, neque suscipere neque terminare consilium queat, quum in re longe grauissima Sigismundum Patrem omnino consulendum existimet; quod si spacium ac idoneum tempus denegetur, atque armis agendum putent, Egregiam certè laudem non ferent, inquit, Cæsar & Ferdinandus, si viduam fletu consumptam, & vagientem in cunis puerum oppugnatum aduenerint. Ferdinandus re percepta illico Leonardũ Velsch copiis abunde instructum in Vngariam mittit, qui arces expugnando & hostes profligando, suis illam addiceret partibus.

Interea Solymanus, qui ius suum ac beneficium defendere, suæ dignitatis esse statuebat, immensæ sibi gloriæ futurum rebatur, si, ostentato

tato pietatis ſtudio, viduam puppillúmque in tanta calamitate protegeret. Itaque aduocatis Legatis, tribúſque purpuratis aſſiſtentibus, ſe eo animo Ioanni regnum conceſſiſſe dixit, vt ad liberos eius tranſmitteretur, tamdiúque poſteri eius ſtirpis Pannoniæ regno potirentur, quamdiu accepti beneficij memoriam retinerent. Proinde ad declarandam liberalitatis ſuæ conſtantiam ſe arma ſumpturum, datu-rúmque operam, ne Germani hoſtes illati belli exitu lætarentur, tradítque demũ Legatis dona, puero Regi deferenda, firmata amicitiæ, ſuſceptæque tutelæ inſignia, purpuream auro intexto regalis cultûs togam, & clypeum elaborato vmbone rotundum, ferream item clauam aureo manubrio, & incuruum gemmatâ vaginâ gladiũ. Exinde Vſtrepho Mahometique præfectis, ſeueriſſimè perſcripſit, vt extemplo eductis copiis Reginæ opem ferre maturarent, nec vlla
aduerſæ

aduersæ hyemis excusatione vterentur: quod si tarditate aut negligentiâ detrimentum acciperetur, ipsos continuò capite pœnas daturos. Iisdem temporibus Ferdinandi Legati Bizantium venerunt, vt eadem conditione, qua Ioannes obtinuerat, Vngariæ Regnum à Solymano peterent; verùm in carcerem conjecti responsum habebant: Vltimo supplicio dignos esse, qui, ludificantes Majestatem Imperatoris, gratiam flagitarent, quum interim impudenter in Pannonia Reginam hostiliter aggrederentur. Germani de Turcarum aduentu decretoque certiores, receptui canunt. Simulac istos discessisse accipiunt, iterum, Rochandulpho Duce, redeunt, & Budam vsque penetrant, eámque graui cingunt obsidione. Quo nuncio iratus Solymanus expeditionem longè maximam aduersus factiosos parat Vngaros, & præmissis vicinis præfectis (qui obsidione pressos liberarent) cum innumeris ferè copiis

copiis cito ſubſequitur itinere; Antequam autem Vngariæ attingeret ille fines, inſignis accipit victoriæ nuncium, quâ Rochandulphus cum 20000. Hungarorum & Germanorum ad internecionem ferè cæſus fuerat. Remiſſiori nihilominus gradu quintis caſtris Budam peruenit. Nam tantâ celeritate contenderat, vt Prætorianæ cohortes, præter eorum diſciplinæ conſuetudinem, feſtinantis equitatûs curſum adæquare cogerentur. Cupiebat enim intereſſe prælio, neque Auguſto menſe volebat excludi, qui menſium omnium, occulto quodam auſpicio, ſibique cumprimis & Selymo Patri militiæ feliciſſimus extitiſſet. Confedit autem in aduerſâ ad Budam veterem regione, offenſus odore cadauerum. Mox Regi puero (quem Stephanum Vngari nominarant) dona miſit, phaleratos equos tres eximiæ pulchritudinis, fræņis habeníſque aureis, & gemmatis ephippiis exornatos,

natos, totidémque ex auro textili regales veſtes; ſimiliter pro cuiuſvis dignitate Vngaris Proceribus precioſa munera dare iuſſit.

Legati humaniter à Regina poſtulârunt, vt puerum Regem cum Proceribus in caſtra mittere omnique dubitatione depoſitâ, cuncta ſibi ac filio ſecunda atque felicia ſperare vellet; Eâ enim magnitudine animi eſſe Solymanum, qui Reges omnes non modò potentiâ fortunáque, ſed pietate ac iuſtitiâ ſuperet, vt puerum, quem ſemel paterno iure tutelâ ſuâ ac amicitiâ dignum omnino defendendum ſuſceperit, comprobante demum victoriâ, non modò conſeruatum velit, ſed amplioribus antiqui Regni ſpaciis adaugendum exiſtimet. Proinde cupere regiam prolem coram intueri, agnoſceréque paternam indolem, infantémque de manu amplexandum tradere liberis ſuis, vt benè auſpicatis renouatæ tutelæ initiis perpetuo tenore cum

Ottomannis

Ottomannis firmæ adeoque immortalis amicitiæ fundamenta jacerentur : ipſam verò filiæ nuriſque loco incolumi dignitate ſemper habiturum, quod eam autem ſecus ac amanter cuperet, non inuiſeret; prohiberi eo humanitatis officio antiquis Ottomanorum inſtitutis, quibus principes ſuos ad alienas mulieres in alienis tectis intrare vetuiſſent. Porro Solymanum non vſque adeò temperantiæ ac honeſti decoris eſſe oblitum, vt ſocij beneuolentiſſimique Regis filiam eandémque beneficiarij ac amici Regis nuper vxorem, & in ſimilem regiæ fortunæ Majeſtatem creſcentis pueri matrem ætate formáque florentem, in caſtra atque adeò in intimum tabernaculum admitti pateretur, ne integrum eius pudicitiæ nomen, quod in Reginis vnicâ & perilluſtri curâ eſſet tuẽdum, vllis inuolueret ſuſpicionibus. Ad ea tamen Regina, non occulto metu teneros ſenſus in materno

terno affectu facilè confundente, perplexe admodum respondit, sed monente demum obtestantéque Georgio Martinusio, ne dubitantis suspicionem leui & nihil profuturâ cunctatione Barbarorum animis inijceret, puerum regalibus crepundiis exornatum, carpentóque aurato impositum, cum nutrice lectissimísque matronis in castra misit comitantibus cunctis ferè Proceribus, quibus dona Legati detulerant.

Excepêre aduentantem progressæ aliquantum è castris honoris causâ ornatissimæ turmæ equitum; illatum in tabernaculum Solymanus humaniter inspexit, perblande cum nutrice collocutus, liberos suos, qui aderant, complecti atque exosculari latè vagientem iussit, certo amoris pignore obligantes, quem beneficiarium atq; amicum, quum pariter adolesceret, essent habituri. Cæterum Solymanus, quũ Hungari Proceres cum Purpuratis

prandetent,

pranderent, certos Duces, quibus antea negocium dederat per ſimulationem viſendæ vrbis, immiſſis cohortibus Sabatinam portam occupare juſſit, atque adeò tacitè ac diſſimulanter, vt nec cuſtos ſatis otioſus commeantis turbæ ſpectator, portæ aditum alienæ poteſtatis factum ſentiret. Occupatis celeriter plateis, foroque & nuſquam tumultu edito Prætorianorum prefectus per regiones pronunciare juſſit, vt Budenſes, omni timore depoſito, limine ſe continerent maturéque, ſi vitam ac libertatem ac denique fortunas incolumes vellent, arma traderent. Tum verò Solymanus, vbi renunciatum eſt, pacato & nihil reſiſtente populo, vrbem in manu eſſe, puerum, quanquam nox incumberet, ad Reginam remiſit, retentis apud ſe Proceribus. At Regina, vbi vrbem ſerio, dolóque occupatam, & Proceres retentos in caſtris videt, metu & dolore perturbata, ſupplices li-

bellos ad Solymanum perſcribit. Orat vt fidei datæ, quam recentibus mandatis prolixè ac humanitate confirmarit, & denique priſtinæ ſuæ lenitatis & clementiæ obliuiſci nolit: ideoque Proceres, ob egregiam fidem fortémque operá, de ſe, Turcicoque nomine benemeritos, incolumes remittat. Exinde per quatuor dies de Pannoniæ Regno apud Solymanum, pugnantibus ſententiis, diſputatum ferunt: Mahumetes & Cuſtrephy parum inter ſe diuerſi, puerum regiæ prolis, Principéſque gentis, Bizantium abducendos cenſebant, committendam autem Budam Præfecto, non tam acri, quàm moderato prudentique ingenio, qui molliter imperando indulgendoque Hungarorum animos ſeruitutis metu liberaret, conſeruatiſque omnium fortunis paulatim ferendo iugo aſſuefaceret.

At Roſtanes, ingenio melior, atque eò quòd, vti gener, firmiore

gratià

gratiâ valebat,ab omni vel cupiditatis vel adulationis ſuſpicione remotus, totius deliberationis ſummam ad decus reuocabat, quum diceret, longè maximo & ſummo Principi, qui nullo vnquam dedecore nominis famam oneraſſet, nihil omnino eſſe turpius,quàm contra jus æquum ſuſceptæ antea tutelæ ac defenſionis; partâ demum victoriâ, fœminæ pariter ac infanti puero fidem fefelliſſe. Ex aduerſo Mahometes Belgradienſis, qui Iahaoglis vocabatur, nunquam niſi peracerbus in noſtrum nomen & maxime truculentus leniora conſilia vehementer improbabat.

Is rogatus ſententiam, ſcio, inquit, Solymane, quum poſtremo loco ſententia dicitur, diſſidentis nomen inuidiæ expoſitum videri, neque proinde fieri poſſe, quum plane diſſentiam, quin oratio mea veſtris auribus ac animis grauis moleſtáque ſit, ſed non recuſo vel arrogantis nomen, modò maligni-

tatis & ignorantiæ notam deuitem, dum ea recolo; quæ ex vſu præſentium rerum tuis commodis tuæque amplitudini mirificè conducant. Concedi enim aliquid ætati meæ, & , ſi dicere liceat, etiam rebus geſtis, jure poſtulo : quum bellando dimicandoque in Pannonia ſenex factus, ea de ſtatu atque opibus huius Regni , ingeniiſque hominum didicerim , quæ prolata in medium magno vſu eſſe poſſint, vt de hac re quæ decreti pœnitentiam non recipit , rectiſſimè ſtatuatis. Quinquies per hos viginti annos in Pannoniam armatus veniſti, & ego non obſcurus omnino, aut Dux aut miles ; omnibus non modo bellis, ſed prœliis interfui, puto, vt vindicares injurias, imperij fines proferres , & denique optimâ pace potirêre : quæ certa eſſe non poteſt niſi armis & victoriâ paretur. Itaque Belgradum , infame domicilium, aſylúmque latronum immanium, & quondam funeſtis noſtrorum conatibus

nacibus

natibus nobilitatum, fortiter expugnaſti, quum inde Hungari per inducias, Patre tuo Parthicis occupato bellis, Mœſorum & Illyricorum fines impunè vexauiſſent. Eoſdem porro quintum poſt annum, quòd nefariâ crudelitate, & deterrimo ſupplicij genere Legatos noſtros interfecerint, vnâ acie cum Rege ipſo trucidaſti, Budáque potitus, vt præclarum magnitudinis animi tui, vel remotiſſimis noſtri nominis hoſtibus, ſpecimen daretur, delegiſti ex reliquiis profligatæ gentis, quem diademate protinus ornares, non regio quidem ortum ſanguine, & nullo hercle alio merito cognitum, quàm quòd dudum & priuatus & publicus hoſtis extiterat, cùm validiſſimas contra te è Tranſſyluania educens copias, fratrem, virum ipſo fortiorem, noſtro gladio interfectum amiſiſſet. Exortus eſt demum nouus hoſtis Rex Noricus, qui Hungarum beneficio tuo regnantem expelleret, atque ita

aduersus Germanos tertium bellum suscepisti, vsque adeò vehemens, vt reducto statim Rege, fugatisque hostibus, non modò Viennæ mœnibus, sed interiori etiam Germaniæ terrorem intuleris; At, biennio vix dum exácto, idem Rex neque pacem pati, neque bellum ferre solitus, quum præsentibus Caroli, fratris opibus inniteretur, Budámque nostro defendentē præsidio frustra oppugnásset, te iterum exciuit, injurias cædibus ac incendiis vindicantem, quòd tuæ dignitatis esse statuebas, eum tueri armis, quem inusitatâ liberalitate Regem effecéras, maximéque optares, cum duobus fratribus, de Occidentis Imperio, nobili pugnâ editâ, decertare. Sed illi, cum vrendo vastandóque auita eorum regna percurreres, aduentantis fremitum non tulerunt: secutáque demum pax est inter Hungarum & Germanum, te indulgente, probantéque, quum aduersus Persas ire properares.

properares. Sed eam Germanus ita fregit,vt niſi ego,ad Exechium deleto ingenti eius exercitu, perfidiam opportunè vindicaſſem, tu omnino Babylone accerſendus viderêre: ſicuti modò Bizantio,multis itinerum ſuperatis incommodis aduolaſti, vt nobis maturam ferres opem, daréſque ſupremam operam, ſicuti planè ſperauerim, vt, rebus firmiſſimè in Pannonia conſtitutis, tot laborum ac ſumptuum incommoda,pro alieno commodo, quinquies ſuſcepta finiantur; niſi, vti video aliquos optare, nunquam tibi tutelam hanc pupilli & viduæ cenſes dimittendam, infiniti ſcilicet laboris ac periculi plenam, cui par precium non ſit, ea gloriæ ſpecies, quæ animo tuo excelſo honeſtíque ſemper decoris auido, ab his, vti arbitror, nimis ſapientibus obtenditur: Verùm hanc,vti planè rudis, ſapientiam gloriâ redundantem nõ intelligo, quæ in ipſo curſu victoriæ neruos elidit, nec in caſtris à

peritis imperatoribus vnquam admittitur: quò fit, vt te Majoribus tuis, qui duodeviginti Regna in hoc imperium contulerunt, quum feliciorem omnino cupiam, sapientiorem esse nolim: quid enim insipientius dici potest, quàm semper esse stultum? hoc est, aliena curantem, sua omnia salutem opes, dignitatem, in discrimen sæpissime deuocare? Satis fecisti, vti arbitror, & cumulatè quidem, officio pietatis & fidei, atque etiam gloriæ, si ea potius mansuetudine, clementiâ, lenitate, quàm inuicto consilij robore, pertinacíque vigore militaris animi comparetur. His enim instrumentis ardens semper & inuicta virtus Ottomanos prouexit & extulit: illæ autem, vti mihi videntur, adumbratæ laudis imagines otiosorum & desidum Regum animos delectent, armatis certè numquam Majoribus tuis, nisi post debellatos hostes, triumphósque actos, ac erecta trophæa, placuerũt.
Sed

Sed hæc arbitrio iudicióque tuo, cui majora ingenia concedunt, tribuantur. Ego certè, si bellorum casus, & non incerta rerum momenta longè prospicio, eam minimè, quam animi libido suadet, consilij rationem sequar, cum ipsa, quæ cunctis rebus dominatur, & me vehementer vrget, multò meliorem necessitas ostendat. Ante omnia Hungari, vt ipsis minimè confidamus, prçclare nos admonent, quum rapinis, transfugiis, atque perfidiâ infames inter se dissentiant, nec eorum exules desint, qui Germanos concitent, & continenter bellum gerant: Reginæque & pueri opes infirmæ, quæ tantæ esse non possunt, vt præpotentem propinquúmque hostem sustineant; Necesse ergo erit, alienum regnum nostris tueri auxiliis, quæ minora iusto exercitu, sine magno nostro discrimine detrimentóque adduci nequeunt. Magnis porrò, vti solemus, peditatu, tormentis, classéque

instructis exercitibus singulos per annos, tanti itineris & laboris expeditionem suscipere, extremæ dementiæ opus videtur. Neque enim ex Ottomanici nominis dignitate putauerim, quotannis ad plorantis petentísque opem fœminæ preces, commoueri, nisi àrma sustinere, quàm inferre, vtilius atque nobilius putes. Itaque censeo, hoc Regnum, vti iure belli toties captum defensúmque, more majorum in prouinciam redigendum, Reginam Patri remittendam, puerum alendum Bizantij intra septa regiæ, nostrisque legibus imbuendā, Proceres necandos, euertendásque eorum arces, ac ex omni regione familias insignes, quæ ferociores spiritus gerant, in Asiam traducendas: reliquam porro multitudinem, quę agros colat, atque vrbes inhabitet, impositis præsidiis, conseruandam.

Hoc vno siquidem decreto, Solymane, & Hungari se perdomitos intelligent, & Germani, nisi temerè

vtique ac infeliciter de Styria & Austria dimicare velint, Pannoniæ finibus abstinebunt. At Solymanus eo temperamento decretum edidit, vt singulorum sententias appositè moderatus, parem omnino viam securitatis simul, ac dignitatis, tenere videretur. Budam enim Turcico præsidio custodiendam censet, Reginámque obiter monet, vt æquo animo vrbe atque arce excedere velit; ipsam enim cum puero vltra Tybiscum in Lippa, Transsyluaniæ & circumjacentibus populis regnaturam, regione admodum pacatâ, atque opulentâ, &, quod non mediocri etiam solatio esse possit, Sigismundi Patris finibus propinquâ, donec Stephanus puer (qui Ioannes Sigismundus post dictus est) agnoscendo regno feliciter adolescat, eosdem porro eum tutores atque nutrices habiturum.

Vichiũ quoque Themesvariensis præfecturæ Sanzachum maximè illustrem atque potentem fore,

Verbetium verò ſenem, vt legum totius Regni, vrbanarúmque rerum peritiſſimum, Budæ Vngaris jus dicturum: ſe verò daturum comites ex prætoriani alis, currúſque & Sarcinaria jumenta, quibus mũdus muliebris, gazáque omnis regia in Lippam auceherentur. Itaque Regina vel cum lachrymis & tacito gemitu, tyranni perfidiam deteſtata, ſed tum neceſſitati diſſimulanter cedens, arce atque vrbe exceſſit: ea à Barbaris, impoſitâ lege, vt tormenta ænea, & quicquid militaris inſtrumenti armamentariis inerat, & commeatus omnino in horreis, relinqueret. Proceres quoque vnâ profecti ſunt: qui tametſi peracerbo rerum euentu triſtes incedebant, receptâ tamen libertate ſalutéque, de qua per triduum deſperarant, per quam effusè lætabantur. Tranſſyluani cum multis circum comitatibus, concedente Demum Solymano, in Stephani pueri Regis nomen, inclinatis animis, jurauerunt;

jurauerunt; quòd iuſtum mitéque
Imperium Ioannis, patris, in ea
Prouincia, per triginti ferme annos
fuiſſe, meminiſſent, tuleréque ſæpè
dona puero, fideíque pignora, quũ
Iſabella mater cum Georgio, Vichioque
tutoribus Lippæ conſediſſet. Multa adhuc hodie Iſabellæ
Reginæ, & Stephani (qui tandem
Ioannes Sigiſmundus dictus eſt) in
Tranſſyluania ſuperſunt diplomata,
cumprimis apud Saxones (hos
ego veteres Dacos, & reliquias
Gothorum vocó) qui immunitatibus
& priuilegiis omnes alias nationes
ſuperant.

Dum hæc ita fiunt, Ferdinandus
de ſuorum clade certior factus, &
valde de ſolitis Turcarum excurſionibus
ſibi metuens, ad inijciendam
Solymano moram, Legatum,
Nicolaum Salmam Budam miſit,
Tulêre munera, excelſum Germanico
more ex auro poculum, lectiſſimis
exornatum gemmis, eruditæque
inſuper admirationis ar-

gentcam

genteam machinam, in qua non horarum modò spacia, sed errantium etiam syderum motus, menstruíque solis ac lunæ coïtus, exactissimâ ratione monstrabantur, intus scilicet dentatis rotis ponderibúsque admirabili momento, vel in multum æuum minutissimas temporum mensuras dispensantibus; quum inter celeres tardósque orbes, in tam vario inæqualique polorum ordine, audaci quadam supremi motoris æmulatione cuncta congruerent. Ea à peritissimis Astronomis excogitata perfectáque, Maximiliani Cæsaris fuisse dicebatur, cuius ingenium nobili semper studio, nec deterrente vnquam sumptu, rara atque admiranda concupiuit.

Quod donum Solymano non mediocriter placuit: ea enim ingenij subtilitate fuit, vt non modò sacris literis, quibus superstitionis suæ leges continentur, esset eruditus, sed Astronomiæ, Cosmographiæ

phiæ præſertim, curiosè operam daret, Hammone medico perdocente. Petebant Legati, vt Pannoniæ regnum Ferdinando concederet; Tributum enim, ſicuti Ioannes pendere conſueſſet, quotannis ſe penſurum pollicebatur. Solymanus, jucundo vultu laudatis muneribus, biduo pòſt per Roſtanem reſpondit, vltimam hanc eſſe pacis ac amicitiæ conditionem, vt Ferdinandus vrbes, oppida, arces quæ in ditione Ludouici Regis (hunc occiderat Solymanus, adeóque ſui iuris regnum eſſe factum contendebat) antea fuiſſent, continuò redderet, ac impoſterum Pannoniæ finibus abſtineret: ſe verò, qui toties bello laceſſitus graues ſumptus immenſóſque labores ſubiiſſet, leui pœnâ contentum fore; eam eſſe, vt ad conſeruandum inuictæ Majeſtatis decus, Auſtriæ tributum imponeret; tum verò initâ amicitiâ ſolemne fœdus percuſſurum. Quod ſi ea conditione grauarentur, obitérque

térque bellum quàm pacem mallent, se annixurum continuis armis, vt Pannoniæ regno adempto, Austrias vastando regiones abunde vindicaret. Sic Solymanus rem in medio relinquens & autumnali tẽpestate impeditus, sedem imperatoriam repetit.

Interea Lippæ, quum Georgius Martinusius, spretis reliquis Proceribus in publica administratione, ingenio suo vteretur, in suspicionem Reginæ venit affectati Regni: Itaque crebræ inter eos discordiæ, vtrique perniciosæ, atque inprimis Christiano nomini; & quò sæpius reconciliati, eò suspectior alter alteri: tandem post repetitas reconciliationes, quàm sub rege pupillo, popularium gratiam aucupatus, sensim ad se omnem potestatẽ contraxisset, eò desperationis matrem adegit, vt rursus à Solymano contrà Georgium, quasi cum Ferdinando in necem filij & ipsius authoritatem consilia agitantem, auxilia

xilia petierit. Mature tamen per amicos res inter ipsos est sopita. Verum non diu concordia inter Reginam & Georgium stetit, qui, quòd se imparem Turcicæ potentiæ cerneret, à quâ parata auxilia ad Reginæ nutus videbat, clàm cum Ferdinando agere cœpit: Nec deerant rationes, quibus homo ancipitis animi fidem suam Ferdinando approbaret, &, nihil se ab officio & munere alienum facere, ostenderet: id enim agere se, vt Ioannis, munificentissimi Domini ac bene meriti de se Patroni, filio & Reip. simul Christianæ consulat; quæ ambo impotentis & suspiciosi animi fœmina perditum eat, dum publicæ administrationis omnino rudis ad leues quosque rumusculos & suspiciones, statim auxiliares Turcas euocet, qui, vt Budam, olim, sic cæteras harum regionum vrbes & arces paulatim in potestatem, amicitiæ specie, redacturi sint, fortunámque ipsius ac filij pessum daturi.

Igitur ſic optimè vtrique conſultum videri, ſi Regina, filij nomine, Ferdinando Regnum cedat, compenſatione idoneâ acceptâ, vti olim inter Ioannem & ipſum conuenerat: ita enim fore, vt pueri, multis iniuriis in illa ætate obnoxij, incerta fortuna in tuto collocetur, nec religionis cauſa prodatur tradito Regno, quod irrumpentibus Turcis ſit oppoſitum, in manus potentiſſimi Principis, qui ſuis & ſuorum viribus communem Chriſtiani orbis limitem contra communem hoſtem tueatur. Ferdinandus, tametſi hominem ſuſpectum haberet, tamen ne videretur tam pulchram rerum ſuarum in Pannonia ſtabiliendarum occaſionem prætermiſiſſe, Georgio gratias agit; &, vt in tam laudabili ptopoſito perſeueret, hortatur; atque interim, dum majora auxilia ſubmittat, mille equites Hungaros cum quadrimeſtri ſtipendio ac machinis bellicis aliquot eò præire jubet. Quibus

de

de rebus mox Cæſarem fratrem certiorem facit, & artis bellicæ virum rerúmque Politicarum præſtantem, Ioannem Baptiſtam Caſtaldum, Hiſpanum, ab ipſo obtinet. Is Viennæ aliquandiu de belli rationibus, & Georgij ingenio, quocum præcipuè ſibi futura res erat, cum Ferdinando egit, cognitis proviſiſque, quæ neceſſaria erant ad Georgium continuatis itineribus properat.

Iſabella interim Regina Comitia Agnatetij (Tranſſyluaniæ oppidum eſt haud obſcurum) indicit, in quibus ope amicorum, Georgio ob nimiam potentiam infeſtorum, ſe conſecuturam ſperabat, vt illi imperium obrogaretur; cui rei homo ſagax, qui tunc Varadini erat, vt præueniret, datis ad amicos literis ſtatim eò proficiſci ſtatuit, vt præſentiâ ſuâ Reginæ conſilia diſturbaret; móxque eius âduentu comitia ſoluuntur. Regina, quòd Georgij præſentiam aut metueret,

aut

aut non ferret, Albam Iuliam secedente. Georgius apertus jam Pupilli Regis hostis, vrbes oppugnare secum Varadino adductis copiis incipit; Castaldus etiam prouinciam ingressus Claudiopolim cum exercitu venit.

Huius aduentu Georgius, quum territam Reginam sciret, ipsam conuenit, vt erroris sui admonitam ad componendum cum Ferdinando hortaretur. Claudiopoli, indictis denuo comitiis, Castaldus in Regni consilio, coram Georgio cæterisque proceribus, aduentûs sui causas exponit, vt videlicet, cum Regina de conditionibus, jam anteà Ioanni, eius marito, oblatis, ageret.

Eæ erant, vt Regina filij nomine Transsyluaniam, quam Turcicæ potentiæ impar tueri non posset, in rei Christianæ commodum, Ferdinando cederet, & compensationis loco Euboriæ & Radisporij, in Quadis, Principatibus, quorum annus

annuus reditus 25000. aureorum conficeret, potiretur, arctiorisque amicitiæ causâ Ioannam Ferdinandi filiam, in vxorem, cum centum aureorum millium dote, acciperet; æs omne alienum, à Patre & Matre ipsius contractum dissolueretur, 50000. aureorum, quæ Isabellæ dotis nomine restitui deberent, à Ferdinando penderentur, &, quovsque omnia præstarentur, pignoris loco Cassovia, primaria in circumvicina regione ciuitas, Reginæ & filio ad habitandum concederetur. In has cõditiones assentiente Georgio, Regina, odio potiùs ipsius, cuius omnino se jugo eximere cupiebat, quàm voluntate, conuenit, fidem Castaldi secuta hominis versuti, qui nihil non promittere Ferdinandi nomine paratus venerat, vt Reginam Transsyluaniæ Imperio deijceret, & Prouinciam in Austriacorum potestatem redigeret; cuius rei postea eam, quamuis serius pœnituit.

Rebus

Rebus ita peractis Isabella, inter Georgium & Castaldum media incedens, cum filio ad cœnobium quod octo ab vrbe miliaribus Italicis aberat (non ita pridem à Tartaris funditus est destructum) memorabili oratione puerum Regem affatur: Quando Tua, inquiens, aut mea potius fortuna non tulit, vt Regno Paterno, legibus & iure gentium tibi delato, vti frui posses, fatorum iniquitatem, quæ nulla vi nostrâ, aut humanâ industria corrigi potest, æquo animo feramus, necesse est; & in his rerum angustiis, id eligendum, quod, si minus vtile possit videri, (quid enim est tanti, quod Regno queat rependi?) at tutius certe tibi, & Reipubl. Christianæ futurum cõducibilius: in ea siquidem ætate constitutus es, in qua optimè de te consuluisse ij censendi sunt, qui quauis ratione omnibus ferè iniuriis obnoxium caput à periculo præsenti liberauerint. Itaque quum supra ætatem

&

& vires tuas huius Prouinciæ contra Turcarum potentiam defenſio poſita ſit, non ægrè ferre debes, ſi, quod opibus propriis tueri nequis, potentiori Principi tuendum tradas; à cuius amicitia tantùm gratiæ ac fauoris ſperare imposterum potes, quantum ingrati laboris ac moleſtiæ, & parens tuus, &, poſt obitum eius, vterque noſtrum pertulit.

Nam Turcarum amicitiam, (id enim ingenuè agnoſco, neque errorem fateri pudet,) potentiorem quàm fideliorem hactenus experti ſumus, & dum priuatis rebus proſpicere nos putamus, rempub. Chriſtianam, nóſque ipſos, qui illius pars ſumus, in extremum diſcrimen adduximus: Igitur, quod nomini Chriſtiano conducibile, tibi verò glorioſum ac tutum, mihi felix fortunatúmque ſit, hæc inſignia (quibus Reges Vngariæ inaugurantur) in manus tuas, Caſtalde, trado, vt ea ad Ferdinādum quàm-

primum tutò deferenda cures, erit tuæ fidei, & eius, cuius auſpiciis in Daciam veniſti, vt conditiones propoſitæ ſine mora & fraude impleantur, & Sereniſſimus Rex non tam Regnum adipiſci, quàm eo adepto magnanimitatis & conſtantiæ laudem quæſiuiſſe videatur. Traditis inſignibus, Caſtaldus prolixâ habitâ oratione Proceres in Ferdinandi fide confirmat.

Poſt Georgius, ante omnes, in fidem Ferdinandi, tanquam legitimi Regnorum hæredis, iurauit: cúmque mox certatim ſecuti Gothorum reliquiæ, & Sekelij authore præcipuo Ladiſlao Emdeſo. Et quia pacem illam bellum ſecum Turcicum trahere prouidebant, de belli contra communem hoſtem gerendi ratione ibidem actum eſt. Iſabella, ne priuata in eo Regno, cui ſummo cum imperio præfuiſſet, diutius viueret, conuaſatis rebus ſuis, per montes aſperos, Caſſouiam verſus iter direxit; Quum

propter

propter anguſtias viarum inter ſyluas de curru deſcendere cogeretur, dum auriga currum traduceret, ipſa verò in Tranſſyluaniam reſpiciens, priſtini culminis, è quo deciderat, memor, altum corde ſuſpirium duxiſſe dicitur, & cum aliud non poſſet literata fœmina, inſcripto arbori nomini hæc addidiſſe, SIC FATA VOLVNT; eóque relicto juſti doloris monumento, rurſus currum conſcendit, & inſtitutum iter perſequitur. Georgius, vt diſceſſu Reginæ lætus; ſic de bello Turcico, quod imminebat, anxius, in diuerſas cogitationes rapiebatur, cúmque eum qui tributum, à Tranſſyluanis Turcæ pendi ſolitũ, in Viuariana arce à ſe extructâ honorificè excipiendum curaſſet, ipſe eò quamprimum profectus eſt, & partim diſſimulatis, partim excuſatis, quæ acta fuerant, culpâ omni artificiosè in Reginam deriuatâ, rei inuidiam à ſe amoliebatur, vt, dum Turcicis fauere ſe partibus

fingit, priſtinam fidei opinionem apud eos tueretur, ſicque belli incendia, quantum in ſe eſſet, à patria auerteret. Quod ſecus eius inimici interpretati, occaſionem arripuerunt conſilia in eius perniciem agitandi. At Solymanus Tranſſyluaniæ defectione perceptâ, Budenſi Præfecto, Stephano Moldauiæ Principi, & vicinis paſſim Ducibus, imperat, vt continuò, arreptis armis, perfidiam hominum vindicarent.

Illi fideliter juſſibus Imperatoris parentes, exercitus cogunt, & arces non paucas atque jam etiam Lippam capiunt. Tranſſyluani numeroſo exercitu illis ſe opponunt, móxque amiſſa recipiunt. Dum in eo ſunt, Ferdinandus literis Caſtaldo mandat, vt Georgium, qui clandeſtina aduerſus ſe conſilia agitaret, vel in poteſtatem redigeret, vel, ſi aliter non poſſet, de medio tollendum curaret. Nec mora, Caſtaldus dato negocio Pallavicino

&

& Marco Antonio Ferrario (Caſtaldo ab epiſtolis erat) impigrè mandata exſequitur, & Georgium obtruncat. Quo nuncio Sekhelij Agaropoli perterriti, tantum non in Caſtaldi caput conjurauêre. Variâ pòſt cum Turcis viciſſitudine bella gerebantur. Ferdinandus, vt Prouincialium animos demereretur, Andream Battori, Tranſſyluaniæ Vayuodam conſtituit.

Interea frequentia Reginæ poſtulata, conditionúmque commiſſi Regni præſtationem, Ferdinandus promiſſionibus duntaxat rependit; vnde illa, quòd ſe ludificari cerneret, clàm agebat cum Prouinciæ Regulis, Germanorum, ac præcipuè Caſtaldi, imperium exoſis; vt filius in Regnum reſtitueretur; incitante ambitioſam fœminam, ante alios, Mirce, inferioris Mœſiæ regulo, qui ſuam operam vltrò pollicitus, etiam ſecretò Solymanum, Reginæ nomine, de auxiliis ſollicitauerat. Dum & à Germanis, & à

Turcis, Transſyluania malè mulctatur, Regni Proceres, Legatione ad Ferdinandum decretâ, vt ſibi de pace cum Turcis agere liceret, impetrauerant. Id ſe adſecuturos ſperabant interuentu Halis cubicularij. Conditiones eædem propoſitæ, quæ à Ioanne Rege præſtabatur; ſed additum à Ferdinando, vt honeſtiores conditiones obtineri poſſent, vt recenter captæ arces reſtituerentur. Hæc à Proceribus acta, non nominato Ferdinando, aut Caſtaldo, quòd eò maxime dignitatem eius flagellare exiſtimarent. Suſcepit negocium Halis & intra octiduum, reſponſum ſe relaturum, ſpondet.

Interim Agoropoli, (vulgo Vaſarhelis) conuentus agitur, quò & & ipſe Halis, mox, redit, & longè diuerſum ab ordinum expectatione ac voto reſponſum à Solymano adtulit. Mandabat Imperator, vt, quãdoquidem Georgius, immani morte præreptus, Germanos Daciâ pel-

lere

lere non potuerit, ipſi pro fide & obſequio, quod ſibi deberent, imperata facerent, & reſtituto in Regnum Ioanne Sigiſmundo, Ioannis filio, eandem tranquillitatem, & ſecuritatem, quam anteà ſub Ioanne demortuo experti ſint, à patrocinio ſuo ac gratiâ expectarent; quod vt commodius exſequi poſſint, Achameti purpurato negocium dediſſe, vt conſcripto valido exercitu, coactíſque ex Græcia ac vicinis præfecturis ad ducenta vſque hominum millia, expeditionem ſuſcipiat; inſuper ad Tartarorum Principem, & Valachiæ & Moldauiæ Vayuodas ſcripſiſſe, vt vires ſuas cum Achamete conjungerent: Pareant igitur, ſi libertatem, dignitatem, fortunáſque ſaluas velint; Sin, ſpreta ipſius authoritate & imperio concordes cum hoſtibus maneant & imperium detrectent, ſibi perſuadeant inobedientiæ pœnam præſto fore: ſe enim (quum ſacramento fidem Deo religioſe

obligaret) omnes prouinciæ incolas gladio & extremis supplicijs deuouisse; hæc illis vltimo denunciare, ne tot animarum sanguis à se reposcatur, sed calamitas illis imputetur qui propter contumaciam suam ac perfidiam, futuris malis causam dederint. Quibus literis Procerum animi valde commoti, Turcicæ potentiæ probè gnari, vel artificiosissimis Castaldi persuasionibus induci haud quaquam potuerunt, vt, spreta salute, tot simul copiis se obijcerent. Accessit Germanorum & Hispanorum militum exorta seditio, diu frustra stipendia sua vrgentium: qui nullis Castaldi precibus aut minis retineri poterant, quin arreptis signis, & nouis Ducibus creatis, (quod in huiusmodi motibus solemne est) injussi per Pannoniam, Viennam versus iter ceperint; quos, quum aliud non posset, breui subsecutus Castaldus, arrepta hinc, vt creditur, honesta occasione, quâ

ſe periculo conjurationis Procerum, à quibus cum Hiſpanis ſuis opprimi debuerat, homo prouidus ſubduceret. Quo facto vniuerſa Tranſſyluania ſtatim ſub Iſabellæ jura conceſſit, quæ, indictis Cibinium Comitiis ex Ordinum conſilio res in Prouincia ordinauit. Sed eam lætitiam ſecuta peſtis, quæ, biennium integrum per eas regiones crudeliter graſſata, partim imminuit, partim, quia bellum interea geri non poterat, res noui Regis ſtabiliuit. Reſtituta in Regnum Tranſſyluaniæ Iſabella cum filio, animum applicuit ad conciliandos ſibi Proceres. In Aulam Ottomanicam, vt amiſſam fidem redimeret & nouos patrocinantes Baſſas corrumperet, miſit quotannis Conſtantinopolim decem aureorum millia amicis ſuis diſtribuenda. Quæ beneuolentia in importunum excreuit tributum. Amiſerat enim, vti diximus, per inſidias Caſtaldi Georgium Cardinalem; Hic eſt

ille magnus Monachus qui mirà felicitate in tanta tempeſtate Tráſſyluaniam ſeruauit; dum eam, à Solymanno captam, promitteret Ferdinando, poſſidente illam Ferdinando, traderet eandem Turcis; ſummæ vir prudentiæ æmulis continuo bello commiſſis, aliquod libertatis genus fingere volens, docuit, inter duas maximas Potentias ſuſpectum magis quam apertum pectus debere illos gerere, qui pellem ſuam controuerſam animaduertunt; & ſimul ac libertatem ab alterutro ſentiunt arreptam, eripiendam offerendam eſſe alio, antequam vni omiſſis occaſionibus manus vinciendas dederint. Idem Georgius Martinuſius, qui fuerat Frater Eremita Min. Vayuodalem poteſtatem primus inclinauit, præcipuam Imperij vim in Proceres transferens, ſternente illi viam Stephano Maylato. Poſt mortem Iſabellæ, Rex Ioannes ſecundus, quum per ætatem adminiſtrare Regnum

non

non posset, placuit ipsi & Statibus, eligere duodecim Consiliarios è tribus Nationibus quaternos, Rép. moderaturos. Vnde maximum momentum Statuum votis & Cardinalis Georgij consiliis, accessit. Ioannes Rex paulatim amicis, quos Pater eius fecerat, amissis, in soluta iuuentute, non vsquequaque felix fuit. In sola Turcica tutela acquiescens Christianis Principibus ita se faciebat inuisum, vt par conjugium ex dignitate sua non inueniret, & Respub. Venetorum illum repudiaret, quando ex Patricio ordine, (Publico nomine ad exemplum Regum Cypriæ) comparem in matrimonium per Legatos peteret; Multi ajunt ipsum Medico Stankario Doctore Arianæ religioni addictum fuisse. Æterna memoria dignus est labor eius in componendis religionistarum dissidiis, multos Articulos (leges fundamentales) reliquit, quibus Romano-Catholica, Caluini-

ſtica, Lutherano-Euangelica, & Photiniana ſeu Vnitaria, tolerandæ religiones imperantur. Hac baſi etiamnum hodie noſtra ſtat concordia. Obijt non ſine ſuſpicione veneni in Tranſſyluania, Rex exul ab incunabulis ſine prole. Occaſionem dedit Regnicolis vt ex hæreditaria Regum Hũgariæ Prouincia, Regnum facerent liberum & auulſum. Poſt Ioannem ad faſces euectus eſt Stephanus Bathori, qui primus Principis titulum in Tranſſyluania geſſit, meruítque Coronam Polonicam. Huic & Fratri Chriſtophoro ſuffectus Sigiſmundus Bathori receſſit à conſiliis ſuorum anteceſſorum, (qui admodum pacate Dacias ſub auſpiciis Turcicis tenuerant) & Imperatori Romano vendere, aut cum alio Principatu Tranſſyluaniam commutare imprudenti perſuaſione cogitabat, in alternas tandem pœnitentias recaſus, cecidit ex gratia amborum Imperatorum, ac poſt-

quam

quam multas calamitates inconſtantia ſua in Patriam inuexiſſet, mortuus eſt quæſita morte. Succeſſit ei Frater Andreas Bathori Cardinalis, plus per artificia quam legitima electione. Ideoque Ottomanus eius exercitum per Michaëlem Vayuodam Valachiæ propè Cibinium attriuit, ipſe per confuſionem in Regno ſuo aliquot diebus vagus occiſus eſt à paſtoribus ouium. Anno huius ſeculi ſeptimo eligitur in Tranſſyluania Princeps Sigiſmundus Rakotzi, qui in limine regiminis ſui faſtidire cœpit natum ſibi laborem, ac ſine amicis immenſæ imperandi difficultatis pertæſus, demùm ei aduerſanti & Principalem dignitatem ambienti, ſceptrum conceſſit, retentis in compenſationē Comitatibus Patakienſi, & Machouienſi, cum pertinentiis; exceſſitque Tranſſyluania, ingentibus theſauris, quos breui tempore corraſerat, in ſuas ditiones ablatis; Ita Gabriel Bathori à Ra-

kotzio Statibus Turcisque commendatus recipitur cõfirmaturque. Iuuenis iste Princeps aperte gloriabatur, se per artes Politicas senem Rakotzium delusisse, ac vanis minis Regni fasces ei extorsisse. Quum multa tribueret ingenio, primò in confidentiam sui, dein' in soluti pudoris sentinam delapsus passim Magnatum matrimonia inuolauit, violauitque virginitates nobilissimarum puellarum; ad speciosæ formæ fœminas expugnandas suos habuit emissarios; adeo vt viles etiam rustici Principe iter faciente, in templa aut loca munitiora filias suas absconditum irent; quod, quum ad aures suas appelleret, effuso cachinno sibi gratulatus est, tantum abest, vt erubuerit. Cibinium nil tali ciuibus somniantibus dolo cepit, vnde viros, quos numero suorum superauerat eiecit vrbe, impie retentis ipsorum vxoribus ad abusum; Fœminæ enim Cibiniensium amantur vt benè pal-

lidæ.

lidæ. Increpantibus illum Theologis, prætexuit injurias Andreæ Bathori, quem acie fuſum Cibinienſes intra mœnia recipere recuſauerant, Clemens, inquiens, vindictæ genus eſt, propter deſertum & trucidatum Fratrem multiplicare vrbem. Quum autem Proceres diuina humanáque in Patria confundi viderent, conceptis in illum odiis ad Portam Ottomanicam queſtum mittunt; quo percepto inſidias metuens, Varadinum ſeceſſit, vbi extra arcem recreandi animi cauſâ carpento vectus paulo poſt à Duobus Nobilibus eſt interfectus. Atque ſic ignobili clauſula nobiliſſimam & Illuſtrem Bathoriorum familiam finijt.

Huic ſuffectus eſt in Imperio Bethlen Gabor (Hungariſmus prænomen nomini poſtponit) Princeps magnanimus & felix, qui terrorem & exercitũ ad Viennæ vſque mœnia duxit, quum Turcarum indulto Bohemis fidei ſuæ cognatis opem ferret,

ferret, ac Hungariæ Regnum Austriacis eriperet, restitueretque gloriosis proficuisque conditionibus. Pacati vir ingenij descendit vnde multi malunt deijci. Obijt anno vigesimo nono summo Regnicolarũ dolore. Post aliquot contentiones Medgyessini, Catharina Princeps domûs Brandeburgicæ consignauit Regnum Stephano Bethlen, defuncti Principis fratri, Qui & eximia pietate suffragia Statuum, & ingenti erga Turcas fide, confirmationem, diu meruerat. At ingenuitatem suam caterua ambitiosorum (simplicitatem rata) contempsit; Ipse etiam in sinu serpentem deprehendens, spreuit magis; in tanta hominum perfidia, quam projecit fasces, & sine sanguine Rakotzios admisit. Sæpe illum dixisse ferunt, Pœnituisse Æsopicas ranas, quòd pro trabe, Rege flagitassent in paludes anguẽ. Itaque Georgius Rakotzi, qui sub Gabriele Bethlenio Dux fuerat haud obscurus, ac ea
parte

parte Hungariæ valde potens, principatū obtinuit rita inauguratione. Regnum suū mira dexteritate auspicatus est, ingenti aliquandiu periculo suspensus, dum in eo se cōfirmaret; Fudit, fugauit, & in perpetuos carceres inclusit suæ dignitatis præcipuos Authores, ingrata quidem gratitudine, sed optimo suas res stabiliendi consilio. Expeditiones in gratiam Protestantium in Hungaria egregiè finiit, vtilitatis consecutus parum; odium Ferdinandi sibi conflauit ingens, quod filium suum successorem oppressit, commendauitque ob id Bizantij; armauit affectus suos prospero euētu; modestiam sibi naturalem ad cōtrarios fines coëgit; vt jam non obscurè anhelaret Coronæ Poloniæ; propter detentum à Suecis Ferdinandum etiam speraret. Anno quadragesimo octauo tot periculosis meditationibus in melancholiam demersus, (hanc frequentissima venatione dispellabat) expirauit. Ei

surrogatus

ſurrogatus eſt in Regno Filius natu major Georgius, Princeps erecti (ô ſi recti!) ingenij, & bellicoſus, qui totam Europam noſtris calamitatibus & ſuo fato compleuit. Iſte Patris conſiliis inſtans amicos quærebat in Polonia; In adjacente Moldauia bellum feliciter intulit Baſilio Principi: qua victoria, gradum maximum ad Diadema Polonicum ſe ſuperaſſe exiſtimabat; atque adeo quidam Procerum cœca ſpe eius animum impleuerant, vt, poſtquam Matthiam Principem Valachiæ, periculo ſeditioſorum ſtipendiariorum Szemeniorum liberaſſet, commeſſationibus magis quam conſultationibus indulgeret, ignarus Principales honores mediis in ignibus eſſe, ignémque multo liquore extingui. Tandem quum Suedi premerent Sarmatas, occaſione arrepta, confeſtim expeditis armis cõductiſque Cozakorum copiis, cum pleriſque Nobilibus in Polonia ſe cum Ca-

rolo Gustauo Rege coniunxit; Vbi, quod fecit scribent Poloni ; quod passus est Transsyluani centum annis lugebunt. Præcipua Daciæ Nobilitas deuenit in compedes sæuissimorum Tartarorum , quibus Poloni & Cozaki ipsos tradiderant. Rakozius cum paucis lectissimis vix Tartarorum manus elapsus à Polono Duce vitam & libertatem multis precibus & indecora pactione obtinuit. Transsyluaniam redux inuenit eam viduam , lacrymantem , confusam , & quod erat maximum Turcarum indignationem , qui Statibus repudiandum Rakotzium imperabant ; quibus se explicare desperans , suppressit dolores & assensit in Francisci Redei noui Principis electioné. Quod iterum retrectans Medgyessini coëgit Status à cœptis desistere ac se Principem coli ; Hinc orta ardens Turcarum ira vindictáque ! hinc bella ciuilia atrocissima ac discordiæ ! dum alij Patriam, alij amarent

Principem,

Principem, quidam è communi miseria sortem & fortunam sperarent; Ita mirum non est, si, rebus in hunc modum confusis, inenarrabiles ruinæ euenerint, imo maximè mirum quomodo extremæ afflictiones deuolui potuerint. Igitur Turci vt Transsyluanos dicto facerent audientes, post multas minas à Rokotzio & eius amicis contemptas, cum octoginta millibus Tartarorum, Anno quinquagesimo octauo, per Valachiam irrumpunt, cæde, incendio, præda, maximam Prouinciæ partem deuastant, vrbes taxant, &, quod maxime deplorandum, quadraginta millia Transsyluanorum in æternam captiuitatem abducunt. Postquam autem Achatius Barczai & Ioannes Lutsch Tartaris occurrissent, supplicatum; desisterent ab internecione afflictæ gentis, paratos esse Regnicolas imperata facere; ita deflexerunt à Patria inauditas ærumnas. Ibique nominatus in Principem

Barczaius,

Barczaius, & abſente Rakotzio, qui appellente periculo in Hungariam profugerat, à Statibus etiam eligitur ratihabeturque. Rakotzius inglorium ratus pati in ſede ſua, eum qui Patri eius in vili miniſterio fuerat, Barczaio illuſit, & receſſis Turcis aperto marte illum perſecutus eſt; Viciſſim iſte audax & in Turcarum tutela certus, &, vt aiebat, legitimæ electionis conſcientia innocens, vbi poſſet, Rakozianis oberat. Quum autem Barczaius Princeps in exhauſta Patria juſtos exercitus alere non vellet, ac eapropter inſolens Rakozius vanè multas victorias ſibi promittens, hoſtem ſuum fundere non poſſet, ac in tanta hominum expectatione cœpta nunquam deſerere niſi mortuus conſtituiſſet, decreuit aggredi Barczaium inſidiis. At iſte re intellecta cum mille quingentis Genizaris & præcipua nobilitate ſuarum partium in Cibinium vrbem

bem munitissimam se includunt. Quam extẽplo Rakotzius obsidione strictâ cinxit; vt, expugnata vrbe, ac sperabat, & hostes suos in compendio trucidaret, & inexpugnabilem belli sedem, si in suas manus deueniret, magno animo teneret. Cibinienses ob insperatam rem attoniti, & parum præparati ad alendos tot hospites, quæ in arbitrio ipsorum amplius non erant, maluissent præuisa. Tamen Amplissimi senatus consilio, præcipuè vigilantissimi prudentissimíque Consulis Andreæ Meltźeri de Verth, industria,(cuius virtutes gener ego per modestiam aliis stringendas relinquo) ciuium etiam fortitudine, ingenti constantiâ, tanto periculo se explicauerunt; quod à sapientibus erat desperatum; dum intra mœnia haberent mille quingentos hostes naturales Turcas, foris autem ingentem coronam famelicorum Hayducorum; totam insuper

Transsyl

Tranſſyluaniã infenſam; quæ ægrè ferebat Genizeros Cibinium admiſſos, cuius poſſeſſione (vti deſperatis omnia facilia ſunt) toti Tranſſyluaniæ jugum imponi potuiſſet. Dum ad Cibinium ſex menſes hæreret Rakotzius, miſſus eſt Szeydi Baſſa cum exercitatiſſimis Turcis liberatum obſidione fratres ac Barczajum Principem; quo appropinquante Rakotzius nocte obſidionem ſoluit & hoſti aduentanti ad Claudiopolim occurrit, conſertóque prœlio atroci poſtquã egregiè aliquandiu pugnaſſet, inclinatus clade magna amiſit exercitum, ipſe vulneratus, Varadinum deductus, poſt aliquot dies extinctus eſt. Ferunt ante mortem, quoniam irreconciliabilem ſenſiſſet Portam Ottomanicam, Filium Franciſcum cõmendauiſſe tutelæ Leopoldi Imperatoris; Quo ſubolfacto, Turcæ, ad leues ſuſpiciones prompti, crediderunt Varadinum arcem ab Au-

ſtriacis

ſtriacis occupatum iri ; imo pretextu dictæ tutelæ plures diſceptationes orituras, adeóque confeſtim contractis copiis arcem illam, ſtrenuè à Tranſſyluanis defenſam, demùm deditione capiunt. Barczaius morte & oppreſſione Rakotziana non diu felix inuenit æmulum Ioãnem Kemeny. Is nuper vinculis è Tartaria liberatus, obtinuit in ſubſidium ſui viginti Germanorũ millia, Duce Comite Montecuculi; Tranſſyluanos prolixis Epiſtolis, vt erat facundus, cum adjuncto Caſzonio optimo dicendi magiſtro, induxit, quo crederent totum orbem Chriſtianum ſtare à partibus ſuis & Turcis indixiſſe bellum ſacrum tot ſeculis optatum. Ideoque Princeps electus eſt Biſtricij, poſtquam Barczajus infelix Diadema amplius ferre non multum contenderet. Paulo poſt ad colloquium inuitatus Barczajus Princeps in itinere ex compoſito ſuorum inimicorum

ſclopeto

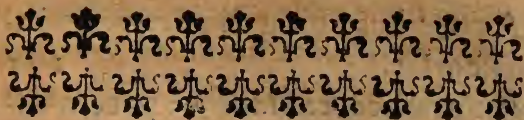
ſclopeto & gladiis in fruſta diſcerptus miſere periit. Interim Turcæ, obſeruatis benè Germanis, (qui magnis itineribus verſus Tranſſyluaniam aſcendebant, non ita pugnatum aut aperto prœlio conflictum, quàm Vrbes Saxonicales captum & belli futuri ſedem eo deriuatum) copias quantocyus cogunt & Duce Ali Baſſa cum Septuaginta armatorum millibus in Prouinciam feſtinant: Nam Kemenius Cibinienſium aliarumque Ciuitatum liberarum, aures demulcebat, rogabat, imperabat, & minis inſtabat, præſidia Germanica reciperent; quod facile futurum dixerat Viennæ, cùm propter ſuam Authoritatem, quam viginti fere annis vt Aulæ Tranſſyluanicæ Primas habuiſſet inter ipſos maximam, tùm propter cognationem Germanorum, quos in vrbibus iſtis Dacicis non ciues modo, ſed Optimates factos ſæpiſſimè

mè expertus esset. At Cibiniensses, quorum exempla vtplurimùm sequuntur cæteri, humanis responsionibus eius animum lactabant, dum in media Transsyluania Ali Bassa cùm innumera multitudine castrametaret; Vel, quòd absentes & impares Turcis Germanos scirent; Vel, quòd religionem, quam habent omnes Euangelico-Lutheranam, confundi metuerent. Claudiopolis neque sibi, neque Patriæ, neque Imperatori, facilitate sua admittendi Præsidia, acquisiuit multùm gloriæ; plurimùm fastidij, laboris, exitij, habuit exilis error. Ali Bassa Imperator summæ prudentiæ dissimulatis tantisper quæ habebat in mandatis, Regni Proceres ad se vocat, proponitque displicentiam suorum propter Kemenium electum & occisum Barczajum, adeoque de nouo Principe eligendo Aulam Turcicam recognosci

cognoſcituro, conſilia tractabat; quemque vnicum ſuæ expeditionis finem eſſe callide ajebat. Status habita deliberatione in caſtris Turcarum eligunt ſibi Illuſtriſſimum Dn. Dn. Michaëlem Apafi, Principem certe Pium, Magnanimum, & felicem, qui etiamnum hodie gloriosè Tranſſyluaniam gubernat. Ali Baſſa taxata Tranſſyluania & duplicato tributo, quum hoſtes ſui euanuiſſent, ſe in Hungariam recepit; Nam Comes Montecuculi audiens creatum nouum Principem & ſtudia Procerum diuiſa, Viennam verſus, optimo certè conſilio, tendebat, paucis ſuorum relictis apud Principem Ioannem Kemeny, qui, dum iſta fierent cum amicis per auia montium vagus, Imperialium copiarum regreſſus ægrè ferebat. Abſentiâ Turcarum denuò animatus ad perſequendum opprimendúmve nouum & legitimum Principem in Tranſſyluaniam reuolat: quum au-

tem haud procul à Schesburgo certatur, Kemenius cum non paucis in pugna occisus, Principatum, quem nondum habuerat, ei reddidit, cui debebat.

INDEX

Rerum memorabilium.

A

quia

D

G

Geor-

I

Lingua

O

P

R

FINIS.

ERRATA

Pag.28.Germaniæ l.Germanicæ, p.28. Ichiuolte l.ich volte, p.28. Tranſilutani, l.Tranſſyluani, p.28. Nerna, l.Nerua, p.34. inſtruſit, l. intruſit, p.47.Oleahis, l.Olahis, p.55. locæ, l.loca, p.57. quem l. quod, p.62. quas l. quæ p.67. Belrac l.Beluac, p.85.Conſuetutinem, l. conſuetudinem, p.93. officij l. offici, p.97. Tract. l. Trajan. p.104. Ruſtibus l. Ruſticis, p.115. ſemel l. ſemet, p.117. ſententia l.ſententiæ, p.120. beneficiis l. beneficis, p.122.vinccris l.vinceris.